

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

YUSUF KERİMOĞLU

Düzenleyen: bilgimDK
2018-07-11

KELİMELER KAVRAMLAR

İKİNCİ KİTAP

AHLAK • BAGY • BATIL • CİHAD
UMHURİYET • DALALET • FAHŞA • F
FESAD • FIRKA • FÜTÜVVET • GAYB
RAM • HELAL • HEVA • HİCRET • HÜ
TIDAR • İLAH • İNFAK • İTAAT • K
YAM • MARUF • MELEK • MİSAK •
• MUTREF • MÜNAFIK • MÜNKER •
K • RIZK • SADAKA • SEHADET • SE
URA • ŞUUR • VAHY • VELAYET • ZU

inkılâb

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

KELİMELEK KAVRAMLAR (II)

İnkılâb Yayınları: 34

Araştırma Dizisi: 19

ISBN 975-7560-06-5 (Tk. No)

ISBN 975-7560-07-3

90 . 34 . Y.0181 . 34

Üçüncü baskı

"Kelimeler Kavramlar (II)" adıyla yayınlanan bu kitap, İnkılâb Basım Yayım Organizasyon ve Ticaret Limited Şirketi'nce Aralık 1990'da İstanbul'da Bayrak Matbaası tesislerinde bastırılarak ciltlettirilmiştir.

Birinci baskı tarihi, Mart 1990.

Kapak : Özkul Eren

Yusuf Kerimoğlu
KELİMELEK KAVRAMLAR
(İKİNCİ KİTAP)

İnkılâb

YAYINLARI

Fevzipaşı cad. 11/7 Fatih-İST.

Tel: 524 44 99-521 57 76

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Ahlâk 7	Mîsak 94
Bağy 10	Mele-Mutref 97
Bâtıl 14	Mucize 103
Cihad 18	Nifak-Münafık 107
Cumhuriyet 22	Rızk 113
Dalâlet 26	Sadaka 117
Fahşa-Fuhuş 30	Şehadet 120
Fesad 34	Şeriat 126
Fısk-Fâsık 38	Şûra -Müşavere 130
Fırka 42	Şuur 136
Fütüvvet 47	Vahy 139
Gayb 50	Velayet 143
Halk 53	Zulüm 152
Haram-Helâl 56	
Heva-Heves 61	
Hicret 65	
Hüküm 71	
İlâh 75	
İktidar -İtaat 78	
İnfak 78	
Kavm-Kıyam 84	
Ma'ruf-Münker 89	

KISALTMALAR

- @** **Aleyhisselâm** Bütün peygamberler için
Sallallahû aleyhi ve sellem
 ise Peygamberimiz Efendimizin ismi şerifi işitildiği zaman "Allah (c.c.) O'na salât etsin, şânını yüceltsin, selâm ve selâmet versin" mealinde edilen duadır.
- b.** bin, ibn (Oğlu anlamında)
- bint** kız
- bkz.** Bakınız
- c.** Cilt, cüz
- (c.c.)** Celle Celâlühû
 Allah'ın ism-i celâli işitildiği zaman ta'zim niyetiyle söylenir.
- H.z.** Hazret (Hürmet için kullanılır)
- k.** Kitap
- (r.a.)** Radiyallahû anh
 Sahabe için, "Allah (c.c.) O'ndan razı olsun" manasında söylenilen duadır.
- (r. anha)** Radiyallahû anha
 Rasulullah'ın pâk zevceleri (annelerimiz) ve bütün Sahabi kadınlar için kullanılır.
- (rh.a.)** Rahmetullahi aleyh.
 Vefat etmiş bir mü'minin ismi işitildiğinde "Allah (c.c.)'ın rahmeti O'nun üzerine olsun" manasına duadır. Müctehid imamlar ve evliya-i kirâm anılırken mutlaka kullanılmalıdır. Tağutlara başkaldıran ve İslâm uğruna cihad ederken şehid düşenler için de asla unutulmamalıdır.
- sh.** Sahife
- vd.** Ve devamı
- yay.** Yayınevi
- yz.** Yazma

İnsanların toplum içerisindeki davranışlarını ve birbirleriyle ilişkilerini düzenlemek gayesiyle ortaya konulan hükümlere ahlâk denilir. Dünyadaki bütün sistemlerin ve rejimlerin temelinde, ferdî ve toplumsal ahlâk anlayışını görmek mümkündür. Laik ahlâk kuralları; herhangi bir insanın, toplumun diğer fertlerine karşı vazifelerini gündeme getirir. Tarih boyunca; üzerinde en çok durulan konulardan birisi de ahlâk felsefesidir. Şimdi "Ahlâk nedir?" sualine cevap arayalım.

Ahlâk kelimesi Arapça olup, huy manasına gelen hulk (veya hulûk) kelimesinin çoğuludur. Hulk; din, tabiat ve seciye manalarına gelir. Nefs diye adlandırılan ma-nevî ve bâtnî özellikleri de ifade eder.⁽¹⁾ Nitekim Kur'an-ı Kerim'de, Rasûl-i Ekrem @'e hitaben : *Şüphesiz ki sen, yüce bir ahlâk (hulûk'ın aziym) üzere bulunmaktasın.* ⁽²⁾ hükmü beyan buyurulmuştur.

Ahlâkın çeşitli tarifleri var-

dır. İslâm âlimleri arasında yaygın olan tarifi şudur: "Ahlâk nefiste yerleşen bir melekedir ki, fiil ve davranışlar fikrî bir zorlamaya ihtiyaç olmadan, bu meleke sayesinde kolaylıkla ortaya çıkar."⁽³⁾ Ahmed Rifat; tarifte geçen "nefiste yerleşen meleke" kısmını izah ederken: "Kâtibin birşey yazarken harf harf düşünmediği, saz çalan kimsenin çaldığı sazın ahengini nağme nağme düşünmediği gibi, ahlâkî fiilin de kendiliğinden meydana gelmesi icab eder."⁽⁴⁾ demiştir. Dolayısıyla ahlâkın mühim bir özelliği, insan tabiatına iyice yerleşmiş olmasıdır.

İslâmî ahlâkın temelinde vazih vardır. Kur'an-ı Kerim'deki her emir ve nehiy, bir vazifeyi gündeme getirir. Dolayısıyla İslâmî ahlâkı bir "vazife ahlâkı" olarak nitelemek mümkündür. Bunun dışında bütün fiillerin, salih bir niyet ve ihlasla edâ edilmesi esastır. Zira Rasûl-i Ekrem @'in *Muhakkak ki ameller ni-*

yetlere göredir. ⁽⁵⁾ buyurduğu bilinmektedir. Mesele bu açıdan ele alındığı zaman, İslâm ahlâkının diğer bir unsurunun da *niyet ve ihlâs* olduğu kavranır.

İslâm dinindeki iman ve ibadet esaslarıyla ahlâkî emirleri, kesin çizgilerle birbirinden ayırmak mümkün değildir. Nitekim Rasul-i Ekrem @'in nasıl bir ahlâka sahip olduğunu soranlara, Hz. Aişe (r. anha) validemiz şöyle cevap vermiştir: *Rasul-i Ekrem @'in ahlâkı Kur'an'dan ibaretti.* ⁽⁶⁾

İnsanların toplum içerisindeki davranışları ve birbirleriyle münasebetleri hususunda, muhtaç olduğu ilimleri öğrenmeleri "farz-ı ayn" hükmündedir. İbn-i Abidin: "Kulun dinini icrâsı, Allah için amelinin ihlâsı ve kullanı ile muâşeret-i hususunda muhtaç olduğu ilmi öğrenmesi İslâm'ın farzlarındandır." ⁽⁷⁾ diyerek, buna işaret etmiştir. Tahkikî manada iman etmiş olan bir mü'min; gerek Allahu Teala (c.c.)'nin hukukuna, gerek insanların hukukuna, hassasiyetle riayet eder. Rasul-i Ekrem @ : *Mü'minlerin iman yönünden en mükemmel olanı, ahlâkı en güzel olanıdır.* ⁽⁸⁾ buyurmuştur.

Ahlâk ile birlikte ele alınma-

sı gereken bir kavram da *edeb*-dir. Edeb lafzı, "Edb" kelimesinin ismidir. "Edb" ise; insanları ziyafete davet etmek manasındadır. Bu itibarla edeb, insanların davet olduğu bütün hayır, fazilet ve mekârim-i ahlâkî içine alır. Seyyid Şerif Cürcanî : "Edeb ma'ruf-tan ibarettir. İnsanı her türlü hata ve fenalıktan koruyan bir melekedir." ⁽⁹⁾ tarifini esas almıştır. Kamus mütercimi Asım Efendi ise, Edeb maddesinde şunları zikreder: "Edeb; nezâket, incelik ve usluluktur. İnsanlara karşı sözü ve hareketi ile yumuşak bir muamele ve güzel bir tavır üzere olmaktır. Bütün hatalı davranışlardan kendisiyle korunulan şeyleri bilmektir. Kişinin benliğinde (tabiatında, seciyesinde) yerleşmiş bir meleke olup; ona sahip olanları, kötülenmeyi ve ayıplanmayı gerektirecek şeylerden korur. Ariflerin deyimi ile edeb "dinin tesbit ve tayin ettiği ahlâkî sınırları korumak ve saygı gösterilmesi gereken yola girmektir." Bu ise insanın gönlünde yer etmiş olan güzel ahlâktan ibarettir. İnsanı hakka götüren yolların hepsi edebdir. Fıkıh âlimlerine göre; Rasul-i Ekrem @'in sünnetine dayanan hareketler manasına gelir."

Şair Mevlâna Celâleddin-i Rûmî: "İnsanın edebten nasibi yoksa, o insan değildir. İnsanla hayvanı birbirinden ayıran en bâriz fark edebtir. Kur'an-ı Kerim'i iyice tetkik edersen, bütün âyetlerin manasının edeb olduğunu görürsün" diyerek, edebin önemini veciz bir şekilde ortaya koymuştur.

İnsanların toplum içerisindeki davranışlarını ve birbirleriyle münasebetlerini düzenlemek gayesiyle konulan hükümleri, tekrar gözden geçirmeliyiz!.. Bu hükümleri kim ve hangi yetkiye dayanarak koymuştur? Eğer tağutî güçlerin veya çevre kültürünün koyduğu hükümlere göre; insanlarla ilişkilerimizi düzenliyorsak, bu düpedüz ahlâksızlık ve edepsizliktir. İslâm dininin tesbit ve tayin ettiği ahlâkî hükümlere göre ilişkilerimizi sürdürüyorsak, ruhlar âleminde verdiğimiz *misak*'a sadakat gösteriyoruz demektir. Gerek nefsimize, gerek ailemize ve gerek içinde yaşadığımız cemiyete karşı olan vazifelerimizi, İslâm'ın tayin ettiği ölçülere göre edâ etmek borcundayız. İnsanların hevâ ve heveslerinden kaynaklanan ahlak anlayışı, başlı-başına bir faciadır ve sürekli değişir. Bu

incelik asla unutulmamalıdır.

KAYNAKLAR

- (1) İbn-i Manzur, *Lisanû'l Arab*, Beyrut: 1355, c. XI, sh. 374 (Hulûk Maddesi)
- (2) Kalem Sûresi: 4
- (3) Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn*, İst: 1947, c. I, sh. 35, Ayrıca Seyyid Şerif Cürcani, *et-Tarifat*, İst. Ty. Kaynak Yay., sh. 101
- (4) Ahmed Rifat, *Tasvir-i Ahlâk* (Ahlâk Sözlüğü), İst. ty Tercüman 1001 Temel Eser, sh. 129
- (5) *Sahih-i Buhari*, İst. 1401, K. İman: 41, c. I, sh. 19
- (6) *Sahih-i Müslim*, İst. 1401, Çağrı Yay., c. I, sh. 512-513 K. Selât'il Müsafirin: 18, Had. No: 139 (746)
- (7) İbn-i Abidin, *Reddül-Muhtar*, İst. 1982, Şâmil Yay., c. I, sh. 40
- (8) *Sünen-i Ebû Davud*, İst: 1401 Çağrı Yay., K. Sünne: 14
- (9) Seyyid Şerif Cüncani, a.g.e., sh. 15

Bağy kelimesi müteaddi (geçişli) olarak kullanıldığı zaman "talep etmek ve talep hususunda ileri gitmek" manasına gelir. Dürri'l-Muhtar'da: "Bağy lûğatta talep (arzu, istek) manasınadır. Nitekim "İşte bizim talep ettiğimiz, istediğimiz bu idi" (Kehf Suresi: 64) âyet-i kerimesinde bu mahiyette kullanılmıştır. Örfte ise; cevr ve zulüm gibi yapılması helâl olmayan bir şeyi istemek manasınadır."⁽¹⁾ hükmü kayıtlıdır. Bağy kelimesi lâzım (geçişsiz) olarak kullanıldığı zaman "sınırı aşmak, hakkına razı olmayarak başkasının hukukuna tecavüz etmek ve ihtirasla saldırmak" gibi manalara gelir.

Kur'an-ı Kerim'de bağy fiili geçişli olarak bir çok âyet-i kerimeye yer almıştır. Şimdi bir kısmını gündeme getirelim.

"De ki: 'O, her şeyin Rabbi iken ben Allah'dan başka bir Rabb mi arayacağım?' (ebğiy Rabben) Herkesin kazanacağı

kendisinden başkasına aid değildir. Günahkâr hiçbir nefis diğerinin (günah) yükünü taşımaz. Ni-hayet dönüşünüz ancak Rabbini-zedir. Artık O, sizin hakkında ihtilafa düşmüş olduğunuz şeyleri haber verecektir."⁽²⁾

"Şimdi onlar Allah'ın dininden başkasını mı arıyorlar? (yebguûne) Halbuki göklerde ve yerde ne varsa (hepsi) ister istemez Allah'a boyun eğmiştir. Ni-hayet de O'na döndürülüp götü-rüleceksiniz."⁽³⁾

"Eğer içinizde onlar da (mü-nafiklar) savaşa çıksalardı, aranızda şer ve fesadı artırmaktan başka bir şey yapmazlar, aranızda muhakkak ki fitne sokmak isteyerek (yebguûne'kumul-fitneh) bozgunculuğa koşarlardı. İçinizde onlara iyice kulak verecekler de vardır. Allah o zâlimleri çok iyi bilendir."⁽⁴⁾

"De ki: 'Ey Kitab ehli!.. Neden eğriliği (sapıklığı) arzulayarak (tebguûneha) iman edenleri

Allah yolundan alıkoymaya çalışıyorsunuz?"⁽⁵⁾

Bazı insanlar, İslâm dininin kendilerine verdiği hakları ve yetkileri az bularak, daha fazlasını talep ederler. Politik ihtirasların kaynağında liderlik arzusunun görmek mümkündür. İslâmî ıstılâhta: "Haksız ve yanlış bir tevîl sonucunda; adil olan *ulû'l-emr*'in (devlet başkanının) düşürülmesi için isyan eden kimseye bağı denilir" şeklinde tarif edilmiştir. Fethû'l Kadir'de: "Buğat, bağı'nin çoğuludur. Lâmu illetli olan her ism-i failin bu vezinde gelmesi kaidedir. Nitekim gâzi'nin cem'i (çoğulu) *guzât*, Râmi'nin cemi Rumat, Kadî'nin cemi Kudât şeklinde gelir."⁽⁶⁾ denilmiştir. Malûm olduğu üzere, mü'minlerin emîrine karşı isyan, tek kişinin gerçekleştirebileceği bir fiil değildir. Dolayısıyla *Buğat ehlinin* bir topluluk olması zaruridir. İslâm uleması bu hakikatı dikkate alarak: "Başlarında bulunan bir idarecinin çevresinde toplanıp; hadde (İslâmî sınırlara) tecavüz ederek ve velâyetin (yönetimin, devlet idaresinin) kendilerine ait olmasının gerektiğini söyleyerek, âdil hükümdara (devlet başkanına) karşı savaşan topluluğa *buğat ehli* denilir"

tarifini benimsemiştir. Dolayısıyla bağı suçunun teşekkül edebilmesi için, bu tarifteki bütün unsurların bulunması zaruridir. Tağutî iktidarlara veya zâlim yönetimlere karşı, sadece ve sadece Allahu Teala (c.c.)'nın rızası için ayaklananlara *mücahid* denilir. Bu fiil, salih bir amel ve ibadettir.

İslâm dininin temel hedefi; insanların can, mal, nesil, akıl ve din emniyetlerini sağlamak, haklarını ve hürriyetlerini garanti altına almaktır. İnsanlardan bir zümre veya sınıf, tekebbür ederek, diğer insanların haklarını ortadan kaldırmaya teşebbüs edebilir. Allahu Teala (c.c.)'nin kendilerine verdiği hakka râzı olmayan ve ihtirasla başkalarının hukukuna tecavüz edenlerin cezalandırılması tabiidir ve zaruridir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: "*Kötülüğün karşılığı ona denk bir kötülük (bir misilleme)dir. Fakat kim affeder, barışı sağlarsa mükâfatı Allahu Teala'ya aittir. Şüphe yok ki Allah zâlimleri asla sevmez. Kim kendisine yapılan zulmün ardından herhalde hakkını alırsa, artık aleyhinde (mesuliyete) bir yol yoktur. Ancak o yol, insanlara zulüm etmekte ve yeryüzünde*

*haksız olarak tegallübe kalkmakta (bağı etmekte-yebgüne fiyl'ard) olanlara karşıdır. İşte bunlar (Bağı suçunu işleyenler) yok mu? Bunların hakkı pek acıklı bir azaptır.*¹⁷⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. İslâm uleması, meşrû bir şekilde mü'minlerin velâyetine haiz olan ulû'lemr'e (İslâmî devletin liderine) karşı, haksız yere ayaklanan ve yanlış tevillerle politik ihtiraslarını tatmine çalışan zümrelerle savaşmanın caiz olduğunda ittifak etmiştir.

Emmarelik vasfına haiz olan nefis (nefs-i emmare) bütün şiddetiyle kötülüğü emreder ve liderlik sevdasından asla vazgaçmez. Bağı'nın ortaya çıkmasında, gerek Allahu Teala (cc)'nin hukukuna, gerek insanların haklarına tecavüz arzusu ön plandadır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de bu mahiyet güzel bir mesele ile izah buyurulmuştur: *"Allah sizi karada ve denizde gezdiren (sebeplerini ihzar eden)dir. Hatta siz gemilerde bulunduğunuz anlar; bunları güzel bir hava ile akar gibi götürdükleri (yolcular da) bununla sevindikleri zaman, ona (gemiye) şiddetli bir fırtına gelip çatar. Her taraftan dalgalar kendilerine hucûm eder. Sınırlar ki*

*onlar (yolcular) etraflarından sıkıca kuşatılmışlardır (kurtulmalarına imkân yoktur. (İşte bu esnada) Onlar, Allah'ın dinine hâlis ve samimi kimseler olarak O'na dua ederler: 'Andolsun, (derler) eğer bizi bundan (bu felaketten) kurtarırsan, şeksiz ve şüphesiz şükür edenlerden olacağız. Fakat (Allah, dualarını kabul edip) onları selâmete erdirince, bakarsın ki yeryüzünde yine haksız yere taşkınlıkta (yebguüne fiyl'ard) bulunuyorlar!.. Ey insanlar!.. Sizin taşkınlığınız ancak kendinize karşıdır (innema bağıyükûm alâ enfûsikûm). Dünya hayatının (o fâni ve geçici) menfaati gibidir. Nihayet dönüşünüz ancak bizedir. O vakit neler yapıyor olduğunuzu size biz haber vereceğiz.*¹⁸⁾

Allahu Tela (cc)'nin farz kıldıklarını ihmal ve haram kıldıklarını irtikâp etmek, bağı fiilinin oluşmasını (İslâmî hududlara tecavüz noktasından) sağlar. Ferdî planda ve gizli kalan bağı'nın (isyanın) cezası, hesap gününe kalır. İslâmî bir yönetimi ortadan kaldırmak veya politik ihtiraslara kapılarak fesad çıkarmak şeklinde tezahür eden bağı'nın cezası ise (İslâm'ın temel hedeflerini korumak farz olduğu için) bu

dünyada verilir.

Allahu Teala (cc)'nın teklifle-ri karşısında sızlanmamak, sabretmek ve daima imtihan üzere olduğunu hatırd tutarak *ihsan makamına* ulaşmaya çalışmak, her mü'minin temel görevidir. Gerek ferdî planda ve gizli kalan bağy'den (isyan ve arzulardan), gerek cemaat planında fesad çıkarma şeklinde tezahür eden bağy'den, şiddetle kaçınmak zauridir.

KAYNAKLAR

- (1) *Dürri'l-Muhtar*, İst. 1984, Kahraman Yay., c. IV, sh. 261, Ayrıca Ragıp el-İsfahani, *el-Müfredat fi Garaibi'l Kur'an*, İst.1986 Kahraman Yay., sh. 72
- (2) En'am Sûresi: 164.
- (3) Al-i İmrân Sûresi: 83.
- (4) Tevbe Sûresi: 47.
- (5) Al-i İmrân Sûresi: 99
- (6) İbn-i Hümmam, *Fethû'l Kadir*, Beyrut: 1316, c. IV, sh. 408
- (7) Şûra Sûresi: 40-42
- (8) Yunus Sûresi: 22-23

Tarih ilminin konusu, zaman içerisinde meydana gelen hâdiselerdir. İbn-i Haldun *Mukaddime* isimli eserinde: "Tarih, yaşanan zamanın ve hâlin aynasıdır. Tarihî hadiselerle hâkim olan kanunlar hiçbir zaman değişmez. İçinde yaşadığımız hâl, maziye aksettirir. Esasen yaşanan hayatın geçmişe intikal eden kısmına tarih denilmektedir. Onun için günlük hayatımızı, geçmişten tecrid edemeyiz. Tarihi ve geçmişini iyi öğrenmek; hâl ve istikbal hakkında sağlam tesbitler ve doğru teşhisler yapılmasına imkân verir." diyerek, üzerinde iyi düşünülmesi gereken noktalara işaret etmektedir. Tarih sahasında tartışılmaz bir otorite olan el-Şehristani'nin meşhûr eserinin ismi *el-Milel ve'n-Nihal*dir. Bilindiği gibi "nihâl" "nihle"nin çoğuludur. Nihle ise, "kupkuru zan ve vehim" manasına gelir. Dolayısıyla "el-Milel"; vahye dayanan dinlerin (milletlerin) tarihi, "en-Nihal" ise, vahye dayanmayan

ideolojilerin ve sistemlerin tarihi manasıdır. Tarihi bu iki temelle oturtmadığımız müddetçe, doğru sonuçlar elde etmemiz imkânsızdır. Zira Hz. Adem @ ile başlayan insanlık tarihi, hak ile bâtılın mücadelesine dayanır.

Hz. Adem @'den, Rasûl-i Ekrem @'e kadar devam eden dönem içerisinde bütün peygamberler, yeryüzü müstekbirlerine karşı cihad etmiş ve adaleti ayakta tutmaya çalışmışlardır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: "*Andolsun ki biz peygamberlerimizi açık açık belgelerle gönderdik ve insanların adaleti ayakta tutmaları için beraberlerinde kitabı ve mizanı da indirdik.*"⁽¹⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. "Adaletin ayakta tutulabilmesinden" maksat, Allahu Teala (cc)'nin indirdiği hükümlerle amel edilmesidir. Zira insanların hevâ ve heveslerinden kaynaklanan kanunlar, kuvvetli olan zümrelerin hâkimiyetini ve zul-

münü gündeme getirir. Mi-zân'dan murad ise, adalet terazisidir ve kitaba bağlı olarak zikredilmiştir.⁽²⁾ İmam-ı Şafii (rh .a): "Adaletten murad; Allahu Teala(cc)'nın emrine uygun şekilde amelde bulunmaktır."⁽³⁾ diyerek, bir inceliğe işaret etmiştir. Yine diğer bir ayet-i kerime'de: "*Ey Davud!.. Biz seni yeryüzüne halife yaptık. O halde insanlar arasında hak ve adaletle hükmet!.. (Sakin) Hevâ ve hevese tâbi olma ki, bu seni Allah yolundan saptırır. Hesap gününü unuttukları için (heva ve hevese tâbi olanlara) çetin bir azap vardır.*"⁽⁴⁾ buyurulmuştur. Bilidiği gibi peygamberler; akıllı, zeki ve kuvvetli rey sahibi olan kimselerdir. Buna *fetanet* denilir. Allahu Teala (cc) peygamberlere, tağut güçlerin her türlü iddialarını ortadan kaldırabilmesi için, *fetanet* vasfını ihsan etmiştir. Dikkat edilirse âyet-i kerimede; "hak ve adaletle hükmetmesi" emredilirken, hevâ ve hevesten sakınması da hatırlatılmaktadır. İbn-i Abidin: "Hukuk kelimesi, *Hak* kelimesinin çoğuludur. Hak, luğatte bâtılın zıddıdır. Mevcut olan demektir."⁽⁵⁾ tarifini zikretmektedir. Şurası muhakkaktır ki; bâtıl, hakkın ve hakikatin zıddıdır.

Şimdi meselenin daha iyi kavranabilmesi için, *bâtıl* kelimesini ve kavramını izaha gayret edelim.

Bâtıl kelimesi Arapça olup "Be-Ta-Le" fiil kökündendir. Lûğatta "boşa gitmek, hükümsüz ve geçersiz olmak, yok olmak" gibi manalara gelir.⁽⁶⁾ Kur'an-ı Kerim'de 28 âyette geçen "Bâtıl" kelimesi; "hak ve gerçek olmayan, hükümsüz, gayr-ı meşrû ve yok olup giden" manalarında kullanılmıştır⁽⁷⁾ Şurası unutulmamalıdır ki; doğrudan doğruya (yalın olarak) bâtılı savunmak mümkün değildir. Ancak hak ile bâtılı birbirine karıştırıp, hakkı gizlemek, şüphe ve inkârı artırmak söz konusu olabilir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de, kitap ehline hitaben: "Kendiniz bilip dururken (bile bile) hakkı bâtıla karıştırıp, hakikati gizlemeyin."⁽⁸⁾ buyurulmuştur. Hak ile bâtılı birbirine karıştırmak ve hakkı gizlemek, kâfirlerin değişmez bir taktiğidir. Hatta tuzak kurmak niyetiyle (tıpkı Mescid-i dırar hadisesinde olduğu gibi) ve gayet gizli olarak, mü'minlerin hoşuna gidecek amellerde bile bulunabilirler. Nitekim Rasûl-i Ekrem @'ın tebliğe başladığı dönemde, Yahudiler gizli bir top-

lantı yaparak, şu kararı almışlardır: "Sabahleyin iman edelim. Hatta gidip müslümanlarla birlikte sabah namazını kılalım. Akşam olunca yine kendi dinimize (Yahudiliğe) dönelim. Böylece bazı bilgisiz kimselerin kalbine şüphe tohumlarını ekmiş oluruz."⁽⁹⁾ Dikkat edilirse tuzağı kuranlar gayet kurnazdırlar. Bu ve benzeri tuzaklar üzerine Allahu Teala (c.c.); "Ey kitap ehli!.. Siz bilip dururken niçin hakkı bâtl ile karıştırıyor (sentez yapıyor) ve hakkı gizliyorsunuz? Kitap ehlinde bir zümre dedi ki: 'İman edenlere indirilene (Kur'an-ı Kerim'e) gündüzün evvelinde iman edin, günün sonunda (akşam vakti) inkâr edin. Olur ki (müslümanlar da şüpheye düşerek dinlerinden) dönerler. " ⁽¹⁰⁾ hükmünü indirmiş ve kurulan tuzağı bildirmiştir.

İdeolojiler, hakikati bulmanın değil, ancak birbirlerinin yanlışlarını tesbit etmenin ve hakikatten mahrum kalmanın vasıtalarıdır. Hakikate tâlip olan her insan, mutlaka ve mutlaka vahye sarılmalıdır. Unutulmamalıdır ki; hak birdir, bâtl ise sayısızdır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de : "Allah iman edenlerin velisidir. Onları karanlıklardan (zulû-

mattan) nura çıkarır. Küfredenlerin velisi ise tağuttur. O da kendilerini nurdan (ayırıp) karanlıklara çıkarır. Onlar (tevağit zümresi) cehennemden arkadaşlarıdır. Onlar orada, bir daha çıkmamak üzere ebedî kalıcıdırlar."⁽¹¹⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. Fahrüddin-i Razi; bütün müfessirlerin "Nûr ile zulûmat kelimelerinden kasdın, iman ve küfür olduğunda ittifak ettikleri" üzerinde durmuştur.⁽¹²⁾ İbn-i Kesir, önemli bir inceliğe işaret ederek, şöyle demektedir: "Allahu Teala (cc) bu âyette nuru tekil, zulûmat ise çoğul olarak zikretmiştir. Şüphesiz ki hak (nur) tektir. Küfrün çeşitleri ise çoktur. Hepsisi de bâtıldır."⁽¹³⁾

Uluslararası küfür örgütleri (bâtılın askerleri), değişik vasıtalarla ve korkunç propaganda gücüyle, İslâm'a (Hakk'a) karşı savaşmaktadır. Propaganda "zihinleri hapsetme sanatı" olarak tarif edilir. İslâm topraklarında; zihinleri bâtl tarafından kuşatılmış ve "çağdaş uygarlık" sloganıyla zehirlenmiş binlerce insan vardır. Tağutî güçlere karşı cihadı esas alan âlimleri yıpratılabilmek için akla-hayale gelmeyecek iftiraları gündeme getiren ve şeytanî tuzaklar kuran güçleri iyi

tanımak şarttır. İdeolojiler bâtılın birer hücresi gibi çalışmakta ve faaliyetlerini "İslam'ı tahrip etme" hedefine göre ayarlamaktadırlar. Günümüzdeki manzara budur ve bâtılın iktidarı sözkonusudur.

Uluslararası küfür örgütlerinin, bâtıla sahip çıkarak, İslâm'a karşı savaşmasında, şaşılacak bir durum yoktur. Bütün mesele müslümanların; "Allahu Teala (cc)'nın râzı olacağı amelleri" ihlâsla edâ etmeleri ve bu hususta sabırlı olmalarıdır. Sünen-i Darimi'de, Hz. Ömer (r.a.)'ın güzel bir tesbiti yer almıştır. Hz. Ömer diyor ki: "Muhakkak ki İslâm İslâm olamaz, cemaat olmadıkça!.. Ve cemaat de cemaat olamaz, emîri olmadıkça!.. Ve emir de emîr olamaz, ona itaat olmadıkça!.." (14) Takva ve iyilik hususunda birbirleriyle yarışmayı arzu eden mü'minlerin, şikâyet ve sızlanma ile vakit geçirmeleri düşünülemez. Unutmayalım ki, şeytanın ve bâtılın askerleri gece-gündüz gayret içindedirler. Hesap gününü düşünenler sadece ve sadece Allahu Teala (cc)'nın rızası için, bâtıla karşı cihad etmeyi ihmal etmemelidirler.

KAYNAKLAR

- (1) Hadid Sûresi: 25.
- (2) *Mecmuatu't Tefasir*, İst: 1979, Çağrı Yay., c. VI, sh. 186, Ayrıca İbn-i Kesir, *Tefsirû'l Kur'an'il Aziym*, Beyrut: 1969, c. IV, sh. 314-315
- (3) İmam-ı Şafii, *er-Risale*, Kahire 1979 (2. bsm), sh. 25, Madde: 71.
- (4) Saad Sûresi: 26.
- (5) İbn-i Abidin, *Reddû'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l-Muhtar*, İst. 1984, c. XI, sh.167
- (6) Geniş bilgi için / Ragıp el-İsfahani, *el-Müfredat fi Garibi'l Kur'an*, İst. 1986, Kahraman Yay., sh. 66, Ayrıca Seyyid Şerif Cürcani, *et-Ta'rifat*, İst. ty Kaynak Yay., sh. 42
- (7) Geniş bilgi için bkz./ Al-i İmran Sûresi: 71, Bakara Sûresi: 42, Nisa Sûresi: 29, Saad Sûresi: 27.
- (8) Bakara Sûresi: 42.
- (9) İbn-i Kesir, *Tefsirû'l Kur'an'il Aziym*, Beyrut 1969, c. I, sh. 373
- (10) Al-i İmrân Sûresi: 71-72.
- (11) Bakara Sûresi: 257.
- (12) Fahrüddin-i Razi, *Mefatihü'l Gayb*, İst. 1308, c. II, sh. 231
- (13) İbn-i Kesir, a.g.e., c. I, sh. 312
- (14) *Sünen-i Darimi*, İst. 1401, Çağrı Yay., Mukaddeme: 26, c. I, sh: 79

Hiz. Adem @'dan itibaren bütün peygamberler; insanları, Allahu Teala (cc)'ya teslim olmaya ve yüklendikleri emâneti edâ etmeye davet etmişlerdir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: *"Biz emâneti göklere, yere ve dağlara arz (ve teklif) ettik de, onlar bunu yüklenmekten çekindiler, bundan endişeye düştüler. İnsan(a) gelince, o tuttu emâneti sırtına yükledi."*⁽¹⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. Mûfessirler bu âyette geçen emânetin; Allahu Teala (cc)'nın tekliflerinin tamamına verilen bir isim olduğu hususunda ittifak etmişlerdir.⁽²⁾ İbn-i Abbas (r.a.)'dan gelen rivayette de, şu noktalar üzerinde durulmuştur: "Emânet Allahu Teala'ya taktır, kulluktur. Hiz. Adem @, Allah (cc)'a emânetin ne olduğunu sormuş, O da: "İyilik edersen mükâfat, kötülük edersen ceza görürsün" buyurmuştur. Hiz. Adem @ kendi rızasıyla emâneti yüklenmiştir."⁽³⁾ Fıkıh usûlünde emânet; Allahu Teala (cc)'nın

gerek kendi hukuku, gerek yaratıklarının hukuku ile ilgili insanlara yüklediği vazifelerin tamamına verilen bir isimdir.⁽⁴⁾ Emânetin tabii sonucu olan cihad, salih bir amel ve ibadettir. Şimdi cihad kavramı üzerinde duralım.

Cihad Arapça bir kelime olup, "cehd veya cühd" kökünden gelir. Lugatta: "Güç ve gayret sarfetmek, meşakkat, amelde mübalağa etmek ve zahmet (eziyyet) gibi" manalara gelir.⁽⁵⁾ İslâmî ıstılâhta "Allahu Teala (cc)'nın dini için; can, mal, dil ve diğer vasıtalarla elden gelen güç ve gayreti sarfetmeye cihad denilir."⁽⁶⁾ tarifi esas alınmıştır. Rasûl-i Ekrem @'in : *Müşriklerle; malınızla, canınızla ve dilinizle cihad ediniz* ⁽⁷⁾ buyurduğu bilinmektedir.

Cihad kelimesi (terim olarak); küffarla savaş sırasında gayret sarfetmek manasına kullanıldığı gibi, nefis, şeytan ve fasıklarla mücadele için de kulla-

nılır. Şimdi bu nokta üzerinde kısaca duralım. Hz. Cabir (r.a)'dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, nefisle cihadın önemi belirtilmiştir. Hadis-i şerif şudur: "Peygamber @ bir gazadan geldi de, 'Hoş geldiniz!.. Ama küçük cihaddan büyüğe geldiniz' buyurdular. Ashab 'Büyük cihad nedir?' diye sordu. Rasulullah @ : 'Kulun hevâ ve hevesi ile mücahededir.' buyurdu."⁽⁸⁾ Mükellefin (teklife muhatab olan insanın) kendisini Allahu Teala'ya ibadetten alıkoyan her şeyi terketmesine *zühd* denilmiştir. Hevâ ve heveslerini bir kenara bırakıp, ihlâsla ibadet eden kimseye *zâhid* denilir. Abdullah İbn-i Mesûd (r.a)'dan rivayet edilen şu hadis-i şerif, Rasûl-i Ekrem @'in dünya hayatını nasıl değerlendirdiğini kavramamızı kolaylaştırmaktadır: "Rasulullah @ bir hasır üzerinde uymuşlardı. Uykudan kalktı, fakat hasır vücudunda iz bırakmıştı. Bunun üzerine 'Ya Rasulullah!..Size bir yatak tedarik etsek olmaz mı?' dediler. Rasulullah @: 'Benim dünya ile ne işim var. Ben dünyada bir ağaç altında gölgelenip de bırakıp giden bir yolcu gibiyim.' buyurdu."⁽⁹⁾ Zühd ve takva hayatını esas alan her

mü'minin; Rasul-i Ekrem @'in sünnetine riayet etmesi ve cihadın bütün unsurlarını edâya çalışması şarttır. Nefisle cihad; insanın hevâ ve hevesleriyle mücadelesi şeklinde vasıflandırmak mümkündür.

Kur'an-ı Kerim'de: "*Ey iman edenler!.. Hep beraber sulh-û selâma girin!.. (Sakin) şeytanın adımları ardına (itaat ederek, izine) düşmeyin. Çünkü o (şeytan) sizin apaçık bir düşmanınızdır.*"⁽¹⁰⁾ buyurulmuştur. Dolayısıyla şeytanı açık bir düşman bilmek ve onun ordusuyla (*hizbu's-şeytanla*) cihad etmek farzdır. Gerek nefisle, gerek şeytanla yapılacak cihad'da, kalbin ameli ön plandadır.

Muttaki bir mü'min diliyle de cihad etmek durumundadır. Rasûl-i Ekrem @'in: *Nefsimi yed-i kudretinde tutan Allah'a andolsun ki; siz ya iyiliği emredip, kötülükten vazgeçirmeye çalışırsınız, ya Allah kendi katından sizin üzerinize bir azap gönderir. O zaman dua edersiniz, fakat dualarınız kabul edilmez.*⁽¹¹⁾ buyurduğu bilinmektedir. Fukaha *emr-i bi'l-ma'ruf ve nehyi ani'l-münker*'in cihad olduğu hususunda mütefektir. İhtilâf edilen

husus; "iyiliklerin emredilmesi ve kötülüklerin yasaklanması ilim, kuvvet ve ihtisas isteyen bir konudur. Dolayısıyla bu hizmetin her mükellef tarafından yapılp yapılamayacağı" meselesidir.⁽¹²⁾

İbn-i Abidin "Reddül-Muh-tar" isimli eserinde: "Cihadın fa-zileti pek büyüktür. Nasıl büyük olmasın ki; bir müslüman bu sa-yede Allah'a yaklaşmak için onun uğrunda nefesine meşakkat-lerin en ağırını yüklemekte ve aziz varlığı olan canını fedâ et-mektedir. Bununla beraber nefsi-ni devamlı olmak üzere ibâdet ve taatlara hasrederek, onu hevâ ve heveslerine tâbi olmaktan men etmek cihaddan da güçtür."⁽¹³⁾ diyerek, önemli bir inceliğe işaret etmiştir.

Silâhlı mücadele (kıtâl'a) gelince; muhakkak ki bu cihadın en üst şubesidir. Rasûl-i Ekrem @ fîlen savaşa çıkmış ve küfrün önderlerinden Ubey b. Halef'i mızrağıyla vurmuştur. Savaş meydanlarında yiğitliğin ve ce-saretin mahiyetini ortaya koy-muştur.

Kelime-i Şehadet getiren her mü'min, *hakimiyetin kayıtsız ve şartsız Allahu Teala (cc)'ya ait olduğunu* ikrar ve tasdik etmiş-

tir. Bu ikrar ve tasdik; tabii ola-rak, ihlâsla Alahu Teala (cc)'ya ibadeti beraberinde getirir.

Kur'an-ı Kerim'de: *Müşrik-ler sizinle nasıl topyekûn harp ediyorlarsa, siz de onlarla top-yekûn harp ediniz.*⁽¹⁴⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. İslâm üle-ması: "Müşriklerle ve kâfirlerle yapılması emredilen cihad'ın se-bebi; onların müslümanlara karşı savaş açmış olmalarıdır. Dolayı-sıyla cihad; kâfirlerin meydana getirdiği fesadı ortadan kaldır-mak ve mukavemetlerini kırmak için meşrû kılınmıştır."⁽¹⁵⁾ hük-münde ittifak etmiştir. Müslü-manlar yeryüzünde haksız yere insan kanının dökülmesini ve fe-sadın yayılmasını kabul etmez-ler.

Şurası muhakkaktır ki; Ömer Nasûhi Bilmen (rh.a)'in tabiriyle "Din-i İslâm cihanşumûl bir din-dir. Kendi müntesiplerinin tam bir istiklâl dairesinde yaşamala-rını bir gaye bilir."⁽¹⁶⁾ Müstevli kâfirlerle ve (kan içici) müstek-birlerle sürekli savaşı gündemde tutmak ve bunun *farz-ı ayn* ol-duğunu ilân etmek zaruridir. İmam-ı Serahsî: "Cihaddan mak-sad; müslümanların emniyet içe-risinde bulunmaları, din ve dün-

ya işlerini yürütme (edâ edebilme) imkânına kavuşmalarıdır."⁽¹⁷⁾ diyerek, bir inceliğe işaret etmiştir.

Allahu Teala (cc)'nın indirdiği hükümlere mukabil olmak ve onların yerine geçmek üzere hüküm icad eden tağutî güçlerle savaşmak bir ibadettir. Bu ibadeti terketmenin vehâmeti ve azabı, sanıldığı kadar kolay değildir. Rasûl-i Ekrem @'in: *Herhangi bir müslüman gaza yapmadan (savaşmadan) ve onu gönlünden geçirmeden ölürse, nifakın bir şubesi üzerine ölür.*⁽¹⁸⁾ buyurduğu bilinmektedir. Emperyalist ve müstevli kâfirlere karşı cihad farz-ı ayn dır. Bu asla unutulmamalıdır.

KAYNAKLAR

(1) Ahzab Sûresi: 72.

(2) *Mecmuatu't-Tefasir*, İst. 1979, c. V, sh. 142-143, Ayrıca İmam Celâlüddin es-Suyuti, *Tefsirü'l Kur'an'il Aziym*, Beyrut. ty., c. II, sh. 113.

(3) İbn-i Kesir, *Tefsirü'l Kur'an'il Aziym*, Beyrut, 1969, c. III, sh.

591.

(4) Molla Hüsrev, *Mer'at el-Usûl fi Şerhi'l Mirkat el-Vüsûl*, İst. 1307, c. I, sh. 590 vd.

(5) Ragıp el-İsfahani, *Müfredat fi Garibi'l Kur'an*, İst. 1986 Kahraman Yay., sh. 142

(6) İmam-ı Kasani, *el-Bedaiü's-Senai fi Tertibi's-Şerai*, Beyrut: 1974, c.VII, sh. 97, Ayrıca Ragıp el-İsfahani, a.g.e., sh.142, İbn-i Abidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l-Muhtar*, İst. 1983, c. VIII, sh. 369.

(7) Zebidî, *Sahih-i Buhari Muhtasarı, Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*, Ank. 1978, c.II, sh. 397.

(8) İbn-i Abidin, a.g.e., c.I, sh. 68.

(9) *Sünen-i Tirmizi*, İst. 1401 Çağrı Yay., Kitabü'l-Züh: 44, c.IV, sh. 588-589 Had. No: 2377, Ayrıca Muhyiddin-i Nevevi, *Riyazü's-Salihin*, Ank. 1970, c.I, sh. 515 Had. No: 488.

(10) Bakara Sûresi: 208.

(11) *Sünen-i Tirmizi*, İst. 1401, c. IV, sh. 468 K. Fiten: 9 Had. No: 2169, Ayrıca İmam Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, c. 5, sh. 388.

(12) Geniş bilgi için/ Yusuf Kerimoğlu, *Emanet ve Ehliyet*, İst. 1985, c. II, sh. 306-307

(13) İbn-i Abidin, a.g.e., c. VIII, sh. 370

(14) Tevbe Sûresi: 36.

- (15) İbn-i Hümmam, *Fethû'l Kadir*, Beyrut: 1316, c. IV, sh. 280, Ayrıca İmam-ı Kasani, a.g.e., c. VII, sh. 97.
- (16) Ömer Nasûhi Bilmen, *Hukuk-u İslâmîyye ve Islâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, İst. 1976, c. III, sh. 357 Madde: 234.

- (17) İmam-ı Serahsi, *el-Mebsut*, Beyrut: ty c. X, sh. 3.
- (18) *Sahih-i Müslim*, İst: 1401 Çağrı Yay. K. İmare: 47 c. II, sh. 1517 Had. No: 158, Ayrıca *Sünen-i İbn-i Mace*, *Sünen-i Nesai*, *Sünen-i Darimi*.

Cumhuriyet

İnsanların ortak ihtiyaçlarının karşılanması ve insanlığa faydalı olan işlerin yapılması devletin "varlık sebebi" olarak kabul edilmiştir. Mesele bu açıdan ele alındığı zaman "insanlığa hizmet" hadisesi gündeme girer. Dolayısıyla devleti şu şekilde tarif etmek mümkündür: İnsanların ortak ihtiyaçlarından doğan, birbirleriyle olan ilişkilerini sosyal sözleşme esaslarına göre düzenleyen; bir ülke üzerindeki siyasî ve hukukî iktidarın müessesesi mahiyetindeki görünümüne devlet denilir. Tariften de anlaşılacağı üzere devlet, müşahhas ve

mücerred bir çok unsurun bir araya gelmesi sonucu ortaya çıkar. Bir devletin; siyasî, iktisadî, ictimai çerçevesini ve iskeletini teşkil eden yazılı-yazısız bütün hukukî ilkelerine "anayasa" adı verilir. Genellikle insanların ortak ihtiyaç ve iradelerini (sosyal sözleşme esaslarını) kabul ettikleri anayasalarında görmek mümkündür. Dolayısıyla Allahu Teala (cc)'ya iman eden ve O'na ibadeti esas alan insanların, kendi aralarındaki sosyal sözleşmeleri, İslâm dinine dayanır. Nitekim İbn-i Hümmam : "Mü'minlerin kendi içlerinden bir imam (dev-

let başkanı, ulû'lemler) seçmelerinin sebebi, İslâm dininin emirlerini hakkı ile edâ etmektir." diyerek, müslümanların sosyal sözleşmelerinin mahiyetini ortaya koymaktadır. Tağuta kulluğu esas alan insanlar sosyal sözleşmelerini kuvvet dengelerine göre tesbite gayret ederler. Hakimiyyetin mahiyeti ve hükümet şekilleri tarih boyunca tartışılmıştır. "Cumhuriyet" kavramı, bu tartışmaların odak noktalarından birisidir. Şimdi bu nokta üzerinde duralım.

Cumhuriyet Arapça bir kelimedir. "el-Müncid" isimli lûğatta şunlara yer verilmiştir: "*Cemhere*: Bir araya getirme, toplama. *Cumhur*: Kavmin cemaati, her şeyin büyüğü, kavmin büyükleri, eşrafı, ileri gelenleri. *Cumhuriyet*: İdarecileri belli bir dönem içinde seçilen ve idaresi tevarüse (babadan oğula, mirasa) dayanmayan, ümmetin cumhurunun seçimi ile belirlenen yönetim"⁽¹⁾ Şemseddin Sâmi "Kâmus" isimli eserinde cumhuriyeti şu şekilde tarif etmektedir: "Seçilen bir reisin altındaki heyet."⁽²⁾

İslâmî kaynaklarda; âlimlerin büyük çoğunluğunun bir fikir etrafında birleştiğini ifade etmek

için "cumhurun kavli böyledir" denilir. Meselâ: "Sebeup nedir?" sualine cevap verilirken : "Fâkihlerin cumhuruна göre sebeb; hükmün varlığı için, Şâri (Hüküm koyucu) tarafından bir emâre olarak belirtilen mazbut ve açık bir şeydir."⁽³⁾ tarifi yapılır. İslâm fıkında icma kat'i bir delil olduğu halde, cumhurun görüşü kat'i bir delil değildir. Ancak amel edilebilecek kuvvetli bir rivayettir.

Rasûl-i Ekrem @'in: *Benim ümmetim dalâlet (sapıklık) üzerinde ittifak etmez* ⁽⁴⁾ buyurduğu bilinmektedir. Bir diğer hadis-i şerifte *Mü' minlerin güzel gördüğü şey, Allahu Teala (cc) katında da güzeldir.*"⁽⁵⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. Bunlar icma'nın sünnetteki delilleridir.

Cumhuriyeti bir hükümet şekli olarak ele almak mümkündür. Hz. Ebû Bekir (r.a.)'dan itibaren siyasî yönetim, mü'minlerin bey'ati ile vücûd bulmuştur. Hz. Ömer (r.a.), Hz. Osman (r.a.) ve Hz. Ali (r.a.)'nin istişare ve bey'at sonucu hilâfet makamına geçtikleri bilinmektedir. Ayrıca Rasûl-i Ekrem @'in, *Kuvvetle ve zorbalıkla insanların başına geçenleri lanetlediği sabittir*⁽⁶⁾

Bunları dikkate alan bazı müellifler; İslâm dininin "saltanatı ve babadan oğula geçen siyasî iktidar fikrini" esas almadığını izah edebilmek için, hükümet şeklini "cumhuriyet" olarak nitelendirmişlerdir. Hatta "En iyi cumhuriyet şekli İslâm'dadır" sloganını kullanan müelliflere rastlamak mümkündür. Bu iddia sahiplerine göre; insanların seçme ve seçilme haklarını kabul eden her devlet (ideolojisi ne olursa olsun) "cumhuriyet" vasfını kazanır. Başta Ebu'l-Alâ Mevdûdî olmak üzere⁽⁷⁾, Bediüzzaman Said-i Nursî, İhvan-ı Müslimyn'in önde gelen âlimleri (Abdulkadir Udeh, M. Ebu Nasr, Ömer Tilmisanî vs.) bu kanaattedirler. Ayrıca tağutî şahlık rejimine karşı kıyam ederek, siyasî iktidarı ele geçiren Şîa-İmamiye mezhebine mensup âyetullahlar "İran İslâm Cumhuriyetini" kurarak, aynı kanaati paylaşmışlardır.

Cumhuriyeti bir hükümet şekli olarak değil; bir hâkimiyet tezi ve ideoloji şeklinde ele almak mümkün müdür? "Ana Britannica" isimli ansiklopedide cumhuriyet ile ilgili olarak şunlar zikredilmektedir: "Cumhuriyet: Halkın doğrudan ya da seçtiği temsilciler aracılığı ile ege-

menliği elinde tuttuğu yönetim biçimi. Cumhuriyet sözcüğü Arapça'da toplu durumda bulunan kavim ya da ulus anlamına gelen 'Cumhur'a dayanır. 'Cumhuri' cumhura, yani ulusa ilişkin demektir. Latince'deki 'Respublica' (Res: şey, olay, olgu ve publica: halk, kamu) sözcüğü de, devletin kamu malı olmasını, en yüksek emir verme yetkisinin kamuya ait olmasını ifade eder. Dolayısıyla 'Cumhuri devlet' ya da yalnızca 'Cumhuriyet' egemenliğin halka ait olduğu hükümet biçimi demektir.⁽⁸⁾ Dikkat edilirse; batıdaki "Respublica" (cumhuriyet) kavramı, egemenliğin (hâkimiyetin) kayıtsız ve şartsız insana (halka) ait olmasını gündeme getirmektedir. Me-sele bu açıdan ele alındığı zaman; İslâm dini ile cumhuriyet ideolojisinin, taban tabana zıt olduğu kavranır. Zira Kur'an-ı Kerim'de, Rasûl-i Ekrem @'e hitaben: "İnsanlar arasında Allah'ın indirdiği hükümlerle hükmet!.. Sakın onların (insanların) hevâ ve heveslerine uyma! ⁽⁹⁾ hükümü beyan buyurulmuştur. Dolayısıyla hiç kimsenin; Allahu Teala (cc)'nın hükümlerine mukabil olmak ve onların yerine geçmek üzere hüküm icad etmesi caiz ol-

madığı gibi, küfür ahkâmına tâbi olması da caiz değildir. Ayrıca Rasûl-i Ekrem @'in: *Nefsini yed-i kudretinde olan Allahu Teala (cc)'ya yemin olsun ki, arzusunun İslâm'a tâbi kılmayan kimse iman etmiş olmaz.* ⁽¹⁰⁾ buyurduğu sabittir. Hâkimiyet kayıtsız ve şartsız Allahu Teala (cc)'ya aittir. Molla Hüsrev: "Siyerü'l-Ecnas'ta kaydedildiğine göre bir kimse başkasına küfür (ahkâmı) ile emretmek için az-meylese, sırf bu azmi sebebiyle kâfir olur. Şayet bu kimse kelime-i küfrü konuşsa ve bir cemaat de o konuşanın sözünü kabul eylese, o cemaatin hepsi kâfir olur"⁽¹¹⁾ diyerek, hakimiyet noktasındaki inceliğe işaret etmiştir.

Batı toplumlarındaki cumhuriyet (respublica) anlayışı; egemenliğin (hâkimiyetin) kayıtsız ve şartsız topluma ait olmasını gündeme getirir. Dolayısıyla ideolojik bir mahiyet arzeder.

İnsanların seçme ve seçilme haklarını tanıyan her devlet (ideolojisi ne olursa olsun) cumhuriyet vasfını kazanabilir mi? Kelime manası olarak buna "evet" demek mümkündür. Ancak Rasûl-i Ekrem @'den itibaren (Hülâfa-i Raşidiyyn dönemi da-

hil) "İslâm Cumhuriyeti" kavramı hiç kullanılmamıştır. Halbuki "cumhur" kelimesi Arapça'dır. Batıda gelişen "respublica" hareketinden sonra, bu kavram gündeme girmiştir. Bu incelik gözden kaçırılmamalıdır.

KAYNAKLAR

- (1) el-Bustani, *Müncid*, Beyrut: 1974, sh: 102.
- (2) Şemseddin Sâmî, *Kâmus-u Türkî*, c. I, sh. 482.
- (3) Muhammed Ebû Zehra, *İslâm Hukuku Metodolojisi*, Ank: 1979 sh: 53.
- (4) *Sünen-i İbn-i Mace*, İst.1401, Çağrı Yay., c. II, sh. 1303 Had. No: 3950.
- (5) İmam Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, İst: 1401, c. I sh. 379.
- (6) Şeyhülislâm Mustafa Sabri Efendi, *Mevkîfûl Beşer*, Kahire 1352, sh. 26.
- (7) Ebu'l-Alâ Mevdûdi, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber*, Ank. 1983 Pınar Yay., c. I, sh: 203. Ayrıca *Hilafet ve Saltanat*, Ank. 1972, Hilâl Yay., (Mevdûdi'nin tesibiti şudur: "Hz. Peygamber'den sonra yeni doğan, İslâm devletinin başına geçen Hülâfa-i Raşidiyyn demokratik bir rejimin temeli-

ni attılar. Hz. Muhammed @'in mübarek sohbetinden kaplıkları bağımsızlık ve hürriyet fikrini her tarafa yaydılar. Halifeler bir yandan devletin temelini cumhuriyet, demokrasi, istişare ve insan hak ve hürriyetleri ilkeleri üzerine atarken, bir yandan da kendilerini diğer insanlarla eşit saydılar." Bediüzzaman Said-i Nursî (rh.a) hükümet biçimi olarak cumhuriyeti savunmuştur. Geniş bilgi için bkz: Safa Mürsel, *Bediüzzaman Said-i Nursî ve Devlet Fel-*

sefesi, İst. 1976, Yeni Asya Yay., sh. 263 vd.

- (8) *Ana Britannica*, İst. 1987, c. VI, sh. 251. (Cumhuriyet Maddesi)
- (9) Maide Sûresi: 49
- (10) İbn-i Kesir, *Tefsirû'l Kur'an'il Aziym*, Beyrut 1969, c. III, sh. 490.
- (11) Molla Hüsrev, *Dürrerû'l Hükâm fî Şerhi'l Güleri'l Ahkâm*, İst. 1307, c. I, sh. 324.

Dalâlet

İnsanlar mizaç itibarıyla birbirlerinden farklı oldukları gibi, kavrama ve öğrenme kabiliyetleri yönünden de oldukça farklıdır. Bir insanın aklı ile tesbit ettiği ve "tek kurtuluş yolu" olarak sunduğu teorileri; diğer bir insan, tamamen "saçma" olarak nitelendirebilir. Hatta insanın akli muhakemesini işletmeyip, hakikati bulmada, iyiyi ve kötüyü birbirinden ayırmada gaflete düşmesi de mümkündür. Bütün bu ihtimaller olmasaydı, aklı ile hareket eden ve "hakikati bulduğunu" ileri süren herkese inanamamız gerekirdi. Halbuki görünen odur ki, herkes kendi aklını beğenmekte, tesbit ettiğini ileri sürdüğü doğruların dışında kalan herşeyi reddetmektedir. Dolayısıyla *sırat-ı mustakiym*

İnsanlar mizaç itibarıyla birbirlerinden farklı oldukları gibi, kavrama ve öğrenme kabiliyetleri yönünden de oldukça farklıdır. Bir insanın aklı ile tesbit ettiği ve "tek kurtuluş yolu" olarak sunduğu teorileri; diğer bir insan, tamamen "saçma" olarak nitelendirebilir. Hatta insanın akli muhakemesini işletmeyip, hakikati bulmada, iyiyi ve kötüyü birbirinden ayırmada gaflete düşmesi de mümkündür. Bütün bu ihtimaller olmasaydı, aklı ile hareket eden ve "hakikati bulduğunu" ileri süren herkese inanamamız gerekirdi. Halbuki görünen odur ki, herkes kendi aklını beğenmekte, tesbit ettiğini ileri sürdüğü doğruların dışında kalan herşeyi reddetmektedir. Dolayısıyla *sırat-ı mustakiym*

(Doğru yolun ve hakikatin) ölçüsü insan aklı olamaz. İşte bu noktada karşımıza *hidayet* ve *dalâlet* kavramları çıkmaktadır.

Allahu Teala (cc); Hz. Adem @'ı ve Hz. Havva'yı yeryüzüne indirdiği zaman şöyle buyurmuştu: *Hepiniz oradan inin. Sonra size benden bir hüda gelir de, kim benim hüda'ma tâbi olursa, artık onlara hiçbir korku yoktur. Onlar mahzun (üzüntülü) olacak değildirler.* ⁽¹⁾

Yeryüzünde insan için iki yol açılıyordu. Birincisi: Allahu Teala'ya iman etmek ve hayatını İslâm'a göre düzenlemek (hidayete tâbi olmak). İkincisi: Hevâ ve heveslere tâbi olup, dalâlet üzere yaşamak!.. Bu iki yolun dışında üçüncü bir yoldan söz etmek mümkün değildir.

Arapça'da *dalâl* kelimesi; yolunu kaybetmek, doğru yoldan çıkmak ve insanı talep ettiği noktadan mahrum bırakmak gibi manalara gelir. Dalâlete düşene "dâl", dalâlete düşürene "mûdil", dalâlete düşürmeye, azdırmaya da "idlâl" denilir. ⁽²⁾ Nitekim Kur'an-ı Kerim'de, yaratılışı inkâr edenlerin iddiası izah edilirken "dalâlnâ" kelimesi (kaybolmak manasında) kullanılır.

tır: "Dediler ki: 'Biz yerde çürüyüp kaybolduğumuz (dalâlnâ) vakit mi, gerçekten yeni bir yaratılışla mı yaratılacağız? Evet onlar Rabblerine kavuşmayı inkâr edicidirler.' ⁽³⁾ Yine başka bir ayet-i kerimede; yoldan çıkarmak, azdırmak manasında (adllettüm) kullanılmıştır: "(Rabbin) Onları da, Allah'tan gayri taptıklarını da (mahşerde) bir araya toplayıp : 'Siz mi şu kullarımı saptırdınız (adllettüm), yoksa kendileri mi yollarını sapıttılar? diyeceği gün (görürsün ki) onlar (şöyle) demişlerdir: 'Seni tenzih ederiz. Seni bırakıp da başka veliler edinmek bize yakışmaz. Fakat sen gerek onlara, gerek atalarına geçimlik verdin de, zikri (şeriata tâbi olmayı) unuttular ve helâk(e mahkûm) bir kavim (topluluk) oldular.' ⁽⁴⁾

Dalâlete düşmenin bir çok sebebi vardır. Dünyevî ihtirasa kapılmak ve ahireti unutmak, her türlü felâketin başlangıcıdır. Tağutî güçlere itaat etmek ve onların ideolojilerine tâbi olmak, dalâleti satın almaktır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de : *O gün yüzleri ateşte evrilip-çevrilirken: 'Eyvah bize!.. Keşke Allah'a itaat etseydik, peygambere itaat etseydik' diyeceklerdir. (Onlara tâbi*

olanlar da o gün) 'Ey Rabbimiz! Hakikat biz reislerimize (liderlerimize) ve büyüklerimize uyduk. Onlar da bizi yoldan sapırdılar (fe'edallûne's-sebiyla) diyeceklerdir. Ey Rabbimiz !.. Onlara (liderlerimize ve büyüklerimize) azâptan iki katını ver. Onları büyük bir lâ' netle rahmetinden kov!..' (43) buyurulmuş ve tuğyan eden güçlere itaatın getireceği manzara çizilmiştir.

Kelime-i Şehadeti ikrar ve tasdik eden her mü'min; Allahu Teala'nın sınırlarını çizdiği şeriate tâbi olmak durumundadır. Zira sırat-ı mustakiym (Dosdoğru yol) budur. Malûm olduğu üzere; namaz ibadetini edâ ederken mutlaka *Fatiha Sûresini* okuruz. Bu sûreyi okurken: *Yalnız sana ibadet (Kulluk) ederiz. Yalnız senden yardım dileriz. Bizi doğru yola, kendilerine ni'met verdiklerinin yoluna kavuştur. Gazaba uğrayanlarınkine, dalâlete olanlarınkine değil!..* diye yalvarır ve "âmin" deriz. Şimdi Muhammed Ali Sabunî'nin "Ahkâm Tefsiri" isimli eserinden; "Ve led-dâlliyn" ibaresinin manasını öğrenelim: "Dâllin'den (sapıklardan) kasıt Hristiyanlardır. Nitekim Cenab-ı Hak: "De ki: 'Ey Kitap ehli!..

Dininizde haksız yere haddi aşmayın. Bundan evvel hakikaten hem kendileri sapmış, hem bir çoğunu sapırtmış ve (hâlâ da) doğru yoldan ayrılp sapagelmış bir kavmin hevâ ve (heve)sine uymayın." (Maide: 77) emri ile bize bunu bildirmektedir. İmam Fahrüddin-i Razi, konuyla ilgili görüşünü şöyle ifade eder: Müfessirlerin bazıları 'Gazaba uğrayanlar' dan maksadın, görünür amellerinde hata yapan her şahıs, 'Sapık'lardan muradın da, itikadında hata yapan herkes olduğu görüşünü tercih etmektedirler. Çünkü gazaba uğrayanları Yahudilere, sapıkları da Hristiyanlara tâhsis etmek esasa aykırıdır. Çünkü Allahu Teala (cc)'yı inkâr etme, O'na bazı şahıs ve güçleri ortak etmek din olarak Hristiyanlıktan ve Yahudilikten daha çirkin, dolayısıyla onlardan korunmak daha evlâdır. Alûsî, Fahrüddin-i Razi'nin bu görüşünü reddederek şöyle diyor: Gazaba uğrayanlar ile sapıklar sözlerinden açık olarak Yahudi ve Hristiyanların kasdedildiği, sahih hadislerle rivayet edilmiştir. Bu rivayet varken, buna aykırı bir görüşe dönülemez. İmam-ı Kurtubi ise şöyle demektedir: Müfessirlerin bir çoğuna göre 'Ga-

zaba uğrayanlar' ile Yahudilere, 'sapıklar' ile de Hıristiyanlara işaret edildiği, Hatem oğlu A-diyy'in müslüman oluşu sırasındaki hadiste tefsir edilmiştir. Ebu Hayyan'ın bu hadisle ilgili görüşü şöyledir: Eğer hadis-i şerif'in Hz.Peygamber @'den nakli sahih ise, ona dönmek (onunla amel etmek) farz olur. Bana göre; Fahrüddin-i Razi'nin görüşü, hadisi reddetmek anlamını taşımaz. Aksine onun hükmünü genelleştirerek, Yahudilik, Hıristiyanlık ve diğer tüm İslâm dışı inançları içine alan bir ifade ile bütün kâfir ve münafıkları âyetin şûmulüne almıştır.⁽⁶⁾

Şurası muhakkaktır ki; hidayetten ayrılan bir kimse, mutlaka dalâlete düşmüştür. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: "Artık hak'dan (ayrıldıktan) sonra sapıklıktan başka ne kalır?" (Femâzâ ba'delhakki ille'd-dalâl)⁽⁷⁾ buyurulmuştur. Mesele bu açıdan ele alındığı zaman dalâlete düşmenin, neleri beraberinde getireceği kolayca anlaşılır.

İnsanın sadece aklî meleke-lerini kullanarak dalâletten kurtulması mümkün değildir. Vahye tâbi olmayan kimse hidâyet nimetine kavuşamaz. Çünkü Kur'-

an-ı Kerim'de, Rasûl-i Ekrem @'e hitaben: "İşte biz sana da böylece emrimizden bir ruh vah-yettik. Halbuki (vahiyden evvel) kitap nedir, imân nedir? sen bilmezdin. Fakat onu biz bir nur yaptık. Bununla kullarımızdan kimi dilersek, ona hidayet veririz. Şüphesiz ki sen, doğru bir yolun rehberliğini yapıyorsun."⁽⁸⁾ buyurulmuştur. Peygamber Efendimizin @ vahiy gelmeden önce; kitabın ve imanın mahiyetini bilmeyişi, mücerred aklın (bu noktada) sınırını çizmektedir. Bu sebeple akıl, vahyi kavramak için bir vasıta. Bu incelik unutulmamalıdır. Aklı putlaştıranlar, dalâlete düşerler.

KAYNAKLAR

- (1) Bakara Sûresi: 38.
- (2) Ragıp el-İsfahani, *el-Müfredat fi Garibi'l Kur'an*, İst. 1986, Kahraman Yay., sh. 440. Ayrıca Ömer Nasûhî Bîlmen, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri*, İst. 1963, c. II, sh. 11, Seyyid Şerif Cürçani, *et-Tarifât*, İst. ty. Kaynak Yay., sh. 137.
- (3) Secde Sûresi: 10.
- (4) Fûrkan Sûresi: 17-18.
- (5) Ahzab Sûresi: 66-68.
- (6) Muhammed Ali Sabûni, *Ahkâm Tefsiri*, İst. 1984, c. I, sh. 22-23.
- (7) Yunus Sûresi: 32.
- (8) Sûra Sûresi: 52.

İslâm dininde her insan; ırk, renk, cins ve sınıf ayrımı olmaksızın meşrû haklara sahiptir. Çünkü insanların hepsi, aynı ane ve babadan gelirler. İslâm üleması: "Ademoğulları için asıl olan hürriyettir. Zira insanlar; müslümanların en hayırlıları olan Hz. Adem @ ile Hz. Havva'nın çocuklarıdır." ⁽¹⁾ hükümünde ittifak etmiştir. Allahu Teala (cc) insanları; fiziki ve ruhî yönden belirli bir fıtrat üzere yaratmıştır. Hayatlarını devam ettirebilmek için yeme, içme, cinsî temas, giyinme ve bunun gibi binlerce ihtiyaçlarını elde etmek mecburiyetindedirler. Bu durumda; gerek çevreleriyle (tabiat olarak), gerek birbirleriyle münasebetleri kaçınılmazdır. Birbirlerinin haklarını ve hürriyetlerini tahrip etmeleri, gayr-i meşrû yollara sapmaları ve çirkin davranışlar içerisine girmeleri mümkündür. İşte bu noktada karşımıza *fahşa* kavramı çıkar.

"Fahşa" Arapça bir kelime

olup, "Fe-Ha-Şe" fiilinden masdardır. Lûğat manası: "Sınır ve ölçünün dışına taşmak, pek çirkin sözlerde ve fiillerde bulunmak, gayr-ı meşrû ilişkilere girmek." ⁽²⁾ Meselâ; alış-verişte aşırı aldatma fiiline *gabn-i fahi* denilir ki bu, bir mal için geçerli olan fiyat sınırının ve ölçüsünün aşılması, değerinin çok üzerinde işleme tâbi tutulmasıdır. ⁽³⁾ İnsanlar birbirleriyle konuşurken; ölçüyü aşp, kötü söz söyleyebilirler. Nitekim Rasûl-i Ekrem @'in: *Kötü söz (fâhi, kelâm), girdiği meclisi kirletir, çirkin gösterir.* ⁽⁴⁾ mealindeki hadisi, bu mahiyeti ifade eder. İftira, dedikodu ve gıybet, fahiş kelâm hükümündedir. İnsanlar elleriyle, dilleriyle ve diğer organlarıyla "fahşa"ya yönelebilirler. Fakat unutulmamalıdır ki her insan, kendi ihtiyarıyla işlediği amelilerin karşılığını görecektir. Allame Teftazani: "İnsanların sevap ve mükâfat almaya, ceza ve azap görmeye esas teşkil eden ihtiyarı

fiilleri vardır."⁽⁵⁾ diyerek, bu in-celiğe işaret etmiştir. Fahşa'nın her türlü ve fuhuş haram kılın-mıştır.

Allahu Teala (cc)'nın kitabı ve Rasûl-i Ekrem @'in sünnetiyle yasaklanan her fiile "Fahşa", bu fiilleri irtikap eden kimselere de "Fahişe" demek mümkündür. Ancak yaygın olarak kullanılan "Fuhuş" ve "Fahişe" kavramları; insanlar arasında, gayr-ı meşrû şekilde cereyan eden cinsî ilişki-lere tahsis edilmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de: *"Babalara-nızla evlenmiş olan kadınlarla evlenmeyiniz. Ancak (cahiliyye devrinde geçen) geçmiştir. Şüphesiz yok ki o bir fahşa idi (inne-hû kâne fahişaten) ve (Allah'ın ga-zabına) hüsnâna sebebi. O ne kötü yoldu."*⁽⁶⁾ hükmü beyan bu-yurulmuştur. Bununla cahiliyye dönemindeki kötü bir âdet kaldı-rılmıştır. Yine diğer bir âyet-i kerime'de: *"Zinaya yaklaşmayınız! Çünkü şüphesiz o bir fahşa-dır (inne-hû kâne fahişeh). O kötü bir yodur."*⁽⁷⁾ buyurulmuş-tur. Burada; erkek ile kadın ara-sında cereyan eden gayr-ı meşrû ilişkinin (zinanın) haramlığı sa-bittir. Hz. Lût @'ın kıssasında "fahşa"nın daha değişik bir bo-

yutu izah edilmiştir: *"Lût'u (gönderdik) Hani o kavmine: 'Sizden evvel âlemlerden hiçbiri-nin yapmadığı hayasızlığı (fahi-şete) mı yapıyorsunuz? Zira siz kadınları bırakıp da şehvetle er-keklerle yanaşıyorsunuz. Meğer siz haddi aşan bir kavim imişsi-niz. demişti."*⁽⁸⁾ Bilindiği gibi; erkeğin erkekle cinsî ilişki kur-masına "Lûtîlik" denilir. Rasûl-i Ekrem @: *Lût kavminin yaptığını yapanı görürseniz; faili de mef'ûlü de öldürünüz.* ⁽⁹⁾ emrini vermiştir.

Fahşa'nın ve fuhşun yayıl-ması, değişik sebeplere dayanır. Tek bir sebeple izah etmek mümkün değildir. Çarşı putları ve çevre kültürü, insanları etki altına alır. Kur'an-ı Kerim'deki kıssalar dikkatli bir şekilde ince-lenirse, mesele kolaylıkla kavra-nır. Peygamberlerin tebliğine karşı direnen kavimlerin ilk iddi-aları: *"Biz atalarımızın yolundan ayrılmayız"* hükmü ile ifade edil-miştir. Fahşa'nın ve fuhşun sebe-bi, atalar kültürü olabilir. Nite-kim bir âyet-i kerime'de; *"Onlar (müşrikler) bir hayasızlık yaptık-ları zaman (Ve izâ fa'alû fahi-şeten) derler ki: 'Biz atalarımızı bunun üzerinde bulduk. Allah da bize bunu (fuhuşla ameli) emretti*

(fahşa ile amel ederiz). O iman etmeyenlere söyle: Allah hiçbir zaman fahşa'yı emretmez. Bilme-yeceğiniz şeyleri, Allah'ın üzerine mi (atıp, iftira ederek) söylüyorsunuz. ⁽¹⁰⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. Mekke müşrikleri; "Günah işlediğimiz elbiselerle ibadet edemeyiz" diyerek, Kâbe-i Muazzama'yı çıplak bir şekilde tavaf ediyorlardı. O dönemde Kâbe'nin içerisi putlarla (heykellerle) doluydu. Çıplak bir vaziyette tavaf etmenin doğru olmadığını söyleyenlere karşı "Biz atalarımızdan bu şekilde gördük. Allah emretmeseydi onlar hiç çıplak bir vaziyette tavaf ederler miydi?" cevabını veriyorlardı. ⁽¹¹⁾ Bu psikoloji sadece Mekke müşriklerine has değildir. Çarşı putları; genel kültür maskesi altında, insanların zihinlerini ve kalblerini etkisi altına alır. Fahşanın ve fuhşun, değişik gerekçelerle yayılmasını sağlar. Malûm olduğu üzere; insanları gayr-ı meşrû yollara çağırان ve fuhşa sürüklemeye gayret sarfeden şeytandır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: "Şeytan size kötülüğü, hayasızlığı (bi'sûi ve'l-fahşai) ve Allah'a karşı bilmeyeceğiniz şeyleri söylemenizi emreder." ⁽¹²⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. Şeytanın

vesveseleri ile fuhşa meyleden insanların sayısı az değildir. Fahişelerin ve fuhuşla geçinen insanların velisi şeytandır.

Cahiliye döneminde fuhuş bir kazanç yoluydu. Muhammed Ali Sabûni, bu hususta şunları zikretmektedir: "Araplardan bazıları genç kız ve cariyeleri bir eve oturtarak zina yaptırırlardı. O evde fuhuş yapıldığının herkes tarafından bilinmesi için, kapıların üzerine bir bayrak asarlardı. Bu evlere "Mevahir" adı verilirdi. Şayet bu evlerdeki kadınlardan birisi, bu rezaleti işlemeye yanaşmazsa, efendisi onu zorlayarak yaptırdı." ⁽¹³⁾ Hz. Cabir b. Abdullah (r.a.)'dan rivayet edildiğine göre; münafıkların reislerinden Abdullah İbn-i Selûl'ün Museykete ve Umeymete isimli iki cariyesi vardı. Bunları para karşılığında fuhşa zorluyordu. Bunlar durumu gidip Rasûl-i Ekrem @'e bildirdiler ve şikayette bulundular. Taberi, Mücahid'den şöyle rivayet eder: Araplar cahiliye devrinde, genç cariyelerine zorla fuhuş yaptırırlardı. Kazandıkları parayı kendileri yerlerdi. Abdullah İbn-i Selûl'ün de fuhuş yaptırdığı cariyeleri vardı. ⁽¹⁴⁾

Günümüzde beyaz kadın ti-

careti yapan çeteler ve genelevi patronları vardır. Tağutî iktidarlar "Genelevi Sistemini" benimsemişlerdir. Fahşanın ve fuhşun yayılması, şeytanın velâyetini kabul eden iktidarlar tarafından gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla kötülüklerin önlenmesinin (*nehy-i ani'l-münker*) farz olduğuna inanan her insan, tağutî iktidarlara karşı mücadele vermek zorundadır. Fahşanın ve fuhşun başka türlü önlenmesi mümkün değildir. Her tağutî güç bir fahişedir. Bu hakikat asla unutulmalıdır.

KAYNAKLAR

- (1) Geniş bilgi için bkz. / İmam-ı Kasani, *el-Bedai'ü's-Senai*, Beyrut 1974, c. VI, sh. 196-197. Ayrıca İbn-i Hümam, *Fethû'l-Kadir*, Beyrut 1316, c. IV, sh. 417, İbn-i Abidin, *Reddül-Muhtar Ale'd-Dürri'l-Muhtar*, İst. 1983, c.IX, sh. 111.
- (2) Ragıp el-İsfahani, *el-Müfredat fi Garibi'l Kur'an*, İst. 1986, Kahraman Yay., sh. 562.

- (3) İbn-i Abidin, *argie-pokl*, sh. 35.

39.

- (4) *Sünen-i Tirmizi*, İst.1401, Çağrı yay., c. IV, sh. 349 K. Birr: 47
- (5) Allame S. Taftazani, *Şerhü'l Akaid*, İst. 1980, Dergâh Yay., sh. 196.
- (6) Nisa Sûresi: 22.
- (7) İsrâ Sûresi: 32.
- (8) A'raf Sûresi: 80-81.
- (9) İmam-ı Meginani, *el-Hidaye Şerhü Bidayetü'l-Mübtedi*, Kahire 1965, c. II, sh. 102. Ayrıca, el-Meydani, *el-Lübab fi Şerhi'l Kitab*, Beyrut 1400, sh. 191-192.
- (10) A'raf Sûresi: 28.
- (11) *Mecmuatu't-Tefasir*, İst. 1979, Çağrı Yay., c. II, sh. 540 (Gadî Beyazavi)
- (12) Bakara Sûresi: 169.
- (13) Muhammed Ali Sabuni, *Ahkâm Tefsiri*, İst. 1984, Şamil Yay., c.II, sh. 203.
- (14) İbn-i Kesir, *Tefsirü'l Kur'an'ül Aziym*, Beyrut 1969, c. III, sh. 289. Ayrıca M. Ali Sabuni, a.g.e., c. II, sh. 188, *Mecmuatu't Tefasir*, c. IV, sh. 395, *Tefsir-i Mücahid*, Katar 1396, sh. 442 (Not: Abdullah İbn-i Selül'ün zinaya zorladığı cariyelerin isimleri, bazı kaynaklarda "Mûaze" ve "Mesike" şeklinde geçmektedir. Ancak hâdisin mahiyeti ayındır.)

Önce kelime üzerinde durulm. Arapça olan *fesad* kelimesi; "Fe-Se-De" fiil kökünden gelir. Lûgatta: "Herhangi bir şeyin itidalden (faydalı ve âdil olmak-tan) çıkması⁽¹⁾ manasınadır. Fahr-ruddin-i Razi: "Fesad; bir şeyin faydalı olmaktan çıkmasıdır. Bunun zıddı ise, *salahtır*."⁽²⁾ şeklinde tarif etmiştir. Usûl-i Fıkıh kitaplarının tamamında "maslahat" üzerinde hassasiyetle durulur. Genellikle maslahatlar; "zarûriyat, hâciyat ve tahsimiyat" kısımlarına ayrılmıştır.⁽³⁾ Maslahat Arapça bir kelime olup "Sa-Le-Ha" fiil kökünden gelmektedir. Bu fesadın zıddı olup; iyi olma, düzelme, menfaat ve iyiliğe vâsıta olma gibi mânalara gelir.⁽⁴⁾ Zıddı ise; mefseddettir.

İslâm dini insanların canlarını, mallarını, akıllarını, dinlerini ve nesillerini korumayı "zaruriyat" mertebesinde görmüştür. Bu sebeble dinî hükümler; maslahatı celb ve mefsedeti (fesadı) defetme esasına dayanır. Nitekim

İslâm üleması: "Had cezalarının tatbikinden maksad; insanlığı fitne ve fesaddan kurtarmaktır."⁽⁵⁾ diyerek, bu inceliğe işaret etmişlerdir. İnsanlar günde beş vakit; İslâm'ın şiarı olan ezânla, *hayya ale's-salah* (salaha geliniz, fesaddan uzaklaşınız) davetine muhataptırlar.

Heva ve heveslerini ilâh edinen insanlar, yeryüzünde, kendi keyiflerine göre bir sistem kurmayı arzu ederler. Dünyevî şehvetlerini ve hırslarını tatmin için, her yola başvurlar. Hedeflerine varabilmek için, hiç bir kaide ve kural tanımazlar. Diğer insanların haklarına ve hürriyetlerine tecavüz ederler. İşte yeryüzündeki fesadın kaynağı budur. İbn-i Kaffâl (r.a.)'ın "Fesad" ile ilgili açıklamasında da bu nokta sarıhtır. "Allahu Teala (cc)'ya açığa isyan, yeryüzünü fesada vermek olarak kabul edilmiştir. Çünkü İslâmî hükümler; insanlar için va'az olunmuş bir takım kanunlardır. İnsanlar buna sınıksız

sarıldıkları zaman, düşmanlık ortadan kalkar ve herkes kendi ameliyle meşğul olur. Böylece hem yeryüzünün, hem de orada yaşayan insanların salâhı gerçekleşir. Ancak insanlar İslâm'a sınıksız sarılmayı bırakıp; herkes kendi nefsinin arzuladığı şeyleri yapmaya başlarsa, o zaman fesad ortaya çıkar." Mesele bu açıdan ele alındığı zaman; yeryüzündeki fesadı ve fesadın kaynağını tesbit etmek kolaylaşır. Kâfirler ve münafıklar, gayr-ı meşrû amelleriyle fesadı günde- me getirirler. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: *"İnsanlardan öyle kimseler vardır ki, kendileri iman etmiş olmadıkları halde, 'Allah'a ve ahiret gününe inandık derler. Halbuki onlar inanıcı (insan)lar değildir. Allah'ı da, iman edenleri de (güya) aldatırlar. Halbuki onlar kendilerinden başkasını aldatmazlar da yine farkına varmazlar. Kalblerinde bir maraz (hastalık) vardır onların. Allah da marazlarını (hastalıklarını) arttırmıştır!.. Yalan söylemekte oldukları için de onlara acıklı bir azab vardır. Kendilerine 'Yeryüzünde fesad çıkarmayın denildiği zaman 'Biz ancak ıslâh edicileriz derler. Gözünüzü açın!.. Onlar muhakkak ki fesadçıdır"*

(müfsidlerin) ta kendileridir. Fakat şuurlarını işletemezler. (6) hükmü beyan buyurulmuştur.

İnsanların toplum içerisindeki haklarını tesbit etmek ve cemiyet düzenini te'sis etmek, siyasetle yakından alakalıdır. Malûm olduğu üzere siyaset; "insanları dünya ve ahirette kurtulacakları yola irşad etmekle, onların salâh ve menfaatlerine çalışmak" şeklinde tarif edilmiştir.⁽⁷⁾ İnsanların hevâ ve heveslerini tatmine yönelen "Zâlim siyaset", fesadın yayılmasına vesile olur. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de : *"İnsanlardan öyle kimseler vardır ki, onun dünya hayatına âid sözü hoşunuza gider. Ve o (kimse) kalbinde olana Allah'ı şahid tutar. Halbuki o düşmanların en amansızıdır. O iktidara (velâyete) geldiğinde, yeryüzünde fesad çıkarmaya, ekini ve nesilleri helâk etmeye koşar. Allah ise fesadı sevmez."*⁽⁸⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. Fahrüddin-i Râzi, bu âyet-i kerimleri tefsir ederken şunları zikreder: "Fesâd kelimesini 'tahrip etme' mânasına alan kimse şöyle demiştir: Allahu Teala (cc) bu kelimeyi önce icmâlen (genel olarak) zikredip liyufside fîha (orada fesad çıkarmak için) buyurmuş, sonra da bunun tafsilatı-

nı anlatarak *ve yuhlikel harse ve'n-nesl* (ekini ve nesli helâk etmek için) buyurmuştur. İfsadı 'şüphe uyandırmak' ile tefsir eden kimse şöyle demektedir: Hak din; birincisi ilim, ikincisi de amel olan iki şeyden meydana geldiği gibi, bâtlı din de birincisi şüpheler, ikincisi de çirkin fiiller olmak üzere iki şeyden meydana gelmektedir. İşte burada Allahu Teala (cc), ilk önce bu insanın şüphelerle meşgul olmasından bahsetmiştir ki, *'Li-yûfside fihe'* (orada fesad çıkarmak için) sözünden murad da budur. Daha sonra Cenab-ı Hak, bu kimselerin çirkin fiillere yönelmesini zikretmiştir. Bu da Allahu Teala (cc)'nın *'ve yuhlike'l-harse ven-nesl'* (ekini ve nesli helâk etmek için) buyruğu ile murad edilendir. Hiç şüphe yok ki bu açıklama daha uygundur.⁽⁹⁾ Muhakkak ki zâlim siyasette; hem tahrip etme, hem şüphe uyandırma, geçerli birer usûldür. Günümüzdeki müslümanlar; düşmanın en amansız olan zâlim politikacıları, daha yakından tanıma imkânına sahip olmuştur.

Yeryüzünde fesad çıkaranlar (kâfirler ve münafıklar); kalben korkaktırlar ve hurs sebebiyle

birbirleriyle yardımlaşırlar. Hatta birbirlerinin velâyeti noktasında çok hassatırlar. Bu hakikat, tarih boyunca hissedilmiş ve yaşanmıştır. Dolayısıyla mü'minlerin (muslihlerin); fesada ve müfsidlere karşı ortak bir cephe meydana getirmeye gayret etmeleri zaruridir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de : *"Kâfir olanlar bile birbirlerinin velisidirler. Eğer siz bunu yapmazsanız, yeryüzünde bir fitne ve büyük bir fesad (fesâdun kebiyr) olur."*⁽¹⁰⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. Günümüzde fitne ve fesadın iktidarı, bütün müesseseleriyle ayakta. Müslümanlar ise, birbirlerinin velâyetine râzı olmamanın ızdırabını yaşamaktadırlar.

Allahu Teala (cc)'nın indirdiği hükümlerle hükmedilen "Darû'l-İslâm'da" fesad gündeme girebilir mi? Kur'an-ı Kerim'de: *"Allah'a ve Rasûlüne (ve mü'minlere) harp açanların, yeryüzünde (yol kesmek sûretiyle) fesadçılığa koşanların (yes'avne fiyl ardı fesâden) cezası; ancak öldürülmeleri, ya asılmaları (idam edilmeleri) yahud (sağ) elleyle (sol) ayaklarının çaprazvari kesilmesi, yahud da (bulundukları) yerden sürülmeleridir. Bu onların dünyadaki rûsvaylığı-*

(7) İbn-i Abidin, a.g.e., c. VIII, sh. 186. Ayrıca; Yusuf Kerimoğlu, *Kelimeler Kavramlar* (Birinci Kitap), Siyaset maddesi.

(8) Bakara Sûresi: 204-205

(9) Fahrüddin-i Razi, a.g.e., c. V, sh. 13.

(10) Enfal Sûresi: 73.

(11) Maide Sûresi: 33-34.

(12) Geniş bilgi için bkz./ İmam-ı Merginani, a.g.e., c. II, sh. 102. Ayrıca İbn-i Abidin, a.g.e., c. VIII, sh. 209-213, İbn-i Hümmam, a.g.e., c. IV, sh. 156-157.

(13) Mola Hüsrev, *Dürrü'l-Hükkâm fi Şerhi'l-Gurur'l-Ahkâm*, İst. 1307, c. II, sh. 85.

Fısk-Fâsık

İnsanın nefisini hesaba çekmesi sanıldığı kadar kolay değildir. Çevre kültürünün baskısı altında kalan akıl ve daima kötü-lüğü emreden nefis; meşrû (İslâmî) olmayan amelleri gündeme getirir. Bir İslâm mütefekkeri: "Her günah tıpkı şarap gibi insanları sarhoş etseydi, yeryüzünde ayık gezen hiç kimseyi görmezdin." diyerek, önemli bir noktaya işaret etmiştir. Sırat-ı mustakiyme riayet eden bir mü'min; değişik sebep ve saiklerin etkisi altında gayr-i meşrû amellerde bulunabilir. İşte bu noktada

karşımıza fısk kavramı çıkar. Şimdi bu kelimeyi ve kavramı izaha gayret edelim.

"Fısk" Arapça olup; "Fe-Se-Ka" fülinden masdardır. Cahiliye döneminde, daha ziyade bitkiler ve hayvanlar için kullanılan bir sözcüktür. Kabuklu yemişler için "kabuğundan çıkmak" veya hayvanlar için "deliğinden çıkmak" şeklinde kullanılmıştır. Delikten çıkıp zarar verdiği için fareye "füevsık" denilir. Çoğulu "fevasık"tır.⁽¹⁾ Fahrüddin-i Razi: "Fısk; zararlı olan bir çıkıştır.

Yaş hurma kabuğundan çıktığı zaman 'fesagati'r-rutbetü' denilir. Şeriat dilinde (istilâh olarak) fısk, Allah'a itaat etmekten çıkıp Allah'a karşı isyan etme haline girmekten ibarettir."⁽²⁾ diyerek, meseleyi izaha gayret eder. Sahih-i Buhari Muhtasarı, Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi isimli eserde: "Fısk lâfzı, hak yoldan çıkmak manasına, şer'i bir istilâhtır. Kehf Sûresi'nin 50. âyetinde (*fesaka an emri rabbih*) 'Şeytan Rabbinin emrinden çıktı' kavli-i şerifine göre, hûrucun mahiyeti umûmidir."⁽³⁾ hükmü kayıtlıdır. İbn-i Abidin "Reddu'l-Muhtar" isimli eserinde: "Fâsık, doğru yoldan çıkan manasıdır. İhtimal ondan murad; içki içen, zina eden ve faiz yiyen gibi, büyük günahları irtikap edendir. Bercendî'de dahi böyle denilmiştir."⁽⁴⁾ diyerek, fıskı "büyük günahları irtikap" olarak tarif etmiştir. Fûkahadan bazıları; "günahları küçük görmek ve onlarda ısrar etmek de fısktır." hükmünü benimsemişlerdir. Genel olarak fıskın üç mertebesi vardır. Birincisi: Günahı çirkin kabul etmekle beraber; yine de zaman zaman, şeytanın vesvesesine veya nefesine uyup günah işlemektir. İradesi zayıf olan in-

sanlarda bu hâl tekerrür eder. İkinci: Günah olduğunu kabul ve ikrar ettiği halde, sık sık aynı haramları işlemektir. İçki müptelâlarında veya kumar düşkünlerinde bu hâl görülür. Üçüncü: Haram olduğunu inkâr edip, ısrarla yapmaktır. Bu üçüncü hâl; insanı küfre götüren fısktır. Fıskın birinci ve ikinci mertebelerinde bulunan mükellefin; günahı bırakması ve tevbe etmesi esastır. Üçüncü mertebede bulunan mükellefin ise; *tec-did-i iman* etmesi ve İslâm'a teslim olması şarttır. Bu izahtan sonra şunu söylemek mümkündür: *Her fâsık kâfir değildir. Ancak her kâfir mutlaka fâsıktır.* Firaset sahibi mü'minler, buradaki inceliği kolayca kavrayabilirler.

Hariciler ve Mu'tezile mezhebinin önde gelen liderleri "iman; kalb ile tasdik, dil ile ikrar ve erkânıyla ameldir" diyerek, farklı bir yol ve anlayışa sahip olmuşlardır. Dürri'l-Muhtar'da; Haricilerle ilgili olarak şu hükümler kayıtlıdır: "Bunlar kendilerince hak olan bir tevilden dolayı müslüman hükümdarın (Hz. Ali'nin) küfür ve bâtıl üzerinde bulunduğunu söyleyerek, onunla savaşmanın vacip oldu-

ğunu iddia eden ve biz ehl-i sünnetin kanlarını, mallarını almayı ve kadınlarını esir etmeyi helâl gören, Peygamberimiz efendimizin ashab-ı kiramını küfre nisbet eden, asker ve kuvvet sahibi bir taifedir." İbn-i Abidin, bu metni izah ederken: "Bunlar vaktiyle Hz. Ali (r.a)'a karşı çıkan kimselerdir (...) Bir tevilden dolayı ilh.." yani Hz. Ali (r.a) ve ona tâbi olanlar harpte hakemin hükmüne râzı oldukları için kâfir olmuşlardır. Çünkü hüküm ancak Allah'a mahsustur, diye gerçeğe muhalif olarak tevil ettikleri bir delilden dolayı Hz. Ali'nin ordusunda bulunan bir takım kimseler, ona karşı isyan etmişlerdir. Bunlara *Hariciler* adı verilmiştir. Bunların mezhebine göre, büyük günah işleyen kâfirdir. Hakem tayin etmek de büyük günahdır. "Peygamber efendimizin ashab-ı kiramını küfre nisbet eden ilh.." Bu ifade Hariciliğin şartını beyan etmek için olmayıp, Hz. Ali'ye karşı çıkanları beyan etmek içindir. Yoksa Haricilerin karşı çıktıkları hükümdarın küfrüne inanmaları kifayet eder."⁽⁵⁾ diyerek, Haricilerin mantığını ortaya koymuştur. Haricilerin bir kısmına göre "Büyük günah işleyen herkes kâfir-

dir", diğer bir kısmına göre ise, "İster büyük, ister küçük olsun, günah işleyen herkes kâfirdir". Bu anlayış günümüzde de değişik biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Mu'tezile mezhebinin liderleri ise: "Fâsik olan kimse, ne müslümandır, ne kâfirdir. İkisinin arasında bir menzili vardır (*el-menzile beynel-menzileteyn*). Fâsığın hükmü budur." demişlerdir. Bunlar ehl-i sünnetin dışındaki firkalardır.

Şimdi; fâsıkı zâhir olan kimselerin (*fâsikların*) nasıl bir muameleye tâbi tutulacakları üzerinde duralım.

Kur'an-ı Kerim'de: "Ey iman edenler!.. Eğer bir fâsik, size bir haber getirirse, onu tahkik edin. (Aksi takdirde) bilmeyerek bir kavme sataşmışsınız da yaptığınıza pişman olursunuz."⁽⁶⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. İmam-ı Kurtubî: "Fâsik olduğu kat'i olarak tesbit olunan kimsenin haberleri geçersizdir, kabul edilemez. Çünkü haber emanettir. Fâsik ise, haberin iptalinin (geçersiz olmasının) delilidir."⁽⁷⁾ şeklinde tefsir etmiştir. Aynı konuda İmam-ı Cessas'ın tesbiti şudur: "Ayette geçen '*tahkik edin*' emri: fâsığın şahadetinin

kabul edilmemesinin delilidir. Çünkü şahidlik, bildiğini haber vermekten ibarettir. Fâsık olan kimsenin şahidliği kabul edilmediği gibi, diğer hususlardaki haberleri de kabul edilmez."⁽⁸⁾

İslâm âlimleri "kimlerin şahidliğinin kabul edileceği veya edilmeyeceğini" izah ederken, fâsık üzerinde hassasiyetle durmuşlardır. Genellikle şahidlerde aranan adalet şartı üzerinde durmuş ve adaleti düşüren amelere ağırlık verilmiştir. Feteva-ı Hindiy'e'de, bu konuyla ilgili birçok tarif yapıldıktan sonra; "Şehadette adaletin izahı konusunda söylenen sözlerin en güzeli İmam-ı Yusuf'a aittir. Demişti ki; 'Şahidlerin âdil olmasından murad, büyük günahları işlememesi ve küçük günahları işlemekte de ısrar etmemesidir.' Nihaye'de de böyledir. Büyük günahların tasnifi ve mahiyeti konusunda da ihtilaf edilmiştir. Bunlar içerisinde en sahih olanı Şemsu'l-eimme Hulvani'nin izahtır. Hulvani'ye göre: 'Allahu Teala (cc)'nın kat'i nasslarla haram kıldığı ve müslümanların indinde şen'i (çirkin ve kötü) görülen hususlar büyük günahlardandır. Kezâ mürüvveti ve keremi terketmek dahi, büyük günah-

lardandır. Ayrıca günah işlenmesine ve fısk-ı fücûra yardımcı olmak, insanları buna teşvik etmek de büyük günahlar arasındadır. Muhiy't'de de böyledir."⁽⁹⁾ hükümü, müftabih kavil olarak kaydedilmiştir.

Sonuç olarak şunu söylemek mümkündür; fısk İslâmî hududları kabul etmekle birlikte; farzları terk veya haramları irtikap eden mükellefin içine düştüğü felâkettir. Kur'an-ı Kerim'de fâsıkların zemmedildiği ve azapla inzar edildiği malûmdur. Hesap gününü düşünen her mükellef, şer'i emirleri edâ etmek ve nehiylerden şiddetle kaçınmak sûretiyle, fısk hastalığından kurtulabilir. "Fısk" ferdî bir hadisedir. Fâsıkların bir araya gelmesi ve şer'i hududları kitle halinde tahrip etmesi, "fesâd" gündeme getirir. Dolayısıyla fısk ile fesad arasında, böyle bir incelik vardır. Fâsıkların ve müfsidlerin çoğunluğu teşkil ettiği toplumlarda; tağutî güçlerin iktidar olması ve *Hizbu's-şeytan'ın* hızla gelişmesi kaçınılmazdır. Günümüzde bu hakikat, daha açık bir şekilde görülmektedir.

KAYNAKLAR

- (1) Geniş Bilgi için bkz./ Ragıp el-İsfehani, *el-Müfredat fî Garib'il Kur'an*, İst. 1986, Kahraman Yay., sh. 572.
- (2) Fahrüddin-i Razi, *Mefaihû'l Gayb (Tefsir-i Kebir)*, Ank. 1988, AKçağ Yay., c. III, sh. 29.
- (3) Zebidî, *Sahih-i Buhari Muhtasarı, Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*, Ank. 1975, DİB Yay., c. XII, sh. 137.
- (4) İbn-i Abidin, *Reddül-Muhtar Ale'd-Dürri'l-Muhtar*, İst. 1982 Şamil Yay., c. II, sh. 408.
- (5) İbn-i Abidin, a.g.e., c. IX, sh. 93-96.
- (6) Hûcurat Sûresi: 6.
- (7) İmam-ı Kurtubi, *el-Camii li Ahkâmi'l Kur'an*, Kahire 1967, c. XVI, sh: 316.
- (8) İmam-ı Cessas, *el-Ahkâmû'l Kur'an*, Beyrut 1335, c. III, sh. 398.
- (9) Şeyh Nizamüddin ve Heyet, *el-Feteva-ı Hindiyeye*, Beyrut 1400, c. III, sh. 540 vd. (Türkçe nüsha: Ank. 1985 Akçağ Yay., c. VI, sh. 485-486)

Fırka

Demokratik-laik toplumlar-
da insanların şahsî kanaatleri ve
ideolojik davranışları esas olarak
kabul edilmiştir. Eğer bir top-
lumda, aynı ideoloji çevresinde
teşkilatlanmış insanlar, diğerlerin-
den nüfus olarak daha fazla ise,
yönetim hakkı onlara ait kabul
edilir. Temelde "Hâ-kimiyet ka-
yıtsız şartsız insana aittir" sloga-
nı çevresinde anlaşma vardır. Bu

sebeple, propaganda ve beyin yı-
kama, korkunç boyutlara var-
mıştır. Demokratik toplumların
vazgeçilmez müesseseleri siyasi
partiler (fırkalar) veya ideolojik
gruplardır. Ayrıca her parti (fır-
ka); kendisinin diğerlerinden
farklı olduğunu ispatlamak ve
iktidarı ele geçirmek için gayret
sarfeder. Çevre kültürü "siyasi
fırkaların vazgeçilmezliği" esaslı-

nı telkin eder. Bu girişten sonra fırka kelimesi üzerinde duralım. Arapça'da "Fe-Ra-Ka" kökünden gelen fırka kelimesi: İki şeyi birbirinden ayırmak, ayrı olan özelliklerini, meziyetlerini ve imtiyazlarını ortaya koymak ⁽¹⁾ manasına gelir. Hak ile bâtılı birbirinden ayıran Kur'an-ı Kerim'e *Furkan* ismi verilmiştir. Bu da aynı kökten (Fe-Ra-Ka kökünden) gelir.

Hız. Musa @'ın kıssası izah edilirken; *Hem hatırlayın o zamanı ki, sizin için denizi yarıp* (feraknâ) *hepinizi kurtarmış, Fir'av'n'un hanedanını ise sizin gözlerinizin önünde suda boğmuştuk.* ⁽²⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. Fahrüddin-i Razi "Mefatihü'l-Gayb" isimli tefsirinde bu âyetle ilgili olarak şunları zikretmektedir: "Bu Allahu Teala (cc)'nın onlara ikinci bir nimetidir. Ayetteki *feraknâ* (yardık) kelimesi şu manaya gelir. Biz denizi birbirinden ayırdık da deniz içinde sizin için yollar meydana geldi. Bir kıraate göre ise bu kelime 'fassalnâ' (ayırdık) manasına olmak üzere *ferraknâ* şeklinde okunmuştur. Arapça'da, iki şeyin arasını ayırdı, manasına "feraktü beyne's-se'y'en" denilir.

Kur'an-ı Kerim'de ve Rasûl-i

Ekrem @'in sünnetinde "fırka" kavramı; birbirinden tamamen ayrılanları ve farklı itikadlara sahip olanları ifade için kullanılır. Bu noktada şu sualler zihnimize takılabilir; "Müslümanlar birbirlerinden farklı itikadlara sahip olabilirler mi?" veya "inanılması zaruri olan hususlarda farklı farklı anlayışlardan söz edilebilir mi?"

Kur'an-ı Kerim'de: "Ey iman edenler!.. Allah'tan nasıl korkmak lâzım ise öylece korkun. Sakın siz müslümanlar olmaktan başka (bir sıfatla) can vermeyin. Hepiniz Allah'ın ipine (Hablûllah'a) sınıksı sarılın. Parçalanıp fırkalara ayrılmayın!.." ⁽³⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. Burada üzerinde hassasiyetle durmamız gereken iki husus vardır. Birincisi: Allahu Teala (cc)'nın ipine (Hablûllah'a) sınıksı sarılmaktan maksad nedir? Müfessirlerin bir kısmı; Allahu Teala (cc)'nın ipinden maksadın Kur'an ve Sünnet olduğu üzerinde durmuştur. İmam Muhammed İbn-i Cerir et-Taberi ise; "Allahu Teala (cc)'nın ipinden maksad İslâm cemaatidir" ⁽⁴⁾ diyerek, değişik bir bakış açısı getirmiştir. Zira âyet-i kerime *Ey iman edenler!..* (nida-münada)

şeklinde gelmiştir. İman eden bir kimsenin Kur'an ve Sünnete sınıksı sarılması tabiidir. Dolayısıyla *Hablûllah'dan* murad, İslâm cemaatine sınıksı sarılmaktır. Çünkü cemaat olmak farz kılınmıştır. İkinci si: Parçalanıp, fırkalara ayrılmayınız'dan maksad nedir? Bu âyetle geçen *velâ teferrakû* emri, fırkalaşmanın haramlığını beyan içindir. Dolayısıyla İslâm cemaatine sınıksı sarılmak farz, fırkalara ayrılmak ise haramdır. Nitekim bir başka âyet-i kerime'de: "*Kendilerine a-çık belgeler (beyyinât) geldikten sonra fırkalara ayrılıp, ihtilâfa düşenler gibi olmayınız. (Kitap ehline benzemeyiniz) İşte onlar için büyük bir azap vardır.*"⁽⁵⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. Bu âyet-i kerime'nin tefsirinde İbn-i Abbas (r.a.) şunları zikretmektedir: "Allahu Teala (cc), mü'minlere cemaat olmayı farz kılmuştur. Onları dinde ihtilâf etmekten ve fırkalara ayrılmaktan nehyetmiştir. Ve onlara haber vermiştir ki; kendilerinden önce helâk edilenler, ancak Allahu Teala (cc) 'nın dininde münakaşa ve birbirine buğz etme (husûmet) sebebiyle helâk edildiler. Yine denildi ki; onlar birbirlerine adâyet (düş-

manlık) ve hevâlarına tâbi olmaları sebebiyle fırkalara ayrılmışlardır."⁽⁶⁾

Şurası muhakkaktır ki; fırkalara ayrılmak, "şu'cu veya bu'cu" gibi sıfatları kabul etmek ve taassuba kapılmak cahilî bir gurdan ibarettir. Değişik kitapların veya şahısların çevresinde fırka haline gelenler, hesap günü şuurundan hızla uzaklaşırlar. Bu değişmeyen bir kaidedir. Allahu Teala (cc) kitap ehlinin içinde bulunduğu durumu (sırf ibret alabilmemiz için) hatırlatmıştır; "*İşlerini (dinlerini) aralarında parçalayıp, çeşitli kitaplara ayırdılar. Her fırka kendi yanında bulunan (kitap, rey ve tavır)la sevinmektedir.*"⁽⁷⁾ İmam-ı Kurtubî; bu âyet-i kerime'nin tefsirinde: "Denildi ki; onlardan her fırka veya hizip, kendilerine ait bir kitabın hükümlerine sınıksı yapıştı ve ona iman etti. Sadece bununla kalmadılar. Ayrıca kendi kitaplarının dışındaki bütün kitapları inkâr ettiler."⁽⁸⁾ diyerek, önemli bir hususa işaret etmektedir. Hesap gününe hazırlanan mü'minler; içinde bulundukları hâli ve toplumdaki gelişmeleri, bu açıdan tahlil etmelidirler. Günümüzde her fırkanın "insanüstü güçler" venmediği bir liderleri

veya okuya okuya bitiremediği bir kitabı" maalesef vardır. Bu noktada Rasûl-i Ekrem @'in: *Kulacı kulacına, arşını arşınuna ve karış karışına sizden öncekilerin yoluna uyacaksınız. Hatta onlar keler deliğine girseler, siz de gireceksiniz.* ⁽⁹⁾ mealindeki mübarek tesbitini hatırlamamak mümkün müdür? Evet!.. Kitap ehlinin birçok hastalığı, maalesef müslümanlarda da görülmektedir. Hatta fırka taassubuna kapılan ve muhaliflerini kötüleyebilmek için "iftira, yalan ve diğer haramları irtikap edebilen" tiplere dahi rastlamak mümkündür. İmam-ı Eş'ari (rh.a): "Fırkalar hakkında eser kaleme alanlar; muğalataya sapmışlar ve muhaliflerini kötüleyebilmek için fikirlerine kasden ilavelerde bulunmuşlardır."⁽¹⁰⁾ diyerek, fırka taassubunun neleri beraberinde getirdiğine işaret etmiştir.

Günümüzde hiçbir fırkaya tâbi olmayan ve "Ben şüphesiz müslümanlardanım!.. Benim dinim ceamaati farz, fırkalara ayrılmayı haram kılmıştır" diyen, güzel sözlü kimseler suçlu duruma düşürülmüşlerdir. Aristo mantığının temel ilkelerine göre zihinlerini şartlandırıp ve "iki hâl prensibini" putlaştıranların

sloganı şudur: "Bir kimse; ya bizim fırkamıza dahil olur, ya olmaz!.. Bize dahil olanlar müslüman olduğuna göre, diğerleri kâfirdir. Üçüncü bir hâl yoktur." Fırka taassubuna kapılan ve nefislerinin hevâsına tâbi olanların; bu sloganlarını, sürekli duymak mümkündür. Tekfir hastalığının temelinde Aristo mantığı vardır.

Kelime-i Şehadet getiren bir mükellef; Allahu Teala (cc)'nın kitabında ve Rasûl-i Ekrem @'in Sünnetinde yer alan her hükmün "Mutlak hakikat" olduğunu kabul etmek durumundadır. Aksini düşünmek; mükellefin ikrarından şüpheyi beraberinde getirir. Fırka taassubunu aşabilmek için "müslüman" vasfının dışındaki vasıflandırmaları kabul etmemek gerekir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: *"İnsanları Allah'a dâvet eden, salih ameller işleyen ve 'Ben şüphesiz müslümanlardanım' diyen kimseden daha güzel sözlü kim olabilir? Ne (her) iyilik, ne de (her) kötülük bir olmaz. Sen kötülüğü en güzel yol (usûl, metod) ne ise, onunla önle!.. O zaman görürsün ki, seninle arasında düşmanlık bulunan kimse bile, sanki yakın dostun olmuştur."* ⁽¹¹⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. İnsanları İslâm'a davet

eden, salih ameller işleyen ve "Ben şüphesiz müslümanlardayım" diyen güzel sözlü kimseler, İslâm cemaatini kurmak ve korumak borcundadırlar. Bu gerçekleştiği zaman "fırkalara ayrılma hastalığı" önemli ölçüde tedavi edilecektir.

KAYNAKLAR

- (1) Ahmed b. Faris, *Mucemil'l-Mukayıs'l-Lugat*, Beyrut. ty, c. IV, sh. 493.
- (2) Bakara Sûresi: 50.

- (3) Al-İmran Sûresi: 102-103.
- (4) Muhammed İbn-i Cerir et-Taberi, *Camî'ü'l Beyan*, Beyrut 1373 (1954), c. IV, sh. 30 vd.
- (5) Al-i İmran Sûresi: 105.
- (6) Mecmuatu't-Tefasir, İst. 1979, c. I, sh. 561 (Haazin Bölümü)
- (7) Mü'minûn Sûresi: 53
- (8) İmam-ı Kurtubi, *el-Camii li Ahkâmî'l Kur'an*, Kahire 1937, c. XII, sh. 30.
- (9) *Sünen-i Tirmizi*, İst. 1401 K. Fiten: 30 Had. No: 2195.
- (10) İmam-ı Eş'arî, *Makalatü'l İslamiyyin ve'l İhtilâfi'l Musallin*, İst. 1928, sh. 2.
- (11) Fussilet Sûresi: 33-34.

Kur'an-Kerim'de, kendilerine herhangi bir tebliğ ulaşmadığı halde, küfre ve zulme boyun eğmeyen *ashab-ı kehf*'in kıssasına yer verilmiştir. Allahu Teala (cc)'ya isyan eden güçlere (tağut iktidarlara) boyun eğmemek için kavimlerinden uzaklaşan ve bir dağın mağarasına gizlenen bu gençlerle ilgili olarak: "*Şüphesiz ki onlar Allahu Teala'ya iman eden genç yiğitlerdi* (fityetûn). *Biz de onların hidayetini artırmıştık.*"⁽¹⁾ buyurulmuştur. Bu âyette geçen *fityetûn* kelimesi, *feta*'nın çoğuludur. Şimdi bu kelime üzerinde duralım. Müfred olarak asâ vezninde "fetâ"; delikanlı, cüvan, sahi, kerim ve civanmert kimse, çoğulu "fityan", ubuvva vezninde ise "fütüvve" şeklinde; kerem ve mürüvvet sahibi, civanmertlik manasına gelmektedir.⁽²⁾ Nitekim kâfir ve zâlim Nemrut'un putlarını kıran Hz.İbrahim @ için de Kur'an-ı Kerim'de "feta" denilmiştir: "*Dediler: 'İşittik ki İbrahim ismi*

bir genç yiği (feta) onları (putlarımızı) diline doluyordu."⁽³⁾

İslâmî istilâhta fütüvvet; insanları, dünya ve ahirette kendi nefesine tercih etmektir.⁽⁴⁾ Bu, kelime-i şهادete dayanan ve toplumu ihya eden bir edebittir.

İnsanların birbirleriyle olan münasebetlerinde dünya görüşlerinin ve inançlarının büyük rolü vardır. İslâm dini; Kelime-i Şهادet getiren her mükellefin, birbirleriyle kardeş olduğu esasını getirmiştir. Rasûl-i Ekrem @'in: *Sizden hiçbiriniz kendi nefsi için istediğini, din kardeşi için de istemediği müddetçe (kâmil manada) iman etmiş olmaz.* ⁽⁵⁾ buyurduğu bilinmektedir. Firaset sahibi mü'minler bu hadis-i şerif'teki muhtevayı tefekkür ettikleri zaman, hallerinden şüpheye düşerek titremişlerdir. Nitekim Seriyu's-Sekati (rh.a.) dostlarına: "İşlediğim bir hata sebebiyle tam otuz senedir tövbe etmekteyim" diye itirafın-

da bulunmuştur. Dostlarından birisi merakla: "Bu hatanın mahiyeti nedir?" diye sorunca şu cevabı verir: "Bağdat çarşısı yanıyor diye bağırıyorlar. Heyecanla koştum ve benim dükkânımın yanmadığını görünce *el-Hamdulillah* dedim. Daha sonra kendi menfaatimi, diğer kardeşlerimin menfaati üzerine tercih ettiğimi hatırladım. Heyecanla söylediğim o söz sebebiyle tam otuz senedir Rabbimden affetmesini ve o günahımı örtmesini dilemekteyim."

Hesap gününü düşünen her mükellef; Rasul-i Ekrem @'in: *Nefsim yed-i kudretinde olan Allahu Teala (cc)'ya yemin olsun ki, arzusunu İslâm'a tâbi kulmayan kimse iman etmiş olmaz.* (6) mealindeki mübarek tesbiti üzerinde düşünmek mecburiyetindedir. Kardeşini, kendi öz nefsine tercih etmek (fütüvvet ahlâkı) Sahabe-i Kiram'ın temel vasfıdır. Şimdi Peygamber efendimizin @ huzurunda cereyan eden bir hadiseyi naklederek, fütüvvet ahlâkının mahiyetini ortaya koymaya gayret edelim. Hz. Sabit b. Kays b. Şemmas (r.a) huzuru saadete gelerek: "Ey Allah'ın Rasulu!.. Açlıktan takatım kesildi" diyor ve içinde bulunduğuna hâli

ifade ediyor. Bunun üzerine Rasûl-i Ekrem @ hanımlarına (hâne-i saadete) haber salar ve yiyecek birşeyler göndermelerini istirham eder. Fakat hâne-i saadette yiyecek bir şey yoktur. Durum anlaşıncı Peygamber Efendimiz @: *Bu kardeşinizi müsafir edip de Allahu Teala(cc)'nın rahmetine mazhar olmak isteyen yok mu?* sualini tevcih eder. Ensardan Ebû Talha (r.a) ayağa kalkarak "Ben hazırım ya Rasûlullah!" cevabını verir. Daha sonra doğruca evine gider ve hanımına : "Rasûl-i Ekrem @'in müsafirine yemek hazırla!.. Sakın hiçbir şeyi gizleme" istirhamında bulunur. Hanımı "Vallahi çocukların yiyeceğinden başka birşey yok!.." diyerek, içinde bulundukları hâli ifade eder. Hz. Talha (r.a.): "Öyle ise çocukları oyala ve uyut!.. Ben müsafiri getirince onu sofraya oturturuz ve yan odaya geçeriz. Bir şeyler yiyormuş gibi yaparız. Bu gece Rasûlullah'ın müsafirine ikram için, kendimiz aç yatarız." diyerek, nasihatta bulunur. Nitekim ikram hadisesi Hz. Talha'nın çizdiği plan içerisinde gerçekleşir. Sabah olunca Hz. Talha (r.a) müsafiri Hz. Sabit b. Kays b. Şemmas (r.a.) ile birlikte Rasûl-i

Ekrem @'in huzuruna varır. Hz. Peygamber @; "Bu gece müsafirinize yaptığınız muameleden Allahu Teala (cc) râzı oldu ve şu âyet-i kerime'yi inzal buyurdu: "Onlardan evvel (Medine'yi) yurt ve iman (evi) edinmiş olan kimseler, kendilerine hicret edenlere sevgi beslerler. Onlara verilen şeylerden dolayı göğüslerinde bir ihtiyaç (meyli) bulmazlar. Kendileri fakr- ü ihtiyaç içinde olsalar bile (onları, hicret edenleri) öz canlarından daha üstün tutarlar. Kim nefsinin (mala olan) hursundan ve cimriliginden korunursa, işte onlar muradlarına erenlerin ta kendileridir." (7)

Şurası muhakkaktır ki, İslâm dininin getirdiği fütüvvet şuuru, Medine'de kurulan ideal devletin temelini teşkil etmiştir. Hicret'ten sonra, İslâm'ın temel hedeflerinin gerçekleşmesi için Kardeşlik andlaşmasını kabul etmeleri ve muhacirleri öz nefislerinden üstün tutmaları, önemli bir hâdisedir. Rasûl-i Ekrem @'in: *Bir kimse, din kardeşinin ihtiyaçlarını görmek için ona yardım ettiği müddetçe, Allahu Teala (cc) daimi bir şekilde ona yardım eder* (8) müjdesi sarihtir. Medine'de bu müjde gerçekleşmiştir. Fütüvvet şuuru İslâmî ha-

reketin vazgeçilmez bir rükündür. Bu hakikat asla unutulmamalıdır.

KAYNAKLAR

- (1) Kehf Sûresi: 13.
- (2) Bkz. Asım Efendi, *Kamûs Tercümesi*, İst. 1305 (Fetâ ve Fütüvve maddeleri)
- (3) Enbiya Sûresi: 60.
- (4) Seyyid Şerif Cürcani, *et-Ta'rifat*, İst. ty Kaynak Yay., sh. 165.
- (5) *Sahih-i Müslim*, İst. 1401, Çağrı Yay., c. sh. 66 Had. No: 71.
- (6) İbn-i Kesir, *Tefsirü'l Kur'an'il Aziym*, Beyrut 1969, c. III, sh. 490.
- (7) Haşr Sûresi: 9.
- (8) *Sahih-i Buhari* K. Rikak: 7. Ayrıca, *Sahih-i Müslim*, K. Birr: 15.

Mü'minlerin bariz vasıflarından birisi de gayba iman etmeleridir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: *Onlar (mü'minler) gayba iman ederler, namazı dosdoğru kılarlar ve kendilerine rızık olarak verdiğimizizden de (İslâm için) harcarlar.*"⁽¹⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. Ayette geçen gayb kelimesi "Ga-Be" fiilinin masdarıdır. Gözden kaybolan şeye gayb denildiği gibi, duyularla idrak edilemeyen ve insan bilgisinin dışında kalan şeye de gayb denilir. Herhangi bir şey, insana veya diğer canlılara nisbetle gayb olur. Allahu Teala (cc)'ya nisbetle gayb yoktur. Zira O'nun ilminde hiçbir şey kaybolmaz.⁽²⁾

Kur'an-ı Kerim'de iki ayrı âlemden söz edilmiştir. Birincisi: Görülüp, idrak edilemeyen varlıklar âlemidir. Buna *gayb âlemi* denilir. İkincisi: Görülen, beş duyu vasıtasıyla bilinen ve idrak edilen varlıklar âlemidir. Buna *şehadet âlemi* ismi verilir. Mânevî varlıklar gayb

âleminde dir. Gayb âlemine ait varlıklar da iki kısımda mütalaa edilmiştir: (a) Bir kısmının delili yoktur. Varlığını Allahu Teala (cc)'dan başka kimse bilmez. Kâinatta, duyularımızdan saklı nice varlıklar mevcuttur ki, bunları ancak Allahu Teala (cc) bilir. "*Gaybın anahtarları O'nun yanındadır. Kendinden başkası bunları bilmez.*"⁽³⁾ âyeti, gaybın bu kısmına işaret etmektedir. Allahu Teala (cc)'nın bilgisi, kaza ve kader hep bu kısım gayba dahildir. (b) Bir kısım varlıklar da vardır ki, idrak edilemez, fakat mevcudiyetleri delil ile anlaşılabilir. Melekler, cinler, ahiret, cennet, cehennem bu tür gayba dahildir.⁽⁴⁾ İşte *Onlar (mü'minler) gayba iman ederler* âyetiyle kastedilen gayb budur. Yani mü'minler, görmedikleri halde Allahu Teala (cc)'ya, O'nun meleklerine, peygamberlere gelen kitapların Allah (cc) tarafından vahyedildiğine, ahiret hayatına, cennete ve cehenneme inanırlar. Rasul-i Ekrem @i gören asha-

bin en büyük meziyetleri, onun bu hususlara ilişkin sözlerini kabul ve tasdik etmeleridir. Peygamber@'i görmeyen diğer müslümanlar ise; (tabiün'dan itibaren kıyamete kadar) bu meziyet yanında gıyaben (zira Rasul-i Ekrem @'i de görmemişlerdir) iman etme şerefine haizdirlere. Bu hususta kesin imana sahip olmuş müslümanları, Rasûl-i Ekrem @ övmüştür.⁽⁵⁾ Gayba iman etmek, bazı insanlarda sezgi ve keşif yoluyla, bazılarında ise düşünce ve istidlal yoluyla hâsıl olur. Bazı insanlar "Biz gözümüzle görmediğimize inanmayız" diyerek, gayb âlemini inkâr hastalığına tutulmuşlardır. Materyalist kültürün en kaba sloganı budur. Okuma-yazma bilmeyen ve ilimden haberi olmayan kimsele- rin dışında hiçbir ferd, bu kaba ve saçma slogana itibar edemez. Zira gözün (bir organ olarak) görme alanı sınırlıdır. Bu sınırın dışında kalan varlığı reddetmek veya görünceye kadar kabul etmemek ahmaklıktır.

Gayb âleminin bütün sırlarını sadece ve sadece Allahu Teala (cc) bilir. Rasûl-i Ekrem @'in, Mekke müşriklerini zaman zaman bu konuda uyardığı nassla sabittir. Nitekim: "De ki; 'Size

benim yanımda Allah'ın hazineleri var demiyorum. Ben gaybı bilmem. Size hakikat ben bir meleğim de demiyorum. Ben, bana vahy olunmakta olan (Kur'an) dan başkasına uymam.' De ki: 'Görmeyenle gören bir olur mu?' Hiç düşünmüyor musunuz? ⁽⁶⁾ âyetinde, bu husus sa- rihtir. Allahu Teala (cc)'nın gayba ait bazı hususları, değişik se- bep ve vesilelerle, peygamberle- rine bildirmesi (vahy etmesi) sözkonusudur. İslâm'a itiraz eden kitap ehlinin veya müşrik- lerin sualleri vesilesiyle, gayba ait bir çok bilgi vahyedilmiştir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: *"(Rasûlüm!) Bunlar sana vahyet- mekte olduğumuz gayb haberle- rindendir. Meryem'i onlardan hangisi himayesine alacak diye kalemlerini atarken, sen yanla- rında değildin. (Bu hususta) Çe- kişirlerken de yine yanlarında yoktun."*⁽⁷⁾ hükmü beyan buyu- rulmuştur. Başta Ashab-ı Kehf'in mücadeleleri olmak üzere; geç- mişte yaşanan birçok tarihî hadi- se (ki bunlar gaybe ait haberler- dir) dosdoğru şekilde Rasûl-i Ekrem @'e vahyedilmiştir. Dola- yısıyla gayba ait bilgi; sadece geleceğe ait değildir, geçmişte cereyan eden hadiseler de gayba

girer. Muhakkak ki peygamberlerin bildiği gayb, Allahu Teala (cc)'nın bildirdikleriyle sınırlıdır. Nitekim: *"De ki (ey Muhammed!) 'Tehdid edilegeldiğiniz (azab)ın yakın mı, yoksa Rabbinin ona uzun bir müddet mi ta'yin etmiş olduğunu ben bilemem. Allah, bütün gaybı bilendir. Öyle ki gaybına kimseyi mutali' etmez. Meğer ki beğenip seçtiği bir peygamber ola! (Onlar müstesnadır) Çünkü O, bunun önünden ve ardından gözetteyiciler (muhafızlar) dizer. '(8) âyetlerinde, bu husus sarihtir. Rasûller ve Nebi'ler; Allahu Teala (cc)'nın vâhiyle bildirdiği gayba ait hususları tebliğ edebilirler.*

Rasûl-i Ekrem @'in: *Ben de ancak fânî bir insanım (beşerim). Siz bana birçok davalar getiriyorsunuz. Sizlerden biri, diğer tarafa nazaran beni ikna etmede daha kabiliyetli ve muktedir olabilir (meselesini daha belîğ olarak savunabilir). Ben de ondan işittiğime (ve delillere) göre hüküm veririm. Bununla bir kimseye, hakikaten din kardeşine ait bir şeyi verecek olursam, o kimse (bunu) asla almasın. Zira benim ona o şekilde vermiş olduğum şey, ancak ateşten bir parça-*

dır. (9) buyurduğu bilinmektedir. Bazı rivayetlerde "Dilerse o ateşi alsın, dilerse bıraksın" ziyadesi vardır. Dikkat edilirse Rasûl-i Ekrem @ getirilen delillerin esas alınmasını ve ona göre hüküm verilmesini tavsiye etmiştir. Ayrıca "Ben gaybı bilirim ve mutlaka her hakkı, hak sahibine veririm" dememiştir. Buradaki incelik iyi kavranmalıdır. Günümüzde; "şeyhlerinin gaybı bildiğini ve ona göre davrandığını" iddia eden, birçok bid'at ehline rastlanmaktadır. Dikkat edilmelidir.

Hevâ ve heveslerini ilâh edinen kitleler "insanın dışında, insanı aşan herhangi bir hakikat yoktur" sloganını, sık sık tekrarlarlar. Bununla hem vahyi, hem gaybı inkâr etme gayretindedirler. Bütün ideolojilerde; vahyi ve gaybı inkâr hastalığına rastlamak mümkündür. Esasen din ile ideolojinin arasındaki temel fark, bu noktada yoğunlaşmaktadır. Kelime-i şehadetî ikrar ve tasdik eden bir insan; Allahu Teala (cc)'nın kitabında ve Rasûlullah @'in sünnetinde yer alan her hükmün mutlak hakikat olduğunu tasdik etmiş demektir. Zira bu sebeple "Müslüman" (Allah' a teslim olan) vasfını elde eder. Unutulmamalıdır ki; gaybe iman

etmek, mü'minlerin temel vasıflarından birisidir.

KAYNAKLAR

(1) Bakara sûresi: 3.

(2) Geniş bilgi için bkz./ Ragıp el-İsfahani, *el-Müfredat fi Garibi'l Kur'an*, İst. 1986, Kahraman Yay., shb 552 (Not: Gıybet de "Gayb" den gelir. Bir mü'minin; hoşuna gitmeyecek bir ayıbını, onun gıyabında anmaya gıybet denilir. Eğer o ayıp mevcut değilse, iftira gündeme girer. Hem gıybet, hem iftira haram kılınmıştır.)

(3) En'am Sûresi: 59.

(4) Geniş bilgi için bkz./ *Mecmuatût Tefasir*, İst.1979 Çağrı Yay., c. I, sh. 42-43 (Gadı Beyzavi bölümü).

(5) İbn-i Kesir, *Tefsirü'l Kur'an'ül Azhym*, Beyrut 1969, D. Marife Yay., c. I, sh. 40- 41

(6) En'am Sûresi: 50.

(7) Al-i İmran Sûresi: 44.

(8) Cin Sûresi: 25-27.

(9) *Sahih-i Müslim*, İst.: 1401, Çağrı Yay., c.II, sh.1337 K. Akdiye: 13. Ayrıca *Sahih-i Buhari*, İst.1401, c. III, sh. 162, *Sünen-i İbn-i Mace*, İst. 1401, c. II, sh. 777 K. Ahkâm: 5 Had. No: 2317, 2318, İmam-ı Malik, *Muvatta*, İst. 1401, c. II, sh. 719 K. Akdiye: 1.

İnsanın lehindeki ve aleyhindeki haklarına sahip olabilmesine ehliyet denilmiştir. Allahu Teala (cc)'nın teklifleri bu ehliyete dayanır.⁽¹⁾ Teklife muhatap olan insana da *mükellef* vasfı verilir. Son bir asırdır; mükellef kavramı yerine "halk" kelimesi kullanılmaktadır. Hatta zaman zaman birçok İslâmî hakikat, halkın yanlış anlayabileceği zannı ile gizlenir hâle gelmiştir. "Aman bu hakikatleri halka söylemeyelim, sonra fitne çıkar" sloganı yaygınlaşmıştır. Bilindiği gibi "mükellef" ve "halk" kelimeleri Arapçadır. Farklı mahiyetleri ifade için kullanılırlar. Şimdi bu konuyu izaha gayret edelim.

Halk kelimesi "Ha-Le-Ka" fiil kökünden masdardır. Genel olarak "Bir şeyi yoktan var etmek (halketmek) düzenlemek, takdir etmek ve meydana getirmek" gibi manalarda kullanılır.⁽²⁾ Türkçe'deki "yaratmak" kelimesinin karşılığıdır. Kur'an-ı Kerim'de; dünyanın, insanın ve di-

ğer varlıkların yaratılması beyan edilirken *halk* kelimesi kullanılmıştır. Nitekim; "Allah her hayvanı sudan (nutfeden) yarattı (halaka). İşte bunların kimi karnı üstünde yürüyor. Allah ne dilerse yaratır (yah-lûkullahû mâ yeşâ). Çünkü Allahu Teala her şeye hakkı ile kâdirdir."⁽³⁾ âyetinde, bu durum sarihtir. Bunun dışında; Rûm Sûresi'nde, "halk" kelimesi fitratla birlikte kullanılmıştır. Daha açık bir ifade ile "fitrat", halkın bir vechesini ifade eder: "O halde sen yüzünü bir muvahhid olarak dine, Allah'ın o fitratına çevir ki, O (Allah) insanları bunun üzerine yaratmıştır. Allah'ın halkı (yaratışı) için değiştirme yoktur (lâ tebdîylâ li 'halkıllah). Bu dimdik ayakta duran bir dindir. Fakat insanların çoğu bilmezler."⁽⁴⁾

Arapça mütehasşısı "halk" kelimesini izah ederken, bunun "insan topluluğu" manasında kullanıldığına işaret etmemişlerdir. Fakat Latince'deki *populus*

kelimesi; Osmanlı aydınları tarafından *halk* (*ahali*) karşılığı kullanılınca, zihinler darmadağın olmuştur. Şöyle ki; Latince'deki "populus" kelimesi, sürü manasına gelen "pöbel"den türemiştir. Alt sınıf manasına gelen "plebs" ve "plebejer" de "populus" kelimesiyle akrabadır. Günümüzde kullanılan "popüler edebiyat", "halk adamı" ve "halk zevki" gibi tâbirler, hep Latince mahiyeti gündeme getirirler. Aristokratların gözünde halk, orta ve aşağı bir sınıftır. Yani sürü!.. Demokrasilerde halkın hakemliği ve hüküm koyuculuğu esas alındığından; politikacılar, halka (*ahaliye*) dalkavukluk etmek için, birbirleriyle yarışır. Manzara ortadadır. Bütün bunlar, Latince bir kelimenin, *mükellef* ıstılâhının yerine geçmesi ve zihinleri parça-parça etmesinin sonucudur. Halbuki ancak mikroskoplarla görülebilen mikrop "halk edilmiş" (yaratılmış) olduğu gibi, ışı-ğı binlerce yıl sonra bize ulaşabilen gökyüzü cisimleri halk edilmiştir.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Allahu Teala (cc)'nın tekliflerini hiçbir meşrû mazeret yokken, insanlardan gizlemek haramdır. "Aman bu hakikatleri

halka söylemeyelim, sonra fitne çıkar" diyenler, mükellef kavramının mahiyetini kavrayamayan ve âdil siyaseti bilmeyen kimse-lerdir. "Bu hakikatleri söylersek, halk bize ne der?" endişesini taşıyanlar; halkın (yaratılmışların) rızasını esas alıp, Allahu Teala (cc)'nın tayin ettiği maslahatları terkeden kimselerdir. Unutmayalım ki; tekliflerin yerine getirilebilmesi için; "mükellefe İslâm'ın dosdoğru tebliğ edilmesi" şarttır. "Mükellef" ve "Halk" kavramlarını doğru olarak kullanalım.

KAYNAKLAR

- (1) İmam-ı Serahsi, *Temhiddü'l Füsûl fi İlmi'l Usûl*, Beyrut 1393, c. II, sh. 332,
- (2) Geniş bilgi için bkz./ Ragıp el-İsfahani, *el-Müfredat fi Garibi'l Kur'an*, 1st. 1986, Kahraman yay., sh. 224-225
- (3) Nûr Sûresi: 45.
- (4) Rûm Sûresi: 30

İnsanın kendi nefesine karşı sorumluluklarını, insan-eşya ilişkilerini ve insanların birbiri ile olan ilişkilerini izah edebilmek için, öncelikle "teklif" ve "mükellef" kavramlarını izah etmek durumundayız. Allahu Teala (cc)'nin imtihan için beyan buyurduğu emir ve nehiylerin tamamına teklif adı verilmiştir. Malûm olduğu üzere, insanın lehindeki ve aleyhindeki haklarına sahip olabilmesine de "ehliyet" denilmiştir. Allahu Teala (cc)'nin tekliflerine muhatap olabilmek için ehliyet şarttır. İslâm'ın emir ve yasakları karışısında sorumlu olan insana (erkek veya kadın) *mükellef* denilir. Her mükellefin, yapmak veya yapmamak hususunda sorumlu tutulduğu amelleri *ef'al-i mükellefin* (mükellef olan kimsenin fiilleri) şeklinde ifade etmek mümkündür. Bu noktada karşımıza hüküm veren (hâkim) ve hükme muhatap olan (mahkûm) çıkar. Kelime-i Şehadet-i ikrar ve tasdik

eden her insan; Allahu Teala (cc)'nin *Hakim-i Mutlak* olduğunu ve O'nun her emrini "işittim ve itaat ettim" tavrıyla karşılayacağını taahhüt etmiştir. Dolayısıyla helâl ve haram hudutları, imtihan hayatının en önemli unsurlarıdır. Zira bir kimse; helâlin haram olduğuna veya haramın helâl olduğuna inanırsa kâfir olur.⁽¹⁾ Bu sebeple; her mükellefin; "helâl" ve "haram" hususunda ilim sahibi olması *farz-ı ayndır*. Bu girişten sonra meselemize geçebiliriz.

Önce kelime üzerinde duralım. Helâl kelimesi; "Halle-ye-hillû, hüllen-halâlen" fiil kökünden masdardır. Lûgatte: Dügümü çözmek, yükü indirmek, borcu ödemek ve ağırlıktan kurtulmak gibi manalara gelir.⁽²⁾ İmam Fahrüddin-i Razi: "Helâl, kendinden mahzurluk düğümü çözülen mübah demektir. Bu kelimenin aslı *akd* (düğümlemek) kelimesinin zıddı olan *hall* (çözmek) masdardır."⁽³⁾ diyerek, me-

seleye açıklık getirmiştir. Nitekim İslâm ümmetinin işlerini düzene koyan kimselere *ehl-i halî ve'l-akd* denilmiştir. İslâmî ıslâhta "yapılması caiz olan bütün ameller ve yenilmesi-içilmesi mübah olan bütün nimetler" helâl kavramı ile açıklanmıştır.

Kur'an-ı Kerim'de "halle" kelimesi, değişik âyetlerde geçmektedir. Şimdi birkaç misal verelim.

"(Musa) Dedi ki: 'Rabbim, benim göğsüme genişlik ver. İşimi kolaylaştır. Dilimden şu düğümü çöz ki (üh'lûl) sözümü iyi anlasınlar.'⁽⁴⁾

"Allah'ın nimetlerine bedel (olarak) küfrü ihtiyar edenleri ve kavimlerini de helâk yurduna (cehenneme) indirip sokanları (ehallû) görmedin mi? Onlar oraya gireceklerdir. Orası ne kötü bir karargâhtır.'⁽⁵⁾

"Allah yeminlerinizin (keffaretle) çözülmesini (tehlîlete) size farz kılmuştur. Allah sizin velinizdir ve O, hakkı ile bilendir. Tam hüküm ve hikmet sahibidir.'⁽⁶⁾

Bir padişahı veya sultanı tahandan indirmeye "hall" denilir. Türkçe'de kullanılan *halletmek* (meseleyi çözmek) aynı kökten

gelmektedir. Günümüzde en çok kullanılan (ve sık sık başvurulana) *ihlâl* kelimesi de "halle" fiilinin, ifti'âl babındandır. İktidarı (şöyle veya böyle) indirmek manasındır. Yine hastahanelerde sık sık kullanılan *tahlîl* (çözme, analiz etme) kelimesi aynı kökten gelir.

Haram; "Ha-Ra-Me" kökünden gelir ve sebep ne olursa olsun, yapılması yasak olan şeydir. Bir kimsenin, herhangi bir şeyden yoksun olmasına "mahrumiyet" denilmiştir. Hacc ve umre ibadeti esnasında giyilen özel kıyafete de "ihram" denilmiştir. Lûgatta ihram; "ayaklar altına alınmayan bir hürmete girdi" manasına gelen "ahrame" fiilinin masdarıdır. Haram kelimesinde masdar olarak "hurmet" ve ifti'âl babından "ihtiram" ve "muhterem" kelimeleri türetilmiştir.⁽⁷⁾ Bilindiği gibi insan, yeryüzünde Allahu Teala (cc)'nın halifesi olması hasebiyle, hürmet edilmesi gereken bir varlıktır. İnsanı öldürmek veya haksız yere herhangi bir uzvuna zarar vermek "haram"dır. Dolayısıyla muhterem; "zarar verilmesi haram olan, saygı duyulması gereken" insan manasınadır.⁽⁸⁾ İslâmî ıslâhta: "Kat'i nasslarla işlenilmesi yasaklanan fiillere haram

denilir" şeklinde tarif edilmiştir. Haramın sabit olması için; kat'i ve şüphesiz bir delil şarttır. Zira Kur'an-ı Kerim'de: *"Dillerinizin yalan yere vasıflandırıp geldiği şeyler için: 'Şu helâldir, bu haramdır demeyin. Çünkü (bu suretle) Allah'a karşı yalan düzmüş olursunuz. Allah'a yalan düzenler ise, şüphe yoktur ki asla felâh bulmazlar.'*"⁽⁹⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. Hesap gününü düşünen her mükellef; "helâl" ve "haram" kelimelerini kullanırken, mutlaka delile dayanmak durumundadır.

Haram olan fiiller *li-aynihi* ve *li-gayrihi* olmak üzere ikiye ayrılırlar. İnsanların can, mal, nesil, akıl ve din emniyetini tahrip eden fiiller "li-aynihi haram" sınıfına girer: Adam öldürmek, eşkiyalık (yol kesme) ve hırsızlık yapmak, şarap içmek, domuz eti yemek, zina etmek, mü'min ve muhsan kadınlara zina isnadında bulunmak... Li-gayrihi haram ise; bizzat haram olmadığı halde, bir başka saik sebebiyle haram haline gelmektir. Mesela: Elma yemek haram değildir, helâldir. Ancak bir başkasına ait bahçeden, sahibinin izni olmaksızın alınan elmayı yemek haramdır.

Yeryüzünde yaşayan bütün insanlar için "müşterek helâller" ve "müşterek haramlar" vardır. Esasen bir şeyin helâl veya haram olarak nitelendirilebilmesi için, tek ölçü vahydir. Nitekim İbn-i Abidin: "Hiçbir şey akıl ile haram olmaz. Yani bir şeyin haram olduğuna akıl hüküm veremez. Bir şeyin haram olduğuna hüküm vermek ancak Allah'a (cc) mahsustur (...) Bir şeyin güzel veya çirkin olduğunu isbat eden şeriattır. Akıl ise; güzellik ve çirkinliği idrak etmek için vastadır."⁽¹⁰⁾ diyerek, önemli bir inceliği gündeme getirmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de: *"Ey iman edenler!.. Allah'ın size helâl ettiği temiz ve güzel şeyleri (nefsinize) haram kılmayın. (Sakın) haddi aşmayın. Çünkü Allah haddi aşanları sevmez."*⁽¹¹⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. İbn-i Abbas (r.a.), "haramı helâl ilân etmek ne kadar tehlikeli ise, helâlin haram olduğunu söylemek de aynıdır" demiştir. Esasen helâl ve haram hududlarını, hevâ ve heveslerine göre tayin etmeye gayret edenlerle cihad etmek emredilmiştir.

"Kendilerine kitap verilerden ne Allah'a, ne ahiret gününe

inanmayan, Allah'ın ve Rasûlüh'nün haram ettiği şeyleri 'haram' tanımayan, İslâm dinini din olarak kabul etmeyen kimselerle, zelil ve hakiyr olup, kendi elleriyle cizye verecekleri zamana kadar muharebe (savaş) edin.'⁽¹²⁾

Dürri'l-Muhtâr'da, "Cizye mühlidlerin dediği gibi, müslümanların kâfirlerin küfrüne râzı olmaları değildir. Bilâkis cizye, kâfirlerin küfürleri üzere kalmalarının cezasıdır. İmana davet etmek için kâfirlere cizyesiz mühlet vermek caiz olduğu takdirde, cizye ile mühlet vermek evleviyetle caizdir. Nitekim Allahu Teala (cc)'nın "Kâfirlere, zelil ve hakiyr olarak kendi elleriyle cizye verecekleri zamana kadar onlarla muharebe ediniz" âyet-i kerimesi ve Peygamberimiz efendimizin Hacer mecûsilerinden, Necran hıristiyanlarından cizye alıp, kendilerini dinleri üzerinde bırakmaları dâ, cizyenin caiz olduğunun delilidir."⁽¹³⁾ hükmü kayıtlıdır.

İnsanlardan bir zümrenin veya siyasî iktidarın "helâl" ve "haram" hududlarını değiştirmesi sözkonusu olamaz. Eğer bu fiil tahakkuk eder ve diğer insanlar râzı olurlarsa, Allahu Teala (cc)'

yı inkâr ederek, yeni bir ilâha (tağut'a) inanmış olurlar. Sünen-i Tirmizi'de kayıtlı olan şu hadis-i şerif meseleyi kavramamızı kolaylaştırmaktadır. A-diy b. Hatem (r.a)'den rivayet edilen hadis şudur: *Henüz İslâm'a girmeden önce, Rasûl-i Ekrem @'in: 'Onlar Allah'ı bırakıp bilgilerini, rahiplerini ve Meryem oğlu Mesih'i ilâhlar e-dindiler.'*(Tevbe Sûresi: 31) *âye-tini okuduğunu işittim. Bunun üzerine: 'Ya Muhammed!.. Onlar, bunlara ibadet etmediler' şeklinde itirazda bulundum. Bunun üzerine Rasûl-i Ekrem @; 'Gerçi onlar bunlara ibadet etmiyorlardı. Fakat bunlar herhangi bir şeyi onalara (helâl) kıldıkları vakit, onu helâl kabul ediyorlar veya herhangi bir şeyi onlara (haram) kıldıkları vakit, onu haram kabul ediyorlardı.'* buyurdu. ⁽¹⁴⁾

Hevâ ve heveslerini ilâh edinen ve keyiflerine göre "helâl" ve "haram" sınırlarını tesbit eden zümrelere itaat edenler büyük bir tehlike içerisinde dirler. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: "Üzerlerine Allah'ın ismi anılmadan boğazlananlardan yemeyin. Çünkü bu muhakkak ki bir fısktır. Haki-katen şeytanlar sizinle mücadele etmeleri için dostlarına (evliyalara-

rina) mutlaka telkinde bulunurlar. Eğer onlara (müşriklere) itaat ederseniz, şüphesiz siz de müşriklerden olursunuz."⁽¹⁵⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. İmam-ı Kurtubî; "Müşrikler müslümanlarla mücadele ederek şöyle derlerdi: 'Size ne oluyor ki, Allah'ın öldürdüğünü (eceliyle ölen, meyte) yemiyorsunuz, fakat bizzat sizin öldürdüğünüzü (kestiğini) yiyorsunuz?' Mücadele, delil göstermek sûretiyle ve kuvvetle bir sözü geri çevirmektir. Eğer onlara (müşriklere) meytenin yenmesinin helâl kılınması hususunda itaat ederseniz, siz de onlardan olursunuz."⁽¹⁶⁾ diyerek, meselenin inceliğine işaret etmiştir. Allahu Teala (cc)'nın haram kıldığı bir şeyi, helâl kılma konusunda gayret sarfeden ve delil ileri süren müşriklere itaat etmek; onlardan (müşriklerden) olmayı beraberinde getirmektedir.

Şurası unutulmamalıdır ki; "haram" ve "helâl" hudutları, kat'i nasslarla tesbit edilen sınırlardır. İnsanlardan bir zümre (bilginler, rahipler, şahlar, meclisler, vs..) insanlardan aldıklarını iddia ettikleri hak ve yetkilerle, bu hududları değiştiremezler. Eğer değiştirmeye kalkarlarsa;

mü'minlere düşen vazife, meşrû her türlü vasıta ile cihad etmektir.

KAYNAKLAR

- (1) Molla Hüsrev, *Dürrü'l Hükkam fi Şerhi'l Güleri'l Ahkâm*, İst. 1307, c. I, sh.324. Ayrıca, *Feteva-ı Hindiyeye*, Beyrut.1400, c. II, sh. 272, *Şerh-i Akaidi'l Kesteli*, İst.1973, S. Bilici Yay., sh. 191
- (2) Ragıp el-İsfahani, *el-Müfredat*, İst. 1986, Kahraman Yay., sh. 182.
- (3) İmam Fahrüddin-i Razi, *Tefsir-i Kebir (Mefatihü'l Gayb)*, Ank. 1989, c. IV, sh. 198
- (4) Ta-Ha Sûresi: 25-28.
- (5) İbrahim Sûresi: 28.
- (6) Tahrim Sûresi: 2.
- (7) Ragıp el-İsfahani, a.g.e., sh. 164-165.
- (8) Her müslüman muhteremdir. İslâm'a karşı savaşanların (harbilerin) canlarına ve malla-

rına karşı hürmet ortadan kal-
kar. Fûkaha; gasb fiilinin teşek-
külû için "malın mütekavvim ve
muhterem olmasını" şart gör-
müştür. Meseleyi izah ederken,
harbîlerin malının muhterem ol-
madığını beyan etmiştir.

(9) Nahl Sûresi: 116.

(10) İbn-i Abidin, *Reddül Muhtar*
Ale'd Dürri'l Muhtar, İst. 1983,
Şamil Yay., c. VIII, sh. 212.

(11) Maide Sûresi: 87.

(12) Tevbe Sûresi: 29.

(13) İbn-i Abidin, a.g.e., c. VIII, sh.
482.

(14) *Sünen-i Tirmizi*, İst. 1401, K.
Tefsirü'l Kur'an: 10, (Türkçe
Nüsha/ İst. ty Yunus Emre Yay.,
c. V, sh. 206 Had. No: 3292)

(15) En'am Sûresi: 121

(16) İmam-i Kurtubi, *el-Camii li*
Ahkâmî'l Kur'an, Kahire 1967,
c. VII, sh. 77-78.

Hevâ-Heves

Allahu Teala (cc) gerek ken-
di hukukunu, gerek yaratmış ol-
duğu canlıların hukukunu muha-
faza etmek üzere, insanlardan
misak almıştır. Yeryüzündeki in-
sanlık tarihi, tek bir ümmet dö-
nemi ile başlamıştır. Nitekim
Kur'an-ı Kerim'de: "İnsanlar bir
tek ümmetti. (Kimi iman etmek,
kimi küfre sapmak sûretiyle ihtilâ-
fa düştüler) Binaenaleyh Allah,
müjdeciler ve inzar ediciler ola-
rak peygamberler gönderdi ve

onlarla birlikte, insanların ihtilâ-
fa düştükleri şeyler hakkında
aralarında hüküm vermek için,
hak (ve gerçek) kitaplar da in-
dirdi. Kendülerine apaçık deliller
geldikten sonra, aralarında olan
bağy'den (hasedlerinden ve hevâ-
larından) dolayı ihtilâfa düşen-
ler, o kitap verilenlerden başkası
değildir. İşte Allah (böylece)
iman edenleri, kendi iradesiyle
hakkında ihtilâfa düştükleri (me-
selelerde) hakka ulaştırdı. Allah

kimi dilerse onu sırat-ı müstakiym'e ulaştırır."⁽¹⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. Fahrüddin-i Razi: "Ayetle ilgili birkaç mesele vardır. Keffâl, 'Ümmet, bir kısmı bir kısmına uyan, aynı şey üzerinde ittifak eden bir topluluktur.' Bu kelime "el-i'timam" (uy-mak) masdarından alınmıştır." demiştir. Ayet, insanların bir tek ümmet olduklarını gösterir. Fakat hak üzere mi, bâtil üzere mi olduğuna delâlet etmez. Bu hususta müfessirler ihtilâf ederek, şu üç görüşü söylemişlerdir. Birinci görüş: "İnsanlar iman ve hak üzere olan, tek bir din üzere idiler." Bu görüş, çoğu muhakkîk âlimin görüşüdür. Bunun böyle olduğuna şunlar delâlet eder: (a) Keffâl'in söylediği şu husus: 'Bunun delili, bu ifadeden sonra *Allah müjdeciler ve inzar ediciler olarak peygamberler gönderdi ve onlarla birlikte, insanların ihtilâfa düştükleri şeyler hakkında aralarında hüküm vermek için, hak (ve gerçek) kitaplar da indirdi.* âyetinin gelmiş olmasıdır. Bu âyet, peygamberlerin ancak ihtilâf esnasında gönderilmediklerine delâlet eder. Bu husus *İnsanlar ancak tek bir ümmet idiler de ihtilâfa düştüler.* (Yunus Sûresi:19) âyeti ile kuv-

vet bulur. Ve yine İbn-i Mes'ud (r.a.)'dan rivayet edilen şu kıraatı ile de mana kuvvet kazanır.(...)

Fe be'asellahu'n-nebiyyiye cümlesinin başındaki "fe" harfi; peygamberin, insanlar arasında ihtilâf çıkmasından sonra gönderilmelerini gerektirir. Eğer insanlar; peygamber gelmeden önce, küfür üzere tek bir ümmet olsalardı, peygamberlerin onlar ihtilâfa düşmeden önce gönderilmeleri evlâ olurdu. Çünkü peygamberler; insanların bir kısmı hak üzere, bir kısmı da bâtil üzere iken peygamber olarak gönderildiklerine göre, bütün insanların bâtil ve küfür üzere oldukları bir sırada peygamber olarak gönderilmeleri daha evlâ olur. Keffâl (r.a.)'ın söylediği bu görüş, bu hususta çok güzel bir görüştür."⁽²⁾ diyerek meseleyi izah etmiştir.

Şurası muhakkaktır ki; insanların "iman üzere, tek bir ümmet halinde iken" ihtilâfa düşmelerinde, hevâlarına uymalarının büyük payı vardır. Nitekim Hz. Adem @'ın oğlu Kabil; hevâ ve hevesine uyarak kardeşi Habil'i öldürmüştür. Ayet-i Kerime'de: "*Nihayet nefsi, kardeşini öldürmeye (isteyerek) uymuş da onu (Habil'i) öldürmüştü. Bu yüzden*

ziyana uğrayanlardan olmuştu."⁽³⁾ hükmü beyan buyurulmuş ve nefsin hevâsına dikkat çekilmiştir. Bu girişten sonra "hevâ" kelimesi üzerinde duralım.

Hevâ kelimesi : "He-Ve-Ye" fiil kökünden gelir, masdar şekilleri "Hüviyyen, hevyanen, heven"dir. Lûgatta: "Yukarıdan, şahinin inışı gibi hızla süzülüp inmek, fırlamak, düşmek, mahvolmak ve rüzgâr gibi esmek, batmak ve kabin boş olması" gibi manalara gelir. Ayrıca gökle yer arasındaki iklime de "hava" denilmiştir. Hüviyye; yüksek bir yerden aşağıya düşmek manasıdır. Kur'an-ı Kerim'de "Kıyamet gününün dehşet ve azameti tasvir olunurken: *Amma kimin de tartıları hafif gelirse, artık onun anası haviye (uçurum)dir (fe ümmühü haviye). Onun mahiyetini sana bildiren nedir? (O) Hararetî müthiş bir ateştir.*"⁽⁴⁾ buyurulmuştur. Korkunç bir uçuruma fırlatılan ve mahvolan insanın dramı haber verilmiştir. "Fe ümmühü haviye"nin mahiyeti; müstekbirlerin ve müşriklerin (anne kucağına gider gibi) cehennem çukuruna gidecekleridir. Hevâ; "değersiz, neticesiz ve boş kuruntular" manasına da gelir. Kur'an-ı Kerim'de bu mahiyette

de kullanılmıştır.⁽⁵⁾

İslâmî ıstılâhta; "nefsin şehvetlere eğilimi, keyfe ve rahata düşkünlüğü ve (vahyi hafife alarak) diline geldiği gibi konuşması" hevâyâ tâbî olmak, şeklinde ifade edilmiştir. Genel olarak insanlar yeryüzünde; ya vahye ve ilme tâbî olurlar, veya hevâ ve hevesel.. Şimdi her iki hâli, delilleriyle birlikte gündeme getirelim:

Rasûl-i Ekrem @'in; hevâ ve hevesine göre söz söylemediği ve mutlaka kendisine vahyedilene tebliğ ettiği sabittir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: "*Ve o (rasûl) kendi hevâsından söz söylemez (Ve mâ yentikû ani'l-hevâ). O (Kur'an ve din hususundaki emirleri) ilkâ edilegelen vahiyden başka bir şey değildir.*"⁽⁶⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. Yine bir başka âyet-i kerimede: "*(Ve şu emri indirdik) Aralarında Allah'ın indirdiği (vahy) ile hükmet!.. Onların hevâlarına (ehvâ-ehum) uyma!*"⁽⁷⁾ emri verilmiştir. Dikkat edilirse; vahiyle hükmetmek emredilirken, hevâ-ya uymamak noktasında uyarı sözkonusudur. Devlet yönetimi ve insanlar arasındaki diğer meselelerde de vahye tâbî olunması,

hassaten belirtilmiştir. Nitekim: "Ey Davud!.. Biz seni yeryüzüne halife yaptık!.. O halde insanlar arasında hak ve adaletle hükmet. (Sakın) hevâ ve hevesine tâbi olma ki (lâ tettebi'l-hevâ), bu seni Allah yolundan saptırır. Hesap gününü unuttukları için, Allah yolundan sapanlara (hevâ ve heveslerine tâbi olanlara) çetin bir azab vardır."⁽⁸⁾ âyetinde, bu husus sarihtir.

Müşriklerin ve kâfirlerin temel vasıfları ise, hevâlarına ve zanlarına tâbi olmalarıdır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: "Bu (Putlar) sizin ve atalarınızın takıngınız adlardan başkası değildir. Allah onlara hiç bir hüccet indirmedir. Onlar, kuruntudan ve nefislerinin arzu ettiği hevâdan başkasına tâbi olmuyorlar..."⁽⁹⁾ hükümü beyan buyurulmuştur. Hevâ ve heveslerine tâbi olanlar, belirli bir süre sonra, ifrata giderek, hevâlarını ilâh haline getirebiliyorlar. Herşeyin kendilerine boyun eğmesini ve keyiflerinin tatminini arzuluyorlar. Kur'an-ı Kerim'de; "Gördün mü o hevâ ve hevesini ilâh edinen kimseyi?(Eraeyte minettehaze ilâhehû hevâh). Şimdi sen onun üzerine vekil (bekçi) mi olacaksın? Yoksa onların çoğunu hakikaten (söz)

dinlerler, yahud akıllanurlar mı sanıyorsun? Onlar, başka değil dört ayaklı hayvanlar gibidirler. Belki yol itibariyle daha sapıkurlar."⁽¹⁰⁾ buyurulmuş ve onların sıfatı izah edilmiştir.

Hevâlarını ilâh edinen kimselerin çoğunlukta olduğu ülkelerde; fesad, fuhuş, bağı ve fitne alabildiğine yükselir. Zulmün, haksızlığın ve işkencenin her çeşidi gündeme girer. Bu manzara ile karşılaşan ve hesap gününü düşünen mü'minlerin; hevâsını ilâh edinenlere karşı mücadele etmeleri farzdır. Eğer güçleri yetmiyorsa (ve cemaat halinde iseler) hicret ibadetini düşünmelidirler. Çünkü hevâlarını ilâh edinen kimselere itaat etmek; imtihanın mahiyetini kavrayamayanların yapabileceği bir ameldir. Hesap gününü düşünen mü'minler, vahye ve ilme tâbi olarak yaşamak ve imtihanı kazanmak gayretindedirler.

KAYNAKLAR

(1) Bakara Sûresi: 213.

(2) Fahrüddin-i Razi, *Mefaiühü*

Gayb (Tefsir-i Kebir), Ank. 1989, Akçağ Yay., c. V, sh. 59.

(3) Maide Sûresi: 30.

(4) Karia Sûresi: 8-11.

(5) Geniş bilgi için bkz./ Ragıp el-İsfahani, *el-Müfredat fî Garibi'l Kur'an*, İst. 1986, Kahraman Yay., sh. 796-797.

(6) Necm Sûresi: 3-4.

(7) Maide Sûresi: 49.

(8) Saad Sûresi: 26.

(9) Necm Sûresi: 23.

(10) Furkan Sûresi: 43.

Hicret

Bir müslümanın temel hedefi Allahu Teala (cc)'ya ihlâsla ibadet edebilmektir. Ruhlar âleminde gerçekleşen *misaka* ve o misakın tabii sonucu olan *emânete*; hakkı ile riayet edebildiği müddetçe, yeryüzünün neresinde olursa olsun yaşayabilir. Elbette hangi halde bulunursa bulunsun; insanları, Allahu Teala (cc)'nın dinine davet etmeye devam edecektir. Herhangi bir devlet; müslümanların ibadet etmelerine karışmaz ve tebliğ hususundaki gayretlerini sınırlandırmazsa mesele yoktur. Ancak bütün bunları kanunla yasaklar ve

ibadet ettikleri için müslümanlara zulüm ederse, durum ne olacaktır? Bu suale cevap verebilmek için *hicret* kavramını açıklamak durumundayız.

Hecr veya hecran; insanın başkasından (bedenen, kalben veya dille) ayrılması demektir. Hicret; ayrılma, terketme ve göç etme manalarına gelir. Seyyid Şerif Cürcanî: "Küfür ahkâmının tatbik edildiği beldeden, Darû'l-İslâm'a intikâl etmeye hicret denilir."⁽¹⁾ tarifini esas almıştır. Ragıp el-İsfahani "Müfredat" isimli eserinde, şu noktalar üzerinde durur: "Hecr veya hicran; insanın

başkasından ayrılmasıdır. Bu; bedenle, kalble veya dille olabilir. Allahu Teala (cc) "*Şerlerinden, serkeşliklerinden yıldığınız kadınlara gelince: onlara öğüt verin (vazgeçmezlerse), kendilerini yataklarında yalnız bırakın (vehcürühunne)*" buyurmuştur. Burada kullanılan *vehcürühünne* ifadesi, onlara yaklaşmamaktan kinayedir. Allahu Teala cc'nın "*Peygamber dedi ki: 'Ey Rabbim! Kavmim hakikat şu Kur'an'ı metruk (mehcûr) bir şey edindiler.*" (Fûrkan: 30) mealindeki âyette, kalb ile hecr veya hem kalp, hem lisan ile hecr sözkonusudur. "*Onlardan güzel bir şekilde ayrıl.*" (Müzzemmil Sûresi: 10) mealindeki âyette, üç türlü hecr (ayrılma) muhtemeldir. Bununla beraber; müşriklere iyi davranmakla birlikte, mümkün olursa her üç şekilde de (beden, kalp ve dil) ayrılmanın (hecr etmenin) yollarını aramaya davet edilmektedir. "*Uzun bir müddet benden ayrıl (vehcurni), git!*" (Meryem Sûresi: 47) mealindeki ayette de böyledir. "*Azab(a götürecekt şeyleri) terket (feh-cûr)!*" (Müddessir Sûresi: 5). Burada da bütün şekilleriyle ayrı kalmaya teşvik vardır. Muhacret; başkasıyla ilişkiyi kesip, onu

terketmektir(...) Denildi ki; şehvetlerden, kötü huylardan ve günahlardan uzaklaşmak, onları terk ve reddetmek de, hicretin gereğidir."⁽²⁾

Hz. Adem @ ile başlayan tevhid mücadelesi; tağutî güçlerin zulmü sebebiyle, hicret eden muttaki insanların ızdırabını gündeme getirmiştir. Kâfirler ve müstekbirler daima zorbalığa başvurmuşlardır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de; Hz. Şuayb @'ın kıssası beyan edilirken, kavminin önde gelen (mele) müstekbirlerinin teklifi haber verilmiştir: "*O'nun (Şuayb'ın) kavminden iman etmeyi kibirlerine yediremeyen kodamanlar (devlet adamları) şöyle dedi: 'Ey Şuayb, seni ve beraberindeki iman edenleri ya muhakkak memleketimizden çıkaracağız, ya mutlaka bizim dinimize (küfre ve şirke) döneceksiniz! O (Şuayb): 'Ya istemesek de mi? dedi.*"⁽³⁾

Hz. Musa @'ın kıssasında da kâfirlerin ne derece zorba olduğu açıklanmaktadır. Nitekim Fir'avn, Hz. Musa @'ya hitaben: "*Yemin ederim ki; eğer benden başka bir ilâh edinirsen, seni muhakkak ve muhakkak zindana atılanlardan ederim.*"⁽⁴⁾ tehdidin-

de bulunmuştur. Esasen bütün tağutî iktidarlarda, *fîr'avn* kompleksini tesbit etmek mümkündür. Tarih boyunca; birçok peygamber ve muttaki mü'min, sadece ve sadece Allahu Teala'ya ibadet edebilmek için hicret etmişlerdir. Şimdi bu konu üzerinde kısaca duralım:

(1) Hz. İBRAHİM @'IN HİCRETİ: Heykelperest bir kavme; İslâm'ı tebliğ etmeye gayret eden Hz. İbrahim @, birçok işkenceye uğramıştır. Sabırla ve metanetle yürüttüğü nübüvvet görevinin sonucu, hicretle noktalanmıştır. Şimdi hicret etmeden önceki son durumu Kur'an-ı Kerim'den öğrenelim:

"...Bundan dolayı kavminin cevabı: 'Öldürün onu, yahut yakın onu! demelerinden başka (bir şey) olmadı. Allah da onu (İbrahim'i) ateşten kurtardı. Şüphesiz ki bunda iman edecek zümreler için herhalde ibretler vardır. Dedi ki: 'Siz dünya hayatında birbirinizle (müşriklik hususunda) dost olduğunuz için Allah'ı bırakıp ancak heykellere tutundunuz. (Fakat) bilâhare kıyamet gününde kiminiz kiminize küfür, kiminiz kiminize lânet edecektir. Barınacağınız yer ise ateş-

tir. Sizin (o vakit) hiçbir yardımınız da yoktur. Bunun üzerine kendisine Lût iman etti. (İbrahim) Dedi ki: 'Hakikat ben Rab-bime hicret edeceğim. Şüphesiz ki mutlak ve gaalib, tam hüküm ve hikmet sahibi O'dur.'⁽⁵⁾

Böylece Kur'an-ı Kerim; Hz. İbrahim @'ın dini yaymak gayesiyle, kavminden uzaklaşmaya karar verdiğini bildirmektedir.⁽⁶⁾

(2) ASHAB-I KEHF'İN HİCRETİ: Kâfir ve zâlim bir yönetime itaat etmekten haya ederek; bir mağaraya hicret eden *Ashab-ı Kehf* nasıl unutulabilir? Allahu Teala (cc) onlardan râzı olmuş ve Kur'an-ı Kerim'de "genç yiğitler" olarak taltif etmiştir. Kıyamete kadar hayırla anılacaklardır. Şimdi kısaca onların kıssasını nakledelim:

"(Şimdi) Sana onların kıssalarını (hakiki bir şekilde) anlatalım: Hakikat onlar Rablerine iman eden genç yiğitlerdi. Biz de onların hidâyetini artırmışnık!. Ve (kâfir hükümdarın karşısına) dikilip de: 'Bizim Rabbimiz göklerin ve yerin Rabbidir. Biz ondan başkasına Allah demeyiz. (Eğer dersek) O zaman andolsun ki hakikatten uzaklaşmış oluruz. Şunlar, şu bizim kavmimiz ondan

(Allahu Teala'dan) başkasını ilâhlar edindiler. Bunların üzerine bari, açık bir bürhan getirse-lerdi ya!.. Artık Allah'a karşı ya-lan yere iftira edenlerden daha zâlim (daha kâfir) kimdir? de-dikleri zaman onların kalplerini (sabır ve sebat ile tamamen hak-ka) bağlamıştık. (Onlar birbirle-rine şöyle demişlerdi) Madem ki biz onlardan ve Allah'dan başka tapmakta olduklarından ayrıldık (hicret ettik), o halde mağaraya çekilelim ki, Rabbimiz bize rah-metinden genişlik versin, işimizde de faide hazırlasın.⁽⁷⁾ Böylece onlar (Ashab-ı Kefh); tağutî bir iktidarın yönetimi altında yaşa-yıp, imanlarını gizlemekten haya etmişler ve mağarada İslâm'ı ya-şamaya çalışmışlardır. Kâfir-lerden ve zâlimlerden uzaklaşan (hicret eden) Ashab-ı Kefh'in; İslâm'ı yaşama hususunda gös-terdiği gayreti takdir etmemek mümkün müdür? Güçlerini (ve sayılarını) bahane ederek tağutî yönetimlere boyun eğen; cihadı ve hicreti unutan insanların, As-hab-ı Kefh'i hatırlaması kolay değildir.

Tagutî iktidarların baskısı ve çevre şartları sebebiyle; İslâmî bir hayat yaşayamayan her mü-kellef, mutlaka hicret etmek

mecburiyetindedir. Ayrıca müs-lümanların; kâfirlerin ordularına katılmaya ve küfrün güçlenmesi için savaşmaya mecbur edildik-leri durumlarda, mutlaka hicret etmeleri gerekir. Nitekim Kur'-an-ı Kerim'de; müslüman olduk-ları ve hicret'e güçleri yettiği halde, bu ibadeti terkedenler uyarılmışlardır.

"Öz nefislerinin zâlimleri ola-rak canlarını alacağı kimselere melekler derler ki: 'Ne işte idiniz?' (İslâm için ne yapıyordunuz?) Onlar: 'Biz yeryüzünde (İslâm'ın emirlerini tatbikten) acizler-dik derler. Melekler de: 'Peki!.. Allah'ın arzı (yeryüzü) geniş değil miydi? Siz de oradan (İslâmî bir hayat yaşayamadığınız yerden) hicret edeydiniz ya!.. derler. İşte onların durağı (varacağı yer) ce-hennemdir. O ne kötü bir yerdir. Erkeklerden, kadınlardan, çocuk-lardan zaaf ve acz içerisinde bı-rakılıp da, hiçbir çareye gücü yetmeyen ve (hicrete) bir yol bu-lamayanlar müstesnadır. Zira iş-te onlar (acz ve zaaf içerisinde olanlar) Allah'ın affedeceğini umabilirler?'⁽⁸⁾

Mekke'de; müslüman olduk-ları halde (hicret etmeye im-kânları da varken) "imanlarını

gizleyen ve İslâm'ın emirlerini edâ edemeyen" kimseler hakkın-
da inen bu âyet, hicretin önemini
bildirmektedir. Şimdi konuya de-
ğişik bir açıdan bakalım. "Hicret
ibadetinin edâ edilebilmesi için
kâmil manada bir Darû'l İslâm'ın
bulunması şarttır" diyerek,
kendilerini ma'zur görenler haklı
mıdır? Bilindiği gibi Sahabe-i
Kiram'ın ilk hicret ettiği ülke
Habeşistan'dır. İmam-ı Serahsi
"Mekke'yi" şu şekilde tarif et-
mektedir: "O dönemde Mekke;
şirk ahkâmının tatbik edildiği
bir Daru's-şirk idi."⁽⁹⁾ Malûm ol-
duğu üzere; birinci ve ikinci Ha-
beşistan hicretinin edâ edildiği
dönemde, yeryüzünde "Darûl
İslâm" vafına haiz bir belde
yoktur. Dolayısıyla "Hicret iba-
detini edâ edebilmek için, kâmil
manada bir Darû'l İslâm'ın bu-
lunması şarttır" iddiası tutarlı de-
ğildir. Nitekim Hafız İbn-i Hacer
el-Askalanî'ye göre, hicret iki
çeşittir. Birincisi: İşkence ve kor-
ku diyarından, güven diyarına
hicret!.. Tıpkı Habeşistan'a ve
Rasûl-i Ekrem @ 'in hicretinden
önce Mekke'den Medine'ye yapı-
yan Hicret gibi!.. İkincisi: Küfür
diyarından İslâm diyarına hicret.
Bunun misali işe şudur: Peygam-
ber Efendimizin @ Medine'ye

hicret ederek İslâm devletini
kurduktan sonra yapılan hicret!
Ancak Mekke fethedildikten
sonra Rasûl-i Ekrem @'in: *Fet-
ihden sonra hicret yoktur. An-
cak cihad ve niyet vardır.*⁽¹⁰⁾
emri gereğince; Mekke-Medine
arasındaki hicreti kaldırmıştır.
Fûkaha hadiste geçen fetihden
maksadın, Mekke'nin fethi oldu-
ğunda müttefiktir. Abdullah
İbn-i Ömer (r.a.) : "Yeryüzünde
küfür diyarı var olup; kâfirlerle
savaş sürdüğü müddetçe, hicret
devam edecektir. Zira Rasûl-i
Ekrem @ *'Düşmanla cihad de-
vam ettiği müddetçe, hicret de-
vam edecektir.'* buyurmuştur. Bu
hadise göre; hicretin farz olduğu
küfür diyarı, (Müslümanlarla)
savaşın devam ettiği beldedir.
Küfür diyarındaki müslüman;
baskı ve zulüm altında tutulur,
dinini açığa vuramaz ve (küfrün
orduları safında) savaşa götürül-
ür" diyerek, hicretin hangi hâlde
farz olduğunu izah etmiştir.

Savaş sözkonusu olmadığı ve
İslâmî hükümleri edâ edebildiği
müddetçe, hicret ibadeti farz ol-
maz. Mükellefin durumuna göre
müstehap veya mübah olabilir.

S o n u ç o l a r a k : Keli-
me-i Şehadeti ikrar ve tasdik

eden her mükellef; Allahu Teala (cc)'nın kitabında ve Rasûl-i Ekrem @'in Sünnetinde yer alan her hükmün "Mutlak Hakikat" olduğunu tasdik etmiştir. Hakikate göre amel etmek ve bâtılı terketmek farzdır. Tağutî iktidarların hâkim, müslümanların mahkûm durumunda olduğu belgelerde; İslâm cemaatinin kurulması şarttır. Müslüman; ya İslâmî devletin, ya da İslâmî cemaatin içerisinde ibadetlerini hakkı ile edâ edebilir. Bu iki halin dışında, üçüncü bir hâli gündeme getirmek mümkün değildir.

KAYNAKLAR

- (1) Seyyid Şerif Cürcanî, *et-Ta'rifat* İst. ty, Kaynak Yay., sh. 256.
- (2) Ragıp el-İsfahani, *el-Müfredat fî Garibi'l Kur'an*, İst. 1986, Kahraman Yay., sh. 782.
- (3) A'raf Sûresi: 88.
- (4) Şuara Sûresi: 29.
- (5) Ankebût Sûresi: 24-26.
- (6) İbn-i Kesir, *Tefsirü'l Kur'an'il Aziym*, Beyrut 1986, c. III, sh. 410.
- (7) Kehf Sûresi: 13-16.
- (8) Nisa Sûresi: 97-99.
- (9) İmam-ı Serahsi, *el-Mebsut*, Beyrut: ty c. XIV, sh. 57.
- (10) *Sahih-i Buhari, Sahih-i Müslim, Süneni-i Tirmizi ve Sünen-i Nesai*.

Allahu Teala (cc)'nın kanunlarında herhangi bir değişiklik olmaz. İslâm üleması buna *sünnetullah* veya *âdetullah* adını vermiştir. İnsan anne rahminden, hiçbir şey bilmediği halde dünyaya gelir. İlk yılları tam bir zaaf içerisinde. Annesi onu sevgi ve merhametle bağrına basar, korur ve büyütür. Çocuk bülûğa erdikten sonra güçlenir ve belli bir meslek sahibi olur. Nihayet belli bir süre sonra evlenir. Eğer Allahu Teala (cc) imtihan için ona çocuk verirse, o da bir anne veya baba olur. Derken ihtiyarlık gelip-çatar... Bu *sünnetullah*; Hz. Adem @' dan beri hep böyle devam etmektedir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: "*Allah sizi bir zaaftan yaratan , sonra diğer bir zaaf ardından kuvvet veren, sonra kuvvetin ardından da yine zaafa (ve ihtiyarlığa) getirendir. Allah ne dilerse yaratır.*"⁽¹⁾ buyurulmuştur. Dikkat edilirse, insanın geçirdiği devreler, kuvvet ve zaaf dönemleri sa-

rih olarak ortaya konulmuştur.⁽²⁾ Bilindiği gibi insanlar, yaratılış itibariyle birbirine bağımlıdır. Dolayısıyla cemiyet halinde yaşamak durumundadırlar. Cemiyetin düzeni ise, bir takım emirlerin ve hükümlerin çevresinde teşekkül eder. Bu noktada karşımıza: "Hüküm nedir? Hükmetme hakkı kime aittir?" gibi sualler çıkacaktır. Şimdi bu konuyu ele alalım.

Hukm Arapça bir kelime olup "Ha-Ke-Me" filinden masdardır. Lûgatta; karar vermek, bir şeyi diğer bir şeye ispat veya nefy sûretiyle isnat etmek, güç ve tahakküm gibi manalara gelir. Araplar atı gemlemeye de "hukm" demişlerdir. Dolayısıyla "zapt-u rapt altına alıp, terbiye etme, boyun eğdirme" manası sözkonusudur. Hâkim, mahkeme ve hakem gibi; günümüzde sık sık kullanılan kelimeler, aynı kökten gelir.⁽³⁾

"Hüküm sahibi" denildiği za-

man; Türkçe'de kullanıldığı şekliyle, "hâkimiyet ve egemenlik" kelimeleri gündeme girer. "Hâkimiyet kayıtsız ve şartsız ulusundur"(!) sloganında; yönetme ve hüküm koyma hakkının kime ait olduğu noktasında bir tercih vardır. Bu tercih "ulusun gücünün üstünde, hiçbir gücün olmadığı" iddia ve ifade eder. (Lâ ilâhel!)

İslâmî istilâhta; "mükellefin fillerine iktiza (talep, tağyir veya tavsiye yoluyla taalluk) eden hitab-ı ilâhinin eserine hüküm denilir" şeklinde tarif edilmiştir. Çoğulu *ahkâm*dır.

Kur'an-ı Kerim'de, Rasûl-i Ekrem @'e hitaben: "(Ve şu emri indirdik) İnsanlar arasında, Allah'ın indirdiği hükümlerle hükmet! Sakın onların (insanların) hevâ ve heveslerine uyma."⁽⁴⁾ emri verilmiştir. Dolayısıyla hiç kimsenin; Allah'ın indirdiği hükümlere mukabil olmak ve hükümlerin yerine geçmek üzere hüküm icad etme hakkı yoktur. İnsanların hevâ ve heveslerinden kaynaklanan hükümlere *cahiliyye hükmü* denilmiştir. Kelime-i Şهادeti ikrar ve tasdik eden bir kimse; kayıtsız ve şartsız olarak, Allahu Teala (cc)'nın ve Rasûlü @'in hükümlerine tâbi olmuştur.

Nitekim bir âyet-i kerime'de: "Aralarında hüküm verilmek üzere Allah'a ve Rasûlü'ne çağrıldıkları zaman, iman edenlerin sözü ancak işittik ve itaat etik demeleridir. İşte asıl muradına erenler bunlardır."⁽⁵⁾ buyurulmuştur. Esasen arzularını İslâm'a tâbi kılmayan kimselerin iman iddiaları bir vehimden ibarettir. Zira Rasûl-i Ekrem @'in: *Nefsim yed-i kud-retinde olan Allahu Teala (cc)'ya yemin olsun ki, arzusunu İslâm'a tâbi kılmayan kimse iman etmiş olmaz.* ⁽⁶⁾ buyurduğu sabittir.

Şimdi konuya değişik bir açıdan bakalım. Kur'an-ı Kerim'de "Dinde zorlama (ikrah) yoktur. Hakikat iman ile küfür apaçık meydana çıkmıştır. Artık kim tağut'u tanımayıp da Allah'a iman ederse, o muhakkak kopması mümkün olmayan en sağlam kulpa yapışmıştır. Allah, hakkı ile iştirici ve her şeyi kemaliyle bilicidir."⁽⁷⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. Dolayısıyla insan için iki yol mevcuttur. Birincisi: Allahu Teala (cc)'ya iman etmek ve hayatını İslâmî hükümlere göre düzene koymak. İkinci: Tağut'a kalben teslim olup, hevâ ve heveslerine göre yaşamak!.. Bu iki yolun di-

şında, üçüncü bir yoldan söz etmek mümkün değildir. Tağut kelimesi; tuğyan etmek (azgınlaşarak isyan etmek) manasınadır. Kendisi için tayin edilmiş olan sınırın dışına taşan her şey tağuttur. İslâmî istilâhta; Allah'ın (cc) indirdiği hükümlere mukabil olmak ve onların yerine geçmek üzere hüküm icad eden her güce tağut ismi verilmiştir. İmam-ı Kurtubi: "Tağut kelimesi; tâğayetgü kökünden müennes olarak türetilmiştir. Haddi aşır, kendisine çizilen sınırların dışına çıktığı andaki durumu izah için kullanılır. Tağut kelimesinin aslının, tuğyandan alınmış olduğu da zikredilmiştir. Bu kelime türemeksizin bile bu mahiyeti ifade ediyor. Cevherî diyor ki: "Tağut sapıklıkta önderlik (liderlik) eden herkese şâmindir. Çoğulu ise tevâğit gelir."⁽⁸⁾ diyerek, meseleyi izah etmektedir. Dolayısıyla tağutî güçlerin icad ettiği hükümlere *cahiliyye hükümleri* demek mümkündür. Nitekim bir âyet-i kerime'de: "Onlar hâlâ *cahiliyye (devri)nin hükümünü mü arıyorlar? Şüphesiz yakîn sahibi (gerçek, iman ve ilim sahibi) bir kavim indinde, hükmedici olarak Allah'dan daha güzel kim vardır."⁽⁹⁾ buyurulmuştur. *Cahiliye**

devrinin hükmünden maksad; "Darû'n-Nedve" isimli macliste, insanların hevâ ve heveslerinden (ideolojilerinden) yola çıkılarak hazırlanan ve bütün zümreleri bağlayıcı olan kanunlardır.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Hz. Adem @'dan itibaren bütün peygamberler insanları, Allahu Teala (cc)'nın emirlerine ve hükümlerine göre yaşamaya davet etmişlerdir. Bu davet; peygamberlerin vârisleri olan âlimler tarafından kıyamete kadar devam edecektir. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Yusuf @'ın kıssası beyan edilirken, bütün insanlığa şu hatırlatma yapılmıştır: "Sizin Allahu Teala (cc)'yı bırakıp da taptıklarınız, kendinizin ve atalarınızın takmış olduğu (kuru) isimlerden başkası değildir. Allah bunlara hiçbir hüccet indirmemiştir. Hüküm, sadece ve sadece Allah'a mahsustur. (O'ndan başkasına ait değildir) Allah, kendisinden gayrisine ibadet etmemizi emretmemiştir. Doğrusu din işte budur. Fakat insanların çoğu bilmezler."⁽¹⁰⁾

Unutmayalım ki; hüküm ve emir Allahu Teala (cc)'ya mahsustur. Hesap gününü düşünen her insan; yeryüzünde, Allahu

*Teala (cc)'nın emirlerini tebliğ ve hükümlerini infaza me'mur kılın-
dığını asla unutmamalıdır.*

KAYNAKLAR

- (1) Rûm Sûresi: 54.
- (2) *Mecmuatû't Tefasir*, İst. 1979, Çağrı yay., c. V, sh. 53 vd.
- (3) Geniş bilgi için bkz./ Ragıp el-İsfahani, *el-Müfredat fî Garib'il Kur'an*,
- (4) Maide Sûresi: 49.
- (5) Nûr Sûresi: 51.
- (6) İbn-i Kesir, *Tefsirü'l Kur' an'il Aziym*, Beyrut 1979, c.III, sh. 490.
- (7) Bakara Sûresi: 256.
- (8) İmam-ı Kurtubi, *el-Camii li Ahkâm'il Kur'an*, Kahire 1967, c. III, sh. 281.
- (9) Maide Sûresi: 50.
- (10) Yusuf Sûresi: 40.

Rasûl-i Ekrem @'in: İnsanlar 'Lâ ilâhe illâllah' deyinceye kadar (onlarla) cihada memur oldum. Şimdi her kim 'Allah'dan başka İlâh yoktur' (Lâ ilâhe illâllah) derse, canını ve malını benden korumuş olur. Ancak hakkı ile olursa (yani kalben tasdik ederek söylerse) ne alâ!. Aksi durumda da hesabı Allahu Teala (cc)'ya kalmıştır. ⁽¹⁾ buyurduğu bilinmektedir. İmam-ı Muhammed (rh.a.) bu hadis-i şerifi zikrettikten sonra: "Netice olarak bir kimse malûm olan şirk itikadının hilâfı olan *tevhid*'i ikrar ettiği zaman, İslâm'a girişine hükmolunur. Çünkü gerçek itikadını (kalbî durumunu) tesbit etme imkânımız yoktur. Neyi ikrar ettiğini duyarsak, o inançta olduğuna hükmederiz."⁽²⁾ demiştir. Bir kimsenin 'Lâ ilâhe illâllah' demesi; dünyevî ve uhrevî, birçok hükmü beraberinde getirir. Dolayısıyla mükellefin, bu ikrarı ile "neleri reddettiğini" iyi bilmesi gerekir. Bu sebeple *ilâh* kav-

ramı oldukça önemlidir.

İlâh kelimesi "E-Le-He" veya "E-Li-He" fülinden gelir. Lûgatta; kulluk etmek, tutkun ve düşkün olmak, şaşırıp kalmak, ısınmak, yönelmek ve alışmak gibi manalara gelir. Ragıp el-İsfahanî: "Allah ismi celâlinin aslı ilâhtır. Başındaki hemze hâzif edilip, önüne elif-lâm getirilerek, şânı yüce Rabbimizin ismi olmuştur. Bununla beraber ilâh kelimesini insanlar, ibadet ettikleri her şeyin ismi yapmışlardır. Güneşe "ilâhe" adını vermişlerdir. Çünkü onu (güneşi) mabûd edinmişlerdi."⁽³⁾ diyerek meseleyi izaha gayret etmiştir. İslâm âlimlerinin büyük ekseriyetine göre; lâfza-i celâl türetilmiş olmayan (gayr-i müstak, gayr-ı menkûl ve mürtecel) bir isimdir. Yani bu kelime ilk defa hakiki mabûdun özel ismi olarak ortaya konulmuştur. Allahu Teala (cc)'nın zâtı; bütün isim, fiil ve sıfatlardan önce gelir⁽⁴⁾

Cahiliye döneminde; gerek hiçbir kitabı olmayan Mekke müşrikleri, gerek Yahudiler ve Hıristiyanlar, Allahu Teala (cc)'ya inandıkları iddiasındadırlar. Ancak Allahu Teala (cc)'ya, kız veya oğul nisbet ederek küfre düşmüşlerdir. Zira doğma ve doğurma, bu âlemdeki bazı canlıların vasıflarıdır. Doğan ve doğuran bütün canlılar ölümlüdür. Kur'an-ı Kerim'de bütün bu iddialar çürütülmüştür. Nitekim: *"Allah hiçbir evlât edinmemiştir. O'na ortak hiçbir ilâh da yoktur. (Öyle olsaydı) Bu takdirde elbette her ilâh kendi yarattığını (sürükler) götürür ve elbette kimi kiminin üstüne çıkıp (galebe edip) yükselirdi. Allahu Teala (cc) onların bütün vasf(u) isnad) ettiklerinden münezzehtir."*⁽⁵⁾ hükümü beyan buyurulmuştur. Şurası muhakkaktır ki; Allahu Teala (cc), yarattığı şeylerden hiçbirine benzemez. Bütün noksan sıfatlardan münezzehtir. Şimdi konunun daha iyi kavranabilmesi için, Mekke'ye putperestliğin nasıl girdiğini izah edelim: Arabistan ve özellikle Mekke'ye putperestlik; Huzaa kabilesinin (Benî Hârise kolunun) lideri olan Amr b. Luhay tarafından sokulmuştur⁽⁶⁾ Amr b. Luhay tutulduğu

bir hastalığın tedavisi için Suriye'nin "Belka" adı verilen bölgesine gitmiş ve orada bulunan sıcak su kaplıcalarında tedavi olmuştur. Bu sırada, orada mûkim olan kimselerin, putlara taptığını görür. Neden böyle yaptıklarını sorduğunda: "Bunlar ibadet ettiğimiz ilâhlardır. Onlardan yağımur isteriz, yağdırırlar. Yardım isteriz, imdadımıza koşarlar." cevabını almıştır. Bunun üzerine, kendisine bir adet put verilmesini rica etmiş ve oradan aldığı "HÜBEL" isimli putu Mekke'ye getirmiştir. Daha sonra insanları bu puta ibadet etmeye çağırmıştır.⁽⁷⁾ İmam Fahrüddin-i Razi, hadiseyi bu şekilde naklederken; Amr b. Luhay'ın o dönemde Mekke'nin yöneticisi olduğunu hassaten belirtmektedir. Ayrıca "tarihçilere göre bu olay Kral Sabur Zül Ektaf zamanının başlarına tesadüf eder"⁽⁸⁾ diyerek, Hübel'in Mekke'ye (yaklaşık olarak) miladî 310 senesinde geldiğine işaret etmektedir.

Mekke. müşriklerinin; hem Allahu Teala (cc)'ya, hem ilâhlara (putlara) inandıkları kat'i nasslarla sabittir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de *"Gözünü aç! Hâlis din Allah'ındır. O'nu bırak da kendilerine bir takım dost-*

lar (putlar, ilâhlar) edinenler (derler ki): 'Biz bunlara ancak bizi Allah'a daha fazla yaklaştırsınlar diye ibadet ediyoruz. Şüphe yok ki Allah onlar arasında ihtilâf edegeldikleri şeyler hakkında hükmünü verecektir...' ⁽⁹⁾ buyurulmuştur. Dikkat edilirse müşrikler; putlarda ilâhi bir gücün olduğunu ve kendilerini Allah'a yaklaştıracaklarını esas almaktadırlar. Adiy b. Hatem; Fals putu sahasına getirilen ve putun mülkiyetine geçtiğine inanılan bir devenin tekrar geri alındığına şahit olmuştur. Deveyi geri alan Mâlik b. Kulsum'un put tarafından çarpılacağına, başına bir felâket geleceğine inanmıştır. Aradan epey zaman geçer. Mâlik'e hiç bir felâket gelmediğini görünce, putlara olan inancı sarsılır. Önce Hristiyan olur. Daha sonra Rasûl-i Ekrem @'in tebliğini kabul ederek müslüman olur. ⁽¹⁰⁾ Müşrikler puta taş olarak değil, içinde var olduğuna inandıkları ilâhî güçten istifade için tapıyorlardı. Dolayısıyla *Lâ ilâhe illâllah* (Allah'dan başka ilâh yoktur) demek, onlara ağır gelmiştir. Çünkü manevi güç sahibi olduğuna inandıkları putlarını, en az Allah'ı (cc) sevdikleri kadar seviyorlardı. Nite-

kim Kur'an-ı Kerim'de "Bazı insanlar, Allah'dan başka O'na şerikler (ortaklar) koşarlar ve Allah'ı sever gibi onları severler" ⁽¹¹⁾ hükmü beyan buyurulmuş ve müşriklerin durumu haber verilmiştir. Bu âyette geçen "nidd" kelimesi, çekişen eş (ortak) manasındadır. Fahrüddin-i Razi; "müşriklerin hem Allah'ı, hem putlarını eşit derecede sevdiklerini" delilleriyle izah etmiştir ⁽¹²⁾ Günümüzde; hem müslüman olduğunu söyleyen, hem beşerî bir ideolojiye inanan insanların psikolojisi, Mekke müşriklerinin tavrından farklı değildir. Kelime-i Tevhid'i ikrar ve tasdik eden bir kimse; Allahu Teala (cc)'nin kitabında ve Rasûl-i Ekrem @'in sünnetinde yer alan bir hükmün *mutlak hakikat* olduğunu tasdik etmek mecburiyetindedir. Aksi takdirde; Kelime-i Tevhid'in manasını bilmeden tekrar eden, bir papağanın durumuna düşer. Bu nokta iyi düşünülmelidir.

KAYNAKLAR

- (1) *Sahih-i Müslim*, İst: 1401 Çağrı Yay., c.I, sh. 51-52 Had. No: 32.
- (2) İmam-ı Muhammed, *Siyer-i Ke-*

bir, İst. 1980, Evs Yay., c. I, sh.163.

(3) Ragıp el-İsfahani, *el-Müfredat fi Garibi'l Kur'an*, İst. 1986, Kahraman Yay., sh. 25-26.

(4) *İslâmî Bilgiler Ansiklopedisi*, İst. 1980, Dergah Yay., c. I, sh. 185.

(5) Mü'minûn Sûresi: 95.

(6) İbn-i Hişam, *es-Siretü'n Nebevîyye*, Kahire 1936, c.I, sh. 79. Ayrıca İbn-i Kesir, *el-Bidaye ve'n Nihaye*, Beyrut. 1966, c. II, sh. 187.

(7) Mes'ûdî, *Mürûcû'z-Zeheb*, Kahi-

re. 1964, c. II, sh. 238.

(8) Fahrüddin-i Razi, *Mefatihü'l Gayb (Tefsir-i Kebir)*, Ank. 1988, Akçağ yay., c. II, sh. 136-137.

(9) Zümer Sûresi: 3.

(10) İbn el-Kelbî, *Putlar Kitabı*, Ank. 1969, sh: 52 (Doç. Dr. B. Düşüngen tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir).

(11) Bakara Sûresi: 165.

(12) Geniş bilgi için bkz./ Fahrüddin-Razi, a.g.e., c. IV, sh. 181-182.

İktidar-İtaat

Bakınız, VELAYET maddesi

İnfak

Mü'minlerin bâriz vasıflarından birisi de mallarını infak etmeleridir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: "Onlar (Mü'minler) gaybe iman ederler, namazı dosdoğru kılarlar ve kendilerine rızık olarak verdiğimizden de infak ederler (yünnükûn). hükmü beyan buyurulmuştur.⁽¹⁾ Hesap gü-

nünü düşünen her mükellef, malın bir imtihan sebebi olduğunu bilir ve mâlî ibadetlerini edâ etme hususunda titiz davranır. Elbette üretim, üretim araçlarının mülkiyeti ve tüketimin (tek kelimle ekonominin) insan hayatındaki yerini inkâr etmek mümkün değildir. Ancak tüketim hır-

sının alabildiğine kamçılanması ve hesap günü şuurunun yok edilmesi, başlı başına bir faciadır. Rasûl-i Ekrem @'in: *Mü'min bir midesi ile yer, kâfir ise yedi mide ile yer.* ⁽²⁾ buyurduğu sabittir. İbn-i Abidin: "Buradaki yedi rakamı mübalağa içindir. Bazı âlimler tarafından da Rasûlullah @'in bunu mü'minlere bir "darb-ı mesel" olarak zikrettiği belirtilmiştir. Mü'min dünyaya karşı zahiddir. Kâfir ise hırsla doludur. Dolayısıyla mü'min, yemeği "hayatını devam ettirebilmek ve ibadetlerini edâ edebilmek" için yemektedir. Küfredenler ise hırs, şehvet ve lezzet duygularını elde edebilmek için yemektedirler." ⁽³⁾ diyerek, meseleyi izaha gayret eder. Elbette yemek ihtiyacı insandan insana değişebileceği gibi, insanın çalıştığı işin zorluğuna veya kolaylığına göre de değişebilir. Şimdi "infak nedir?" sualine cevap arayalım.

Önce kelime üzerinde duralım. *İnfak* kelimesi "Ne-Fe-Ka" kökünden gelir. "Enfaka" fiilinin masdarıdır. Nefaka's-şey'û; tükendi, yokoldu, azaldı. Enfaka; fakir oldu, yanında ne varsa gitti, yiyeceği tükendi. Nefaka'l-Bey'û; satış arttı, revaç buldu. *Nafaka*

Harcanan para veya ihtiyaçların (iaşe, giyim vs.) tamamı için gerekli kazanç. *el-İnfak*; malı veya benzeri ihtiyaç maddelerini hayır yolunda harcamak, tüketmek ⁽⁴⁾ Günümüzde insanlar arasında *nafaka* kelimesi sık sık kullanılmaktadır. Gerek boşanma davaları sonucu "nafaka bağlanması", gerek ferdlerin "nafakamı şu yolla elde ediyorum" şeklindeki ikrarları, bu kelimenin Türkçe'de sürekli kullanılmasını sağlamıştır. Nafaka; "Enfaka" fiilinin masdarı olan "infak'dan" isimdir. İslâmî istilâhta "İnsan hayatının sürdürülebilmesi için, ihtiyaç olan şeylerin devamlı bir şekilde teminine nafaka denilir" ⁽⁵⁾ şeklinde tarif edilmiştir. Yaygın olan budur. Bazı fakihler ise; İmam-ı Muhammed'e (rh.a) "Nafaka nedir?" sualinin sorulduğunu, bunun üzerine imamın "Nafaka; iaşe (yiyecek), giyim ve süknâ (meskende oturma) hakkıdır." ⁽⁶⁾ cevabını verdiğini esas alarak, bu tarifi benimsemişlerdir. Nafaka ile infak'ın birbirinden ayrılması mümkün değildir.

Kur'an-Kerim'de: "Onların mallarında sâilin ve (iffetinden dolayı dilenemeyen) yoksulun da bir hakkı vardır." ⁽⁷⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. Mü'minlerin

mallarıyla, dilleriyle ve canlarıyla cihad etmeleri, kat'i nasslarla emredilmiştir. İnfak amelinin edâsı için ilk rûkûn: imândır. Nitekim Hz. Aîşe (r.anha) valide-mizden rivayet edilen bir hadis-i şerifte bu mahiyet açıkça beyan edilmiştir: *Bir gün Hz Peygamber @'e; 'Ya Rasûlullah!.. Cahilîyye devrinde Abdullah İbn Ced'an, müsafiri ağırlar, akrabayı ziyaret eder, köleleri kölelikten kurtarır ve komşularına iyilik ederdi. Bunların kendisine bir faydası olur mu?' diye sordum. Rasûl-i Ekrem @: 'Hayır! dedi. 'O hiç bir zaman Allah'ın ceza gününde beni bağışla! demedi.*

Yine Hz. Enes b. Malik (r.a.)' dan şöyle rivayet edilmiştir: "Kıyamet gününde cehennem ehlin-den olan kimseye denilir ki: 'Bak sana! Dünya dolusu malın olsaydı (şu azaptan kurtulmak için) o malını fide olarak verir miydin?' O kimse azabın şiddetini gördüğü için: 'Evet!.. Muhakkak verirdim' der. Allahu Teala (cc) şöyle buyurur: 'Ben (dünyada) senden bundan daha kolay birşey istemiştım. Henüz ruhlar âleminde iken, bana hiçbir şeyi ortak koşmaman hakkında senden misak almıştım. Sen ise sözünden döndün. Bana ortak koş-

maktan başka birşey kabul etmedin."⁽⁸⁾

İnfak amelinin edâsı için ikinci rûkûn; ihlâstır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de, muttaki mü'minlerin infak hususundaki tavırları izah buyurulmuştur: *"Ye-meğe olan sevgilerine rağmen, yoksulu, yetimi ve esiri doyururlardı. 'Biz size ancak Allah'ın rızası için yediriyoruz. Sîzden ne bir karşılık, ne de bir teşekkür istemeyiz. Çünkü biz Rabbimizden, o suratların ekşiyeceği çetin günden korkarız derlerdi. İşte bundan dolayı Allah, o günün şerinden onları korumuş, (yüzlerine) bir güzellik, (kalplerine) sevinç vermiştir."*⁽⁹⁾

Sahabe-i Kiram infak ameli-ni edâ için, genellikle gece karanlığından faydalanmıştır. Buna imkân bulamazlarsa, fakir kimse uyurken, infak edecekleri malı yanına bırakıp, oradan hızla uzaklaşmışlardır. Rasûl-i Ekrem @'in: *Sağ elin verdiğinden, sol elin haberi olmasın.* ⁽¹⁰⁾ tavsiyesi, nevafile hükümünde olan bütün infak için geçerlidir.

İnsanın fitrî hallerinden birisi de iyilik gördüğü kimseyi sevmek, kötülük gördüğü kimseden de uzaklaşmaktır. Bu esasen her

canlıda bulunan bir özelliktir. Fakat bazen öyle iyilik edenler olur ki, yaptığı iyiliği başa kakarak, insanı "keşke bu iyiliği yapmasaydı" dedirtecek noktaya götürür. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: *"Mallarını (Allah yolunda) harcayıp da, sonra o harcadıklarının arkasından başa kakmayan ve eziyet etmeyenler (yok mu?) Onların Rabbleri katında mükâfatları vardır. Onlara hiçbir korku yoktur, mahzun da olacak değillerdir onlar."*⁽¹¹⁾ buyurulmuştur. Yapmış olduğu iyiliği her fırsatta gündeme getiren ve karşısındakinin hislerini rencide eden kimse "infakını iptal etmiş" hükmündedir. Zira iyiliği başa kakmayan ve diliyle ezâ veremeyenler için korku kaldırılmıştır.⁽¹²⁾ Diğerlerine gelince!.. Allahu Teala (cc): *"İyi (ve güzel) bir söz veya bir ayıbı örtme; ardından eziyet gelen (başa kakılan) bir sadakadan hayırlıdır. Allah (kullarının infaklarından) müstağnidir, halimdir."*⁽¹³⁾ hükmünü beyan buyurmuştur. Bilindiği gibi, güzel bir söz veya bir ayıbı örtmek için, mutlaka zengin olmak gerekmez. Her mü'min (zengin veya fakir) bu ameli edâ edebilir. Bu âyette, belîğ bir üslûpla, önce infakta bulunan,

daha sonra (bu sebeple) eziyet eden mükellefin, amelinin (sevap açısından) iptal edildiği haber verilmiştir. Dolayısıyla infak amelinin değişmeyen iki rûknü vardır. Birincisi: İman, ikincisi ihlâstır.

Sahabe-i Kiram'dan Hz. Amr b. Camuh (r.a.), Rasul-i Ekrem @'e mallarını ne şekilde infak etmesinin gerektiğini ve öncelikle kimlere vermesinin münasip olacağını sormuştur. Bunun üzerine *"Onlar hangi şeyi (ve kimlere) infak edeceklerini sana sorarlar. De ki 'Maldan vereceğiniz nafaka öncelikle annenin, babanın, akrabasının, yetimlerin, yoksulların ve ibn-i sebîl'in (yolcunun, müsafirin) hakkıdır. Her ne hayır işlerseniz, şüphesiz ki Allah (cc) onu çok iyi bilendir."*⁽¹⁴⁾ âyet-i kerimesi nâzil olmuştur. Hz. Câbir (r.a.)'dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Rasûl-i Ekrem @ infak hususunda: *Evvelâ kendinden başla (ihtiyacını karşıla)!. Şayet bir şey artarsa âilene, âilenden de bir şey artarsa akrabana ver. Akrobana verdikten sonra bir şey artarsa şöyle ve şöyle yap buyurdu. Ve 'önünde, sağında ve solundaki muhtaçlara ver' diye işaret etti.*⁽¹⁵⁾

Kur'an-ı Kerim'de: "(Sada-kalar, infaklar) Allah yolunda kendilerini vakfetmiş fakirler içindir ki, onlar yeryüzünde dolaşmaya muktedir olamazlar. (Hâllerini) Bilmeyenler, iffet ve istighnalarından (hâllerini gizlemelerinden) dolayı onları zenginlerden sanır. Sen (ey Peygamber) o gibileri simalarından tanırsın. Onlar insanlardan yüzüstü edip de bir şey istemezler. Siz ne mal harcarsanız, şüphesiz Allah onu hakkı ile bilendir."⁽¹⁶⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. Rasûl-i Ekrem @ gerçek fakiri şu şekilde tarif etmiştir: *Asıl fâkir ortaklıkta dolaşıp dilenen, kendisine bir-iki hurma veya lokma veya bir ekmek parçası verilen kimse değildir. Kendisine yetecek kadar rızık bulamayan, hâli bilinmediği için sadaka da verilmeyen, kimseden de birşey talep etmeyen-dir.*⁽¹⁷⁾

İslâm toplumu "iyilik ve takva hususunda yarışmayı" esas alan ferdlerin bir araya gelmesiyle hayatîyet kazanır. İman eden, salih amel işleyen, birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye eden insanlar hüsrandan kurtulabilirler. İnfak amelinde, riayet edilmesi gereken en önemli prensip şudur: "Mükellef en sevdiği şeyi

infak edecektir." Bu husus kat'i nasslarla sabittir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: "*Siz sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harcamaya kadar asla iyiliğe ermiş (bir-i taat) olamazsınız. Her ne infak ederseniz şüphesiz Allah onu bilicidir.*"⁽¹⁸⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. Bu âyet-i kerime inzal olunca, Sahabe-i Kiram infak hususunda birbirleriyle yarışmışlardır. Ensardan Hz. Talha (r.a.); Mescid-i Nebi'nin karşısında bulunan ve "Beyraha" denen çok kıymetli bahçesini infak etmiştir.⁽¹⁹⁾ Hz. Ömer (r.a.) malının en iyisi olan "Hayber Hurmalığı" vakfeder.⁽²⁰⁾ Hz. Cabir (r.a.): "Ben hicret edenlerden veya ensârdan, mal sahibi olup da infakta bulunmayan hiç kimseyi hatırlamıyorum" diyerek, sahabe'nin bu husustaki tavrını izah etmiştir.

Rasûl-i Ekrem @'in: *'Veren el, alan elden daha hayırlıdır.*⁽²¹⁾ buyurduğu bilinmektedir. Dolayısıyla mü'minler, en sevdiği mallarından, (ihlâsla) infakta bulunmalıdırlar. İslâmî mücadelenin hedefine varabilmesi için iyilik ve takva hususunda birbirleriyle yarışan, muttakî mü'minlere ihtiyaç vardır. Bu husus asla unutulmamalıdır.

KAYNAKLAR

- (1) Bakara Sûresi: 3.
- (2) *Sünen-i İbn-i Mace*, İst: 1401, Çağrı yay., c. II, sh.1084, Had. No: 3256.
- (3) İbn-i Abidin, *Reddül-Muhtar Ale'd-Dürri'l-Muhtar*, İst. 1987, Şamil Yay., c. XV, sh. 320.
- (4) Geniş bilgi için bkz./ Ragıp el-İsfahanî, *el-Müfredat fî Garibi'l Kur'an*, İst.1986, Kahraman Yay., 765-776, Ayrıca Zemaşşerî, *Keşşaf*, c. I, sh. 40.
- (5) Hadimî, *Haşiyetü'n Ale'd-Dürer ve Şerhi Gurer*, İst. 1313, sh. 255. Ayrıca, Kuhistanî, *Camîu'r-Rumuz*, İst. 1300, c. I, sh. 348.
- (6) İbn-i Hümam, *Fethû'l Kadir*, Beyrut1316, c. III, sh. 345. Ayrıca, İbn-i Nüceym, *Bahru'r-Rikak*, c. IV, sh. 188.
- (7) Zariyat Sûresi: 19.
- (8) *Sahih-i Buhari*, İst. 1401, Çağrı Yay., c. VII, sh.198 K. Rikak: 49. Ayrıca İmam Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, İst. 1401, c. III, sh. 218:
- (9) İnsan (Dehr) Sûresi: 8-11
- (10) *Sünen-i Tirmizî*, İst. 1401, c. V, sh. 454-455 K. Tefsirü'l Kur'an: 96. Ayrıca *Sahih-i Müslim*, c. I, sh. 715.
- (11) Bakara Sûresi: 262.
- (12) İbn-i Keşir, *Tefsirü'l Kur'an'ül Azîm*, Beyrut1969, c. I, sh. 314.
- (13) Bakara Sûresi: 263.
- (14) Bakara Sûresi: 215.
- (15) *Sahih-i Müslim*, İst. 1401, c. I, sh. 5692-693 Had. No: 41(997)
- (16) Bakara Sûresi: 273.
- (17) İmam Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, İst. 1401, c. I, sh. 384. Ayrıca *Sahih-i Müslim*, c. I, sh. 719, İmam-ı Malik, *Muvatta*, c. II, sh. 924-925.
- (18) Al-i İmran Sûresi: 92.
- (19) *Sahih-i Müslim*, İst. 1401, c. I, sh. 693, K. Zekat: 42.
- (20) İbn-i Hümam, a.g.e., c. V, sh. 41-42. Ayrıca, Molla Hüseyin, *Düreri'l Hükkam fî Şerhi'l Gureri'l Ahkâm*, İst. 1307, c. II, sh. 134.
- (21) *Sahih-i Müslim*, İst. 1401, c. I, sh. 717, K. Zekat: 32 Had. No: 94 (1033)

İdeolojiler hakikati bulmanın değil, ancak birbirlerinin yanlışını tesbit etmenin ve hakikatten mahrum kalmanın vasıtalarıdır. İnsanın yaratılışı ve kâinat içerisindeki yeri konusunda değişik teoriler ortaya atılmıştır. Efsanelerden ve destanlardan yola çıkan filozofların, vardıkları sonuçların ilmi bir değeri olmadığı gibi, kavimlerin menşei konusundaki teorilerinin de bir değeri yoktur. Zira Hz. Adem @'dan itibaren aile, asabe, aşiret, kavm ve devlet vakıaları devam etmektedir. Bu sünnetü'llah, kıyamete kadar devam edecektir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de "Ey insanlar! Hakikat biz sizi bir erkekle bir dişiden yaratmış. Sizi (sırf) birbirinizle tanışmanız için büyük büyük cemiyetlere, küçük küçük kabilelere ayırdık. Şüphesiz ki sizin Allah nezdinde en şerefliiniz, takvaca en ileri olanınızdur."⁽¹⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. Dolayısıyla insanların birbirleriyle münasebet kurmalara-

rı, tabii bir hadisedir. Türkçe'de "İlişki, yakınlık ve uygunluk" gibi manalarda kullandığımız *münasebet* kelimesi Arapça olup "Ne-Se-Be" köküne dayanmaktadır. Günlük konuşmalarımızda neseb kelimesini sık sık kullanırız. Ancak bunun münasebet kelimesiyle ilgisi üzerinde hiç durmayız. Halbuki aynı aileden gelen insanlar; (Neseb birliği) birbirleriyle daima ilişki (münasebet) halindedirler. Kâmûs mütercimi Asım efendi "münasebet" kelimesini şöyle izah etmektedir: "Bir nesne ahire (başka bir nesneye) ya iki nesne birbirine şibih ve misl olmak manasınadır ki, karabet (akrabalık) manasından me huzdur." İfade biraz ağır. Ancak *münasebet* kelimesinin neseb birliği (karabet) ile âlâkası ortaya konulmuştur. Feraiz ilminde, *asabenin* ayrı bir yeri vardır. İsim olarak "asab"; sinir ve sarmaşık manasına gelir. Masdarından türetilmiş birçok kelime daha vardır ki; hepsi de

"bağlamak, sarmak, toplanmak, birilmek, etrafını çevirmek ve himaye etmek" gibi manalara gelir. "Asabiyyet" ise, aynı kökten gelen *asabe* nin nisbî masdardır. Asabe bir hukuk terimi oluşunun dışında, "bir kimsenin baba tarafından akrabaları" manasına kullanılır. Bu noktadan hareket edilerek; "akrabasının ve aşireti durumunda olan kimsele-
rin yardımına koşma, onları zulüm ve haksızlıkta destekleme" işine asabiyet gayreti denilmiştir. Sahabe-i Kiram'dan Cübeyr b. Mûtim (r.a.) tarafından rivayet edilen hadis-i şerif'te Rasûl-i Ekrem @: *Halkı, asabiyet için toplanmaya çağıran, asabiyet uğrunda döğüşüp, çarpışan ve asabiyet yolunda ölen kimse bizden değildir.* ⁽²⁾ buyurmuştur. İbn-i Abidin "cenaze namazı" bahsinde: "Çeteci; zulüm için kavmine yardım eden, onlar için gelen kimsedir. 'Asabiyete çağıran yahut asabiyet için çarpışan bizden değildir.' hadisi bu kabil-dendir. Dürerü'l-Bihar şerhi Nevâzil'de şöyle denilmiştir: "Ulemamız asabiyet için öldürülenleri bu tafsilata göre bağiler hükmünde tutmuşlardır. el-Muğni adlı kitapta Dervazekli ile Kelebâzlı da bağı hükmünde tu-

tulmuştur (Dervazek ile Kelebâz iki mahalle olup, biri Buhara'da, diğeri Nişabur'dadır). Bu gibilere durup bakarken, kendilerine taş veya başka bir şey isabet ederek o halde ölenler de bu hükümdedir. Oradan dağıldıktan sonra ölürlerse (cenaze) namazları kılinır."⁽³⁾ diyerek, önemli bir hususa işaret etmiştir. Müftabih kavle göre, zulüm ve haksızlık için kavmine yardım eden kimse, o esnada ölürse, cenaze namazı kılinmaz.

Takva ve hayır hususunda kavmine yardım eden, onların zulümlerini durdurmak için gayret sarfeden kimse salih bir amel işlemiş olur. Bu girişten sonra şu önemli nokta üzerinde durmakta fayda vardır: İnsanların kavimlerini, dillerini ve renklerini kendi iradeleriyle seçemedikleri muhakkaktır. Bu mahiyete hiç kimsenin bir itirazı olamaz. Çünkü hiç kimse dünyaya gelirken, dilekçe vererek *hangi kavimden olacağını, hangi dili konuşacağını veya rengini* talep etmiş değildir. Allahu Teala'nın (cc) takdiri sözkonusudur. İnsanın kendi iradesi ve ameli sonucu kazanmadığı kavmi, dili ve rengi sebebiyle övünmesi *cahilliğinin verdiği bir gururdan* ibarettir. Gu-

rur kelimesi gar kökünden gelir ve aldatma manasınadır. İnsan bazen kendi kendini de (gurura kapılarak) aldatur. Rasûl-i Ekrem @'in: *Ey insanlar! Haberiniz olsun ki, Rabbiniz birdir. Babanız da (Hz. Adem) birdir. Biliniz ki; Arabın Arap olmayan üzerinde, Arap olmayanın da Arap üzerinde; kızıl derilinin siyah derili üzerinde, siyah derilinin de kızıl derili üzerinde, hiçbir üstünlüğü ve fazileti yoktur (Hepiniz yaratılış olarak birsiniz). Ancak üstünlük takva ileddir. Tebliğ ettim mi?* ⁽⁴⁾ buyurduğu sabittir.

Günümüzde yanlış kullanılan kavramlardan birisi de kavmdir. Zira Arapça'da kavm; aynı soydan gelsin veya gelmesin, insan topluluğu manasında kullanılmıştır. Asabe ve aşirette "nesep birliği" ön plandadır. Ancak kavm için, nesep birliği zaruri değildir. Nitekim "Kamus"ta bu mesele şu şekilde açıklanmıştır: "Şârih der ki; kavmin cemaate ıtlâkı mühimmata kıyıamları tasavvuruna mebnidir. Yani "kavme; cemaat ve topluluk anlamı verilmesi, önemli işlere kalkışmaları (kıyıamları) düşüncesine dayanır." Mesele bu açıdan ele alındığı zaman kavm; kıyam edebilen ferdlerin bir araya gel-

mesiyle meydana gelen bir topluluktur. Kur'an-ı Kerim'de kavm terimi hem devlet, hem topluluk manasına kullanılmıştır:

"Bir mü'minin, diğer bir mü'mini yanlışlık eseri olmaya-rak (kasden) öldürmesi yakışmaz. Kim bir mü'mini yanlışlıkla (hataen öldürürse, mü'min bir köleyi azad etmesi ve (ölenin) ailesine teslim edilecek bir diyet vermesi lâzımdır. Meğer ki onlar (o diyeti) sadaka olarak bağışlamış olsunlar. Eğer (öldürülen) mü'min olmakla beraber, size düşman olan bir kavmden (darû'l-harp ahalisinden) ise, o zaman öldürenin mü'min bir köle azad etmesi lazımdır. Şayet kendileriyle aranızda anlaşma olan bir kavimden (darû'l-musalaha ahalisinden) ise, o vakit mirasçılarına bir diyet vermek ve bir de mü'min bir köle azad etmek gerekir. Kim (bunları) bulamazsa, Allah'dan tevbesinin kabülü için, birbiri ardınca iki ay oruç tutması icab eder. Allah her şeyi bilendir, gerçek hüküm ve hikmet sahibidir."⁽⁵⁾

İmam-ı Şafii (rh.a.) bu âyeti zikrettikten sonra şunları beyan eder: "Görüldüğü gibi Allahu Teala (cc) hataen öldürülen bir

mü'min için, diyet ve bir kölenin azadını emretmiştir. Aramızda muahede bulunan; kanı, dar'ı ve ahdi korunması gerekenlerin durumlarını da beyan buyurmuştur. Kanı ve dar'ı masûm olmayan; darû'l-harp'te yaşayan mü'min için ise diyet yoktur. Keffaret vardır. Zira mü'minin kanı iman etmesi sebebiyle korunmuştur.⁽⁶⁾ Dikkat edilirse bu âyet-i kerime'de; mü'minlerin gerek savaş, gerek musalaha yaptıkları devletler, kavm olarak anılmaktadır. Dolayısıyla bu âyetle kavm terimi, devlet manasınadır. İslâm devletinin, bir toplumun bütün fertleriyle sulh yapması düşünülemez. Muhakkak ki, sulh yapılacak toplumun siyasî bir teşkilatının olması gerekir. Mü'minlerin emîri ile kâfirlerin emîri, karşılıklı sulh imzalayabilirler. Bu gerçekleştiği zaman, darû'l-musalaha vakıası ortaya çıkar. Bu durumda "Şayet aranızda anlaşma olan bir kavimden (devletten) ise, o vakit mirasçılarına bir diyet vermek ve bir de mü'min köle azad etmek gerekir" hükmü açıklık kazanmış olur.

Kur'an-ı Kerim'de kavm terimi, toplum manasına da kullanılmıştır: "(Musa) 'Ya Rabbi!.. Ben kendimle kardeşimden baş-

kasına sahip değilim (sözüm geçmiyor). Artık bizimle bu fâsik kavmin (kavmi'l fâsikiyn) arasını sen ayır dedi."⁽⁷⁾ Burada kavm terimi, toplum manasına kullanılmıştır. Sadece Farabî, bu âyetle yer alan kavm kelimesinin "devlet" manasına kullanıldığı kanaatindedir. Ancak Hz. Musa @'ın şikâyet ettiği toplum; iman eden, fakat itaat etmeyen kimselerden müteşekkildir. Yine bir diğer âyet-i kerime'de: "Daha evvel de Nuh kavmini (helâk ettik). Çünkü onlar fâsik bir kavim (kavmen fâsikiyn) idiler."⁽⁸⁾ hükümü beyan buyurulmuştur. Burada da kavm terimi, toplum manasınadır.

Sonuç olarak şunu söylemek mümkündür. Aile, asabe ve aşiret arasında "nesep birliği" ön plândadır. Kavm için nesep birliği zaruri değildir. Zira kavm terimi; Kur'an-ı Kerim'de ve Sünnette, hem "devlet", hem "topluluk" manasına kullanılmıştır. Rasûl-i Ekrem @'in: *Kim bir kavme benzerse, o (kimse de) onlardandır.*⁽⁹⁾ hadisi de, bu açıdan değerlendirilmelidir.

Kavm terimi ve ıstılâhı ile birlikte ele alınması gereken bir kavram da kıyamdır. Zira kavm

ile kıyam arasında (mühim işleri gerçekleştirme açısından) bir ilişki vardır.

Kıyam Kelimesi, "Ka-Me" fiil kökünden gelir. Bu fiil ve kendinden türeyen "müstekim, makam, ikamet, istikâmet vb.." gibi kelimeler, birçok ıstılâhı gündeme getirir. "Kame"; kalkmak, ayakta durmak, yerine gelmek ve düzelmek manasınadır. "Alâ" harf-i cerri ile kullanıldığında "devam ve sebat etmek", "Li" harf-i cerri ile kullanıldığı zaman "yönetimi ve işi üzerine almak" demektir. Ekâme; yerine getirmek, ikâmet etmek, doğrultmak, düzeltmek ve hakkını vererek yapmak manasınadır. Kayyûm; her şeyi ayakta tutan, koruyan, kayyime; tam ve kâmil, mekam; ayakların bastığı yer, oturan mevki ve oturan kişiyi belli eden nokta, mûkim; " ikamet eden, oturan anlamlarına gelmektedir. *Sırat-ı müstakim* terkipteki müstakim kelimesi de aynı kökten gelir.

İnsanlar için asıl olan; iman etmek, salih amel işlemek, hakkı ve sabrı tavsiye etmektir. Hüsrandan kurtulmanın yolu budur. Dolayısıyla sürekli mücadele esastır. Bu sebeple oturmak de-

ğil, ayakta olmak (kıyam) önemlidir. Allahu Teala (cc)'nın rızası için kıyam edip, İslâmî hükümleri yerine getiren (ikâme eden) ve ihlâsla hesap gününe hazırlanan mü'minler es-sırat'ül-müstakim üzerindedirler. Dolayısıyla kıyam, her türlü salih amelde gündeme girer. Hizbullah, ensarullah ve cundullah'ın değişmez vasfı; kıyam üzere olmak ve İslâm'ın hükümlerini ikâme etmektir.

KAYNAKLAR

- (1) Hûcurat Sûresi: 13.
- (2) *Sünen-i Ebû Davud*, İst.1401, Çağrı Yay., c. V, sh. 342, K. Edeb: 121 Had. No: 5121. Ayrıca asabiyet gayretini zemmeden ve zulümde yardımlaşmayı yasaklayan benzer hadisler için, bkz./ Sahih-i Müslim, İst. 1401, K. İmare: 13 Had. No: 53 (1848). İmam Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, İst. 1401, c. II, sh. 488.
- (3) İbn-i Abidin, *Reddül Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar*, İst. 1983, Şamil Yay., c. III, sh. 436-437.
- (4) İmam Ahmed b. Hanbel, *Müs-*

ned, İst. 1401, c. V, sh. 411.

(5) Nisâ Sûresi: 92.

(6) İmam-ı Şafii, *er-Risale*, Kahire 1979 (2. Bsm), sh. 301-302

Madde: 837.

(7) Maide Sûresi: 25.

(8) Zariyat Sûresi: 46.

(9) İmam- Serahsi, *Mebsut*, Beyrut, ty c. X, sh. 3. Ayrıca *Sünen-i Ebû Davud*.

Ma'ruf-Münker

Allahu Teala (cc) tarafından vahy yoluyla indirilen, peygamberler tarafından tebliğ edilen, insanların dünyada ve ahirette kurtuluşuna vesile olan itikadî ve amelî nizama İslâm denir. Hz. Adem @'dan itibaren bütün peygamberler insanları "Allahu Teala (cc)'ya iman etmeye ve salih ameller işlemeye" davet etmişlerdir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: "*Andolsun ki biz her kavme Allah'a ibadet edin. Tağuta kul-luk etmekten kaçınun diye (tebliğat yapması için) bir peygamber göndermişizdir.*"⁽¹⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. İnsanları İslâm'a davet etmek ve ihlasla tebliğ

hizmetinde bulunmak salih bir ameldir. Bütün peygamberler kavimlerine *Bu tebliğimiz karşılığında sizden hiçbir ücret istemiyoruz. Bizim ücretimiz Allahu Teala (cc)'ya aittir.* diyerek, zihinlerde meydana gelebilecek şüpheleri gidermeye gayret etmişlerdir. İslâm üleması bu konuda hassasiyet göstermiştir. Feteva-ı Hindiyeye'de : "Vaaz eden (tebliğde bulunan) kimsenin; insanlardan kendi nefsi için bir şey talep etmesi helâl değildir. Zira bu fiilde, tebliğ sebebiyle dünya menfaati elde etme vardır. Hülâsa'da ve Tatarhaniye'de de böyledir."⁽²⁾ hükmü kayıtlıdır.

Kur'an-ı Kerim'de: "Sizden öyle bir cemaat (ümme) bulunmalıdır ki (onlar herkesi hayra çağırınsınlar, iyiliği emretsinler ve kötülükten vazgeçirmeye çalışsınlar. İşte onlar muradına erenlerin ta kendileridir."⁽³⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. İslâm üleması "İ-yiliği emretmek (emr-i bi'l ma'-ruf) ve kötülükleri önlemeye çalışmak (nehy-i ani'l-münker) farz-ı kifaye olan bir ameldir. Çünkü bu işle meşgul olan bir cemaatin (ümme) bulunması emredilmiştir. Hiç kimse bu salih amelle meşgul olmazsa; farz olan bir amel topluca terkedildiği için, bütün müslümanlar mes'ûl olurlar."⁽⁵⁾ hükmünde müttefiktir. Rasûl-i Ekrem @'in: *Nefsimi yed-i kudretinde kutan Allah'a andolsun ki; ya siz iyiliği (ma'rufu) emredip, kötülükten (münkerden) vazgeçirmeye çalışsınız, ya Allah kendi katından sizin üzerinize bir azap gönderir. O zaman (azabın kaldırılması için) dua edersiniz. Fakat dualarınız kabul edilmez.* ⁽⁵⁾ buyurduğu bilinmektedir. Dikkat edilirse; hakkı tutmak, iyiliği (ma'rufu) emretmek ve kötülükten (münkerden) vazgeçirmeye çalışmak, İslâm dini'nin temel hedeflerinden birisidir. Dolayısıyla ma'ruf

ve münker kavramları; kelime-i şehadet getiren her insanı yakından ilgilendirir. Şimdi bu kelimeler üzerinde duralım.

Ma'ruf kelimesi "A-Ra-Fe" fiil kökünden gelir. Lûgatta; herhangi bir şeyi özelliklerine bakarak duyularla kavramak, eserini görerek tefekkür ve akıl yürütme yoluyla idrak etmek ve nihayetine ulaşmak manasınadır. Aynı kökten gelen ma'rifet ve irfan kelimeleri, bu fiilin masdarıdır-⁽⁶⁾ Yine "A-Ra-Fe" fiilinden gelen "itiraf" kelimesini sık sık duyar ve kullanırız. Genel olarak; ferdin, aleyhine olan bir vakıayı kabul ve ikrar etmesi manasınadır. Ayrıca "tanışmak ve kalben ısınmak" manasına gelen "teârûf" aynı kökten gelir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: "Ey insanlar! Hakikat biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Sizi (sırf) birbirinizle tanışmanız için (lite'ârefû) büyük büyük cemiyetlere, küçük küçük kabileler ayırdık."⁽⁷⁾ buyurulmuştur. Bu âyette geçen "lite'ârefû"; tanışmak, kalben birbirine ısınmak, bilişmek gibi manalara gelir.

Münker kelimesi, ma'ruf'un zıddıdır. "Ne-Ki-Ra" fiil kökünden gelir. Lûgatta; tanımamak, her-

hangi bir şeyi özelliklerini bile bile tanımamazlıktan gelmek ve karıştırarak tanınmazlığa mahkûm etmek manasındır. Masdarı "Nekr"dir.⁽⁸⁾ Kur'an-ı Kerim'de de bu manada kullanılmıştır: "Yusuf'un kardeşleri gelip onun huzuruna girdiler. (Yusuf) Onları tanıdı (fe'arefehûm). Onlar ise kendisini tanıtmıyorlardı (münkirûn)."⁽⁹⁾ âyetinde, ma'ruf ve münker birbirinin zıddı olarak kullanılmıştır. Türkçe'de; bile bile inkâr eden ve tanımamazlıktan gelen kimseye münkir denir. Herhangi bir şeyi; etrafına câmi, ağıyarına mâni olacak şekilde tanıtmaya ta'rif denilmiştir. Günlük hayatımızda tarif kelimesini bolbol kullanırız. Tarifin zıddı "tenkir"dir. Bunun manası ise; birşeyi tanınmaz hale getirmek veya bunu gerçekleştirmek için iyice karıştırmaktır.

İslâm üleması: "Allahu Teala (cc)'nın kitabında ve Peygamberin sünnetinde güzel görülen, selim (ve sahih) akıl sahiplerinin indinde sevimli bulunan (müstahtesen olan) her şeyin ma'ruf olduğunda" ittifak halindedir. Münker ise; şer'an ve aklen kabul edilmesi mümkün olmayan her türlü kötülüğün ortak ismidir. Dolayısıyla İslâmî istilâhta

(tupkı kelime manalarında olduğu gibi) ma'ruf ve münker birbirinin zıddıdır.

Rasûl-i Ekrem @'in: *Allahu Teala (cc)'ya isyan hususunda mahlûka itaat yoktur. İtaat ancak ma'ruftadır.*⁽¹⁰⁾ buyurduğu sabittir. İslâmî siyaset: "İnsanları dünya ve ahirette kurtulacakları yola irşad etmekle, onların salah ve menfaatlerine çalışmak" esasına dayanır. Bu sebeple İslâmî hükümlerin tamamı; iman ve âdil siyaset çevresinde toplanır.

Kur'an-ı Kerim'de: "İnsanları Allah'a davet eden, salih ameller işleyen ve 'Ben şüphesiz müslümanlardanım' diyen kimseden daha güzel sözlü kim olabilir? Ne (her) iyilik, ne de (her) kötülük bir olmaz. Sen kötülüğü (münkeri) en güzel yol ne ise, onunla önle!.. O zaman görürsün ki, seninle arasında düşmanlık bulunan kimse bile, sanki yakın dostun olmuştur."⁽¹¹⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. Şurası muhakkaktır ki; insanları hayra çağırarak, iyiliği emretmek (emr-i bi'l ma'ruf) ve onları kötülüğün (münkerden) vazgeçirmeye çalışmak; ilim ve ihlâs isteyen salih bir ameldir. Her insanın emr-i bi'l ma'ruf, nehy-i anil münker

hizmetini edâ etmesi mümkün değildir. İslâm üleması, bu hizmeti edâ edecek kimselerde, zaruri olarak bulunması gereken vasıflar üzerinde durmuşlardır. İttifak ettikleri vasıflar şunlardır: (1) İlim. İnsanları hayra çağırarak, iyilikleri emretmek ve kötülüklerden vazgeçirebilmek için ilim şarttır. Zira bilgisi olmayan kimselerin emr-i bi'l ma'ruf yapması caiz olmaz. (2) Sabırlı ve halim-selim olmak. İbn-i Abidin: "İyiliği emreden kimse, karşısındakinin sözden anlamıyacağını, kötülüklerinden sözle, fil ile vazgeçmiyeceğini, hatta onu men etmeye kudreti olan hükümete, kocasına ve babasına bildirmekle dahi yola gelmiyeceğini bilirse, bu vazifeyi yapmak yine de kendisine lâzım gelir. Ancak terk ettiğinden dolayı günaha da girmez. Fakat iyiliği emretmek ve kötülüğü yasaklamak yine de efdaldır. Vele ki, dövüleceğine veya öldürüleceğine kalbi kanaat getirsin!.. Çünkü şehid olur. Allahu Teala: "Namazı dosdoğru kıl!.. İyiliği emret, kötülükten vazgeçirmeye çalış!.. Sana (bu emir ve nehiy sebebiyle) isabet eden her şeye sabret. Çünkü bunlar kat'i surette farzedilen umurdandır." (Lok-

man Sûresi:17) Yani, iyiliği emrettiğin vakit, sana bir hakaret ve tecavüz vâki olursa sabret!.. Şüphesiz bu, umurun azim olanlarından. Yani hak olan işlerdendir. Bazıları bunu "farz olan işlerdendir" diye tefsir etmişlerdir. Bahsin tamamı "fusûl"dendir diyerek, bir inceliğe işaret etmiştir. Sabırsız ve katı yürekli olan kimselerin; "emr-i bi'l ma'ruf" yapmaları, hüsûmetlere sebep olabilir. (3) Emr-i bi'l ma'rufu, sadece Allahu Teala (cc)'nın rızası ve ilây-ı kelimetullah niyetiyle yapmak şarttır. Bu olgunluğa erişemeyen kimse, öncelikle nefsinin tezkiyesine ağırlık vermelidir.⁽⁴⁾ Mükellefin; iyiliği emrettiği ve kötülükten vazgeçirmeye çalıştığı kimseye karşı, şefkatli ve mülâyim olması şarttır.⁽⁵⁾ Kişinin; emrettiği ma'rufu, önce kendi nefsinde yaşaması esastır. Allahu Teala (cc)'nın "Ey iman edenler!.. Yapmayacağınız şeyi niçin söylersiniz? Yapmayacağınızı söylemeniz, şiddetli bir buğzu davet etme noktasında, Allah indinde büyüdü." (Saf Sûresi: 2-3) ihtarını dikkate almak şarttır. Mükellefin, nehyettiği kötülük için durum farklıdır. Aynı kötülüğü kendisi yapsa bile, yine de muhatabını nehyetmesi gerekir.

Çünkü esas olan kötülüğü hem kendisinin terketmesi, hem de muhatabını ondan vazgeçirmesidir. Birinin terki, diğerinin edâsını iskat etmez. İzah ettiğimiz bu beş vasıf, Feteva-ı Hindiyye'de zikredilmiştir. ⁽¹²⁾

İnsanları hayra çağırarak, iyilikleri emretmek ve kötülüklerden vazgeçirmeye çalışmak; hem ferdî, hem ictimai bir görevdir. Allahu Teala (cc); bu sâlih amel için gayret sarfeden, bir cemaatin (ümmetin) bulunmasını emretmiş ve o cemaati müjdelemiştir. Rasûl-i Ekrem @ hisbe teşkilâtını kurarak; hayra çağırarak, iyiliği emretme ve kötülükten vazgeçirmeye çalışma hizmetini müesseseleştirmiştir. Muhtesib'lerin görevi budur. Ayrıca Rasûl-i Ekrem @'in: *İnsanlara ancak emîr vaaz-ü nâsihat eder veya emîr tarafından görevlendirilmiş bir kimse!.. Üçüncüsü ancak mürâi (riya ve gösteriş yapan) kimse olur.* ⁽¹³⁾ buyurduğu bilinmektedir. Meseleyi bu açıdan ele alan fûkaha; "hangi emr-i bi'l ma'ruf kimin vazifesidir?" sualini, şu şekilde cevaplandırmıştır: "El ile yapılacak iyiliği emretme (emr-i bi'l ma'ruf) âmirlerin vazifesidir. Dil ile emr-i bi'l ma'ruf yapmak ise

âlimlerin görevidir. Kalb ile emr-i bi'l ma'ruf yapmak da avamın vazifesidir." ⁽¹⁴⁾

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: İnsanları hayra çağırarak, iyiliklerin yayılması için gayret sarfetmek ve kötülüklerden vazgeçirmeye çalışmak, farz-ı kifa-ye olan bir ameldir. Mü'minler içerisinde; âdil, muttaki ve âlim olan bir cemaatin bu farzı edâ etmesinde büyük faideler vardır. Öyle bir cemaat kurulmalı ve bütün mü'minler; İslâm'ın temel hedeflerinin gerçekleşmesi için ellerinden gelen gayreti sarfetmelidirler.

KAYNAKLAR

- (1) Nahl Sûresi: 36.
- (2) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet, *Feteva-ı Hindiyye*, Beyrut:1400, c. V, sh. 319.
- (3) Al-i İmran Sûresi: 104.
- (4) *Mecmuatu't-Tefasir*, İst. 1979, Çağrı Yay., c. I, sh. 560- 561. Ayrıca İmam-ı Gazali, *İhya'ul'ulûm'd-din*, İst.1975, Bedir Yay., c. II, sh. 757 vd.

- (5) *Sünen-i Tirmizî*, İst. 1401, Çağrı Yay., c. IV, sh. 468 K. Fitn: 9 Had. No: 2169. Ayrıca İmam Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. V, sh. 383.
- (6) Geniş bilgi için bkz./ Ragıp el-İsfahânî, *el-Müfredat fî Garibi'l Kur'an*, İst.1986, Kahraman yay., sh. 495-497.
- (7) Hûcurat Sûresi: 13.
- (8) Ragıp el-İsfahânî, a.g.e., sh. 770-771.
- (9) Yusuf Sûresi: 58.
- (10) İbn-i Kesir, *Tefsirü'l Kur'an'il Aziym*, Beyrut1969, c. I, sh. 518.
- (11) Fussilet Sûresi: 33-34.
- (12) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet, a.g.e., c. V, sh. 353.
- (13) Mansur Ali Nasîf, *Tac Terce-mesi*, ist.1976, Eser Yay., c. I, sh. 111 Had. No: 127.
- (14) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet, a.g.e., c. V, sh. 353.

Misak

Allahu Teala (cc)'nın bütün insanlardan ruhlar âleminde iken misak aldığı mütevatir haberlerle (nassla) sabittir. Bu bir anlamda Allahu Teala (cc) ile insanlar arasında tahakkuk eden, manevî mukaveledir.⁽¹⁾ Her mü'min "Ne zamandan beri müslümansın?" sualine *Galû Belâ* 'dan beri" diyerek, bu misakı zikreder. Dola-yısıyla *misak* kelimesini ve kavramını iyi bilmek durumdayız.

Önce kelime üzerinde duralım. Misak "Ve-Si-Ka" veya "Ve-Sü-Ka" fiil kökünden gelir. Lû-gatta "Sağlam yapmak veya işi sağlama bağlamak" gibi manalara gelir. Vesseka; sağlam yaptı,tevsik etti ve resmileştirdi demektir. Türkçe'de "delili tevsik etmek" şeklinde kullanılır. Bilindiği gibi tevsik; "vesseka" fiilinin masdardır.⁽²⁾ Türkçe'de "Ve-Se Ka" fiil kökünden gelen "vesi-

ka" kelimesi kullanılır. Meselâ: Vesikalık fotoğraf veya resmî vesika denilir. Vesak veya visak; aynı fiilden türeme iki isimdir; kendisiyle tevsik olunan, güçlendirilen ve sağlam bağlanan manasına kullanılır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de "Onun için küfredenlerle (savaş esnasında) karşılaşacağınız zaman boyunlarını vurun. Nihayet onları mecâlsiz bir hâlâ getirdiğiniz zaman artık bağ güçlendirin (fe'süddü'l vesak). Ondan sonra ise ya iyilik (yapın), yahüd fidye (alın). Yeter ki harp (erbabı) ağırlıklarını yanına bıraksın. (Emir) böyledir. Eğer Allah dileseydi onlardan (savaş olmadan da) elbette intikam alırdı. Fakat (cihadı emretmesi) sizi birbirinizle imtihan etmesi içindir. Allah yolunda öldürülenlerin amel (ve hizmet)lerini aslâ boşa çıkarmayız."⁽³⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. Yine bir diğer âyet-i kerime'de "Artık o gün (Allah'ın) azâbı gibi hiç kimse azab yapamaz. Onun vurduğu bağ gibi (yûsikû) de kimse bağ vurmaz."⁽⁴⁾ buyurulmuştur.

Misâk; kendisiyle bağlanılan söz, yapılan ve mutlaka yerine getirilmesi gereken anlaşma demektir. Kur'an-ı Kerim'de "Hani biz İsrailoğullarından 'Al-

lah'dan başkasına ibadet etmeyin, anneye, babaya, yakınlara, yetimlere, yoksullara iyilik yapın, insanlara güzel söz söyleyin, namazı dosdoğru kılın ve zekâtı verin" diye bir misak almıştık. Sonra da içlerinden az bir kısmı hâriç, yüz çevirdiler ve hâlâ da yüz çevirmekte. "⁽⁵⁾ âyetinde, Allahu Teala (cc)'nın İsrailoğullarından aldığı kuvvetli söz izah buyurulmuştur. Esasen bütün peygamberlerden ve onların şahıslarında bütün ümmetlerden misak alınmıştır. Nitekim: "Allah, peygamberlerinden 'Andolsun ki size kitap ve hikmet verdim. Sonra da size nezdinizdeki (o kitap ve hikmeti) tasdik eden bir peygamber gelmiştir (gelecektir). Ona kat'i-yen iman ve ona mutlaka yardım edeceksiniz. diye misak aldığı zaman dedi ki: 'İkrar ettiniz ve uhdenize bu ağır yükümü (vecibemi) alıp- kabul eylediniz mi? Onlar (cevaben) 'İkrar ettik dediler. (Allah) dedi ki: 'Öyle ise (birbirinize ve ümmetlerinize karşı) şahid olun. Ben de sizinle beraber şahidlik edenlerdenim."⁽⁶⁾ âyetinde, bu husus açıkça belirtilmiştir. Ahd-ü misâk; bütün peygamberler ve onların ümmetleri için geçerlidir. Bütün peygamberler insanları

İslâm'a (Allah'a teslim olmaya) çağırılmışlar ve karşılığında hiçbir ücret talep etmemişlerdir. Rasûl-i Ekrem @'in *Peygamberler, babaları bir kardeşler gibidirler, dinleri birdir.* ⁽⁷⁾ buyurmasındaki hikmet budur.

İslâm fıkıhında; misâk, ahd ve akd terimleri, mes'ûliyeti beraberrinde getiren fiilleri (anlaşmalar) ifade için kullanılır. Daima taraflar vardır. Kur'an-ı Kerim'de: *"Dinde zorlama yoktur. Hakikat iman ile küfür apaçık meydana çıkmıştır. Artık kim tağutu inkâr edip de, Allahu Teala (cc)'ya iman ederse o, muhakkak kopması mümkün olmayan sağlam bir kulpa yapışmıştır (urveti'l-vuskâ). Allah, hakkı ile iştirici (her şeyi) kemali ile bilicidir."* ⁽⁸⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. Bu âyette "Ve-Se-Ka" fiil kökünden, "ism-i tafdil" kipindeki vüskâ kelimesi, tutulacak kulp anlamına gelen urve kelimesiyle kullanılmaktadır. Fahrüddin-i Razi, bununla ilgili olarak şunları zikretmektedir: "Bu (istiâretu'l mahsûs li'l ma'kûl) yani akli olan bir meseleyi, hissî olan bir şeye benzeterek teşbih etmektir. Çünkü bir şeyi tutmak isteyen kimse, onun kulpuna tutunur. Burada da böyledir. Bu dine tutunmak isteyen

kimse, ona delâlet eden delillere yapışır. İslâm'ın delilleri, delillerin en güçlüsü ve en açığı olunca; bu delillerin el-Urvetu'l Vüskâ diye isimlendirilmesi gerekmektedir." ⁽⁹⁾ Dikkat edilirse; kopması mümkün olmayan sağlam kulpun (urvetu'l-vüskâ'nın) bir tarafında Allahu Teala (cc) vardır, diğer tarafında ise insan!.. Allahu Teala (cc) hâkimdir (hüküm koyucu), insan ise o hükme mahkûmdur. Eğer insan misâkı bozar ve kopması mümkün olmayan sağlam kulpu bırakırsa, *esfel-i safiliyne* yuvarlanır. Hesap gününü düşünen her mü'min, ruhlar âleminde gerçekleşen misaka ve o misakın tabii sonucu olan emânete sahip çıkmak mecburiyetindedir.

KAYNAKLAR

- (1) Geniş bilgi için/ Abdülaziz el-Buhari, *Keşfü'l Esrar*, İst. 1308, c. IV, sh. 238. Ayrıca Yusuf Kerimoğlu, *Kelimeler Kavramlar* (Birinci kitap), İst. 1989 (10. bsm), sh. 31-32 (Ahd maddesi).
- (2) Ragıp el-İsfahani, *el-Müfredat*, İst. 1986, Kahraman Yay., sh.

804-805.

(3) Muhammed Süresi: 4.

(4) Fecr Süresi: 25-26.

(5) Bakara Süresi: 83.

(6) Al-i İmran Süresi: 81.

(7) *Sahih-i Buhari*, İst. 1401, Çağrı

Yay., c. IV, sh. 142 K. Enbiya: 48.

(8) Bakara Süresi: 256.

(9) İmam Fahrüddin-i Razi, *Me-fatihâ'l Gayb*, Ank. 1989, Ak-çağ Yay., c. V, sh. 428

Mele-Mutref

İnsan o halde yaratılmıştır ki, yalnız başına (vahşi olarak) yaşayamaz. Birbirlerinin yardımına daima muhtaçtırlar. Bunun iki temel sebebi vardır. **B i r i n c i s i :** Neslinin devam edebilmesidir. Zira mukabil cins ile muâşeret (erkek-kadın arasındaki ilişki) olmayınca, neslin devamı mümkün değildir. **İ k i n c i s i :** Giyecek, yiyecek ve diğer ihtiyaçların (rızkın) temini, çocukların büyütilmesi ve eğitimi gibi işlerde, birbirlerine muhtaçtırlar. Tek tek ferdlerin bir toplum olmaşı ve bu toplumun belli bir nizam içerisinde devamı zarurettir.

Sevgi; insan varlığının devamı ve bir nizam içerisinde kaynaşmaları için gereklidir. İnsanların; kuvvet, zekâ, eğitim, yaş ve sağlık açısından farklı farklı oldukları (tabii bir eşitliğin bulunmadığı) sabittir. Ayrıca toplumda meydana getirilen siyasî farklılaşma ve ekonomik dengesizlikler, sürekli bir mücadele ortamını meydana getirmektedir. İşte bu noktada karşımıza *siyaset* ve *devlet* kavramları çıkmaktadır. Siyaset kelimesi; emir, nehiy ve terbiye gibi manalara gelen "sa-se" fiilinden masdardır. Bu kavramı kısaca ve genel olarak ta-

nımlamak gerekirse; "iktidarı elde etme, iktidarı kullanma veya iktidarı kullanmaya katılma faaliyeti" diyebiliriz. Dikkat edilirse, insan ilişkilerinin temelinde "iktidar unsuru" vardır. Eğer bir iktidar ilişkisi müessese haline gelmiş, herkes tarafından kabul edilmiş meşrû-hukukî bir mahiyet kazanmışsa, bu tür iktidara otorite denilebilir. Tıpkı siyaset gibi; devlet terimi de günlük hayatımızda sık kullanılan ve üzerinde çok söz edilen konulardan birisidir. Bütün toplumlarda siyasî iktidar, devlet denen müessese içinde oluşmakta ve "kuvvet kullanma" tekelini elinde bulundurmaktadır. Günümüzde devlet denince göze çarpan ilk unsur, büyük bir ihtimalle, kamu hizmetleri olacaktır. Yani devlet toplumda birçok hizmeti (güvenlik, sağlık, eğitim, ulaşım vb. gibi) yerine getiren bir kurum olarak düşünülmektedir. Fakat bir takım hizmetleri yerine getirmek, devlet müessesesinin ayırdedici niteliği olarak değerlendirilemez (daha doğrusu değerlendirilmemelidir). Devletin, diğer müesseselerden farklı olan niteliği, "egemenlik-hâkimiyet" hakkını kullanan müessese olmasıdır. Büyük mütefekkir Farabî'ye

göre iki türlü devlet vardır: Birincisi: Mutlak siyasete (vahye) dayanan devlet (*es-siyasetu'l-fâdila*). İkincisi: İnsanların hevâ ve heveslerine dayanan devlet (*es-siyasetu'l-cahiliyye*). Siyaset tabiatı gereği çeşitlidir. Bundan dolayı pek çok fiilin müşterek ismidir. Fâdıl siyaset ile, cahil siyasetler arasında müştereklik yoktur. "Fâdıl" ya da "mutlak" siyaset tek, cahil siyasetlerin ise çok olduğunu söylemiştir⁽¹⁾

Bir toplumda siyasî iktidarın yapısı ve kullanılış şekli *siyasî sistemi* (rejimi) belirlemektedir. Siyasî sistemi belirleyen esas; iktidarın hangi usûlle teşekkül ettiği ve nasıl kullanıldığıdır. Meselâ; bir krallıkla, bir demokrasi, farklı siyasî sistemlerdir. İktidar yetkisini tek bir kişinin kullanması, bir grubun (siyasî parti) veya toplumun tamamının kullanması, farklı siyasî sistemleri gündeme getirir. Ayrıca iktidar yetkisi, sadece yönetenlerin çıkarlarına göre kullanılabilceği gibi, bütün toplumun menfaatlere göre de kullanılabilir. Bütün bunlar dikkate alındığı zaman siyaset, otorite ve devlet terimlerinin, önemli meseleleri gündeme getirdiği kavranır. Bu girişten sonra, Kur'an-ı Kerim'de yer

alan *mele* ve *mutref* kavramlarına geçebiliriz. Zira bu kavramlar, yukarıda izah ettiğimiz meselerle ilgilidir.

Mele; toplum hayatıyla ilgili görüş sahibi olan topluluk veya bir görüş üzerinde birleşmiş cemaat manasınadır. "Me-Le-E" fiiliyle ilgili olup, bu fiilin manası "yerini tamamen kaplayan veya dolduran" şeklinde ifade edilmiştir.⁽²⁾ Her toplumda değişik sebeplerle öne fırlayan ve insanlar tarafından görüşlerine itibar edilen kimseler vardır. İşte bunların tamamına *mele* denilmiştir. Şurası muhakkaktır ki, siyasî sistemin yapısı ve toplumu meydana getiren ferdlerin inancı *mele* ismi verilen topluluğun teşekkülünde büyük rol oynamaktadır. Meselâ, demokratik bir toplumda parti liderleri ve yöneticileri *mele* durumuna geçer. İslâmî bir toplumda; peygamberlerin vârisleri durumunda olan ülema ve muttaki yöneticiler *mele* topluluğunu oluşturur. Dolayısıyla demokratik bir toplumda İslâm âlimlerinin *mele* olması mümkün olmadığı gibi, İslâmî bir toplumda da diğerleri *mele* haline gelemmez. Dikkat edilirse *mele* terimi, müsbet veya menfi bir değer belirtmekten ziyade,

sosyal bir vakıayı izah için kullanılmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'de, müşrik toplulukların önde gelen ve mü'minlere işkence eden *mele* sinden bahsedildiği gibi, Allah'ın, Rasûllerine yardım eden *Mele topluluğundan* da bahsedilmiştir. Şimdi bunları kısaca gözden geçirelim.

Hız. Salih @, Semud kavmini uyarmış ve "Ey kavim!.. Allah'a ibadet ediniz. Sizin ondan başka hiçbir ilâhınız yoktur. Size Rabbinizden apaçık bir mu'cize gelmiştir!"⁽³⁾ diyerek, İslâm'a davet etmiştir. Şirk düzeninin kendilerine sağladığı imkânlarla güçlenen kitleler bu tebliğden rahatsız olmuşlardır. Nitekim "Onun (Salih'in) kavminden istikbarda bulunan *mele* de; kendilerince hor görülenlere, onların içinden iman etmiş olanlara şöyle dediler: 'Siz Salih'in hakikaten Rabbi katından gönderilmiş bir peygamber olduğunu biliyor musunuz? Onlar da: 'Biz, dediler, doğrusu onunla ne gönderildiyse ona iman edicileriz. (Yine) O kibirlenen kimseler (*mele*): 'Biz doğrusu, o sizin iman ettiğinizi inkâr ile kâfir olanlarız dediler."⁽⁵⁾

Hız. Nuh @'ın tebliğini red-
deden ve onunla mücadele eden
mele topluluğu , gayet küstah-
dır. Yapmadıkları zulüm ve tez-
virat kalmamıştır. Nitekim:
"Bunun üzerine (Nuh'un) kav-
minden küfredenlerin elebaşıları
(mele'si): 'Biz seni kendimiz gibi
bir insandan başka olarak gör-
müyoruz. Sana basit ve zahiri
görüşlü, en aşağı tabakamızdan
(ayak takımından) başkasının
tâbi olduğunu görmüyoruz. Sizin
bize karşı bir üstünlüğünüzü dahi
kabul etmiyoruz. Biz seni bilakis
yalancılardan sayıyoruz" dedi-
ler."⁽⁵⁾ âyetinde bu husus izah
buyurulmuştur.

Hız. Şuayb @, insanları
İslâm'a davet ettiğinde, karşısın-
da müşrik düzenin mele sini bul-
muştur. Tehdidlerinin mahiyeti
şudur: "Ya sizi bu ülkeden sürer-
riz, ya tekrar bizim dinimize
(şirke) dönersiniz. Zira onlar
müşrik düzenin sağladığı
imkânlarla gerek servet, gerek
iktidar açısından oldukça imti-
yazlı bir noktadadırlar. Nitekim
Kur'an-ı Kerim'de: "Onun (Şu-
ayb'ın) kavminden (iman etmeyi
kibirlerine yediremeyen) koda-
manlar (mele) şöyle dediler: 'Ey
Şuayb!.. Seni ve beraberindeki
iman edenleri ya muhakkak

memleketimizden çıkaracağız,
yahud mutlaka bizim milletimize
(dinimize, şirke) döneceksiniz!
O (Şuayb) 'Ya istemese de
mi? dedi.'"⁽⁶⁾ hükmü beyan bu-
yurulmuştur.

Bütün siyasî sistemlerde, kit-
leleri peşinden sürükleyen ve
toplumu yönlendiren kimseler
vardır. Bu kimselerin mutlaka
kötü insanlar olması gerekmez.
Nitekim Hız. Süleyman @'ın çev-
resinde; Allahu Teala (cc)'nın di-
nine hizmet gayesiyle bulunan
ve gerektiğinde görüşlerini söy-
leyen mele topluluğu vardır.
Bunlar samimiyetle ve ihlâsla,
Hız. Süleyman @'a yardım et-
mektedirler. Kur'an-ı Kerim'de:
"(Süleyman) 'Ey Mele!.. Onun
tahtını kendileri (Allah'a) teslimi-
yet göstererek gelmelerinden ev-
vel, hanginiz bana getirir? de-
di.'"⁽⁷⁾ âyetiyle, bu husus haber
verilmiştir. Rasul-i Ekrem @'ın
çevresinde; başta Hız. Ebu Bekir
(r.a.) olmak üzere Hız. Ömer
(r.a.), Hız. Osman (r.a.), Hız. Ali
(r.a.) ve diğer fakih sahabeler
vardır. Bunlar Allahu Teala
(cc)'nın dinine ihlâsla hizmet
edebilmek için, Rasûl-i Ekrem
@'le müşaverede bulunmuşlar-
dır. Dolayısıyla bir mele özelli-
ğini taşımaktadırlar.

Kur'an-ı Kerim'de; sadece yeryüzünde bulunan mele değil, gökleri dolduran "mele-i âla"dan da bahsedilmiştir. Nitekim "(Ey peygamber) De ki: 'Bu (Kur'an) en büyük bir haberdur ki, siz ondan yüz çeviricilersiniz. Mele-i alâ olanlar aralarında münazara ederlerken, benim hiç bir bilgim yoktu. Ben ancak gelecek tehlikeleri apaçık haber verici (bir peygamber) olduğumu içindir ki, (o ilim) bana vahy olunuyor."⁽⁸⁾ âyetinde, bu husus sarîh olarak bildirilmiştir.

Mele kavramı ile birlikte ele alınması gereken bir kavram da *mutref* dir. Çünkü bir toplumun ileri gelenleri (*melesi*); ya ilim, ya servet sebebiyle insanların dikkatlerini üzerine çekerler. Şirkin siyasî iktidar haline geldiği toplumlarda; dünyevî ihtiras ve şehvet duyguları ön plana geçer. Kitleler, midelerinin ve şehvetlerinin esiri haline gelirler. İhtiraslarını tatmin edebilmek için, maddî imkânlarla sahip olmak mecburiyetindedirler. İşte bu noktada karşımıza *mutrefiyy* (refah içinde yüzen ve azgınlaşan kimseler) çıkmaktadır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: "Onun kavminden, kendilerine refah verdiğimiz (*etrafnâhum*) hald.

küfreden, âhirete kavuşmayı yalanlayan bir gürûh (mele) dedi ki: 'Bu sizin gibi bir beşerden başkası değildir. Sizin yediklerinizden yiyor, sizin içtiklerinizden içiyor. Eğer kendiniz gibi bir insana boyun eğecek olursanız, andolsun ki bu takdirde siz mutlaka hüsrana düşenlerden olursunuz.'⁽⁹⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. Dikkat edilirse; bu âyet-i kerime'de, mele nin en önemli vasfı, refah sebebiyle azgınlaşmasıdır. Şimdi *mutref* kelimesi üzerinde duralım. Arapça "Te-Ri-Fe"den (fiil şeklinde: etrafa) gelir. Lûgatta; sulu ve taze oldu, kendine has bolluk içine girdi manasınadır. Bu filden türeyen "turfa"; az bulunan ve kıymetli olan şey demektir. Türkçe'de "turfanda sebze veya turfanda meyve" şeklinde halen kullanılmaktadır. Yine aynı kökten türeyen "teraffeh"; nimette ve rızıkta bolluk, refah manasına gelir. "Etrafe"; fazla nimet verilip azdırıldı, refah sebebiyle şımartıldı, zenginlikten çılgına döndü demektir. Şirkin siyasî sistem haline geldiği toplumlarda (müşrik düzenlerde); insanların temel hedefi, hangi yolla olursa olsun dünya nimetlerini elde etmektir. Servetin ve sermayenin belirli el-

lerde toplanması teşvik edilir. Cahilî sermaye, yeryüzünde fitne çıkarma ve fesadı yayma noktasında korkunç bir silahtır. Büyük servet sahibi olan müşrikler; yatırım sahalarını "sadece ve sadece kâr elde etme" esasına göre tesbit ederler. Eğer beyaz kadın ticareti; zaruri olan bir hastahane, neden daha fazla kazanç getiriyorsa mesele bitmiştir. Derhal beyaz kadın ticaretine başlar, içki, kumar, tefecilik ve diğer gayr-i meşru kazanç yolları, toplum hayatını derinden sarsar. Bir tarafta korkunç sermaye sahipleri (Karun'lar), diğer tarafta bir dilim ekmeğe muhtaç insanlar vardır. Hesap gününü unutan müslümanlar bile; sermaye sahiplerine karşı zaaf duymaya ve onların görüşlerine değer vermeye başlarlar. İşte refah sebebiyle azgınlaşan kimselerin mele (ileri gelenler) haline geçişi, bu şekilde tahakkuk eder. Halbuki cahilî sermaye sahipleri; talan, vurgun ve haram olan kazançlarını koruyabilmek için, İslâm'a karşı savaşırlar. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: *"Biz hangi memleket (beldeye) gelecek tehlikeleri haber verici bir peygamber gönderdik işe, mutlaka oranın refah er-babı (mütrefühâ): 'Biz sizin gön-*

derdiğiniz şeyleri inkâr edicileriz dediler. Ve 'biz mallar itibariyle de evlâd itibariyle de daha çoğuz. Biz azaba uğratılacak da değiliz. dediler. De ki: 'Şüphesiz Rabbim kimi dilerse onun rızkını genişletir. (Kimi de dilerse onun-kini) daraltır. Fakat insanların çoğu (bunu) bilmezler. Sizi huzurumuza yaklaştıracak ne mallarınız, ne evlâdlarınız değildir. Ancak iman edip de, salih amel (ve hareketlerde) bulunanlar müstesna!.. Çünkü onlar için yaptıklarına mukabil kat kat mükâfat vardır ve onlar emin ve yüksek makamdadırlar."⁽¹⁰⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. Refah sebebiyle azgınlaşanlar ve mallarının kendilerini ölümsüzleştireceğini zannedenler, fisk-û fücûrun yayılmasını arzu ederler. Ayrıca elde ettikleri imtiyazları kaybetmemek için, İslâm'a karşı savaşmayı ihmal etmezler. Mele ve mutref kavramlarının, siyasî sistemden ayrı düşünülmesi mümkün değildir. Bu incelik iyi anlaşılmalıdır. Türkiye'de; cahilî sermayeye sahip olan kesimler (mütrefîyn) ve zâlim politikanın simsarları (mele) İslâm'a karşı savaşmaktadırlar.

KAYNAKLAR

- (1) Geniş bilgi için bkz./ Dr. Bayraktar Bayraklı, *Farabî'de Devlet Felsefesi*, İst. 1983, Doğuş Yay., sh. 13-14.
- (2) Ragıp el-İsfahânî, *el-Müfredat fi Garibi'l Kur'an*, İst. 1986, Kahraman Yay., sh. 719.
- (3) A'raf Sûresi: 73.

- (4) A'raf Sûresi: 75-76.
- (5) Hûd Sûresi: 27.
- (6) A'raf Sûresi: 88.
- (7) Neml Sûresi: 38.
- (8) Saad Sûresi: 67-70.

Mucize

Allahu Teala (cc)'nın emirlerinde ve nehiylerinde, insanlar için büyük hikmetler vardır. Şurası muhakkaktır ki insan; en güzel biçim ve surette yaratılmış, yerde ve gökte bulunan bütün nimetler emrine verilmiştir. Meselenin önemli noktası; bütün bu nimetler daha önce kazandıklarının karşılığı veya mükâfatı değildir. Öyle ise bütün bu nimetler, birer imtihan vasıtasıdır. Peygamberler; Allahu Teala (cc)'nın hükümlerini insanlara tebliğ etmek için, yine insanlar içerisinde seçip, görevlendirdiği kimselerdir. Bunlara Nebi ve Rasûl denir. Hz. Adem @'dan

itibaren bütün peygamberler insanları, Allahu Teala (cc)'ya iman ve ibadet etmeye davet etmişlerdir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: "Andolsun ki biz her kavme 'Allah'a ibadet edin. Tağut'a kulluk etmekten kaçınun diye (tebliğat yapması için) bir peygamber göndermişizdir."⁽¹⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. Peygamberlik yüce bir makamdır. Dolayısıyla kendi kendini peygamber ilân eden kimselerin ortaya çıkması mümkündür. Allahu Teala (cc)'nın görevlendirdiği nebi ve rasûlleri ile peygamberlik iddiasında bulunan sahtekârları birbirinden ayırmak,

son derece önemlidir. Bu noktada karşımıza *mu'cize* kavramı çıkar.

İnsanların kalplerini mutma-
in kılmak ve şüphelerini gider-
mek için Allahu Teala (cc) nübüvvetle görevlendirdiği kimse-
leri, mu'cizelerle teyid buyur-
muştur. Mu'cize kelimesi Arapça
olup (A-C-Z) kökünden türemiş-
tir. İcâz'dan (âciz bırakmak)
ism-i fail olup sonundaki "ta"
mübalağa içindir. Lûgatta; karşı
konulamaz, insanı âciz bırakan
hârika⁽²⁾ manalarına gelir. Çoğu-
lu *mu'cizât*dır. İslâmî istilâhta:
"Münkirlere meydan okuduğu sı-
rada peygamberlerin ellerinde;
nübüvvet davalarında doğruluk-
larını isbat için, Allahu Teala
(cc) tarafından tabiat kanunları-
na muhalif olarak yaratılan ha-
disedir ki, benzeri başkaları tara-
fından getirilemez."⁽³⁾ şeklinde
tarif edilmiştir. Nübüvvet dava-
sından çok önce veya çok sonra
meydana gelmez. Zira ortada
nübüvvet davası söz konusu ol-
madan, inkârdan veya tasdikten
bahsetmek mümkün değildir.

Mucizeler peygamberlerin
doğruluğunu isbat eden deliller
olduğu için; Kur'an-ı Kerim'de
âyet, *beyyine* ve *burhan* olarak

zikredilmiştir. Şimdi kısaca bu
hususları izah edelim:

(a) A y e t : Arapça bir keli-
me olup, "nişan ve âlamet" ma-
nasına gelir.⁽⁴⁾ Kur'an-ı Kerim'de
peygamberlerin mu'cizelerine
âyet denilmiştir. Mu'cizeler Ra-
sûl-lerin ve Nebilerin doğruluk-
larına delâlet eden birer alâ-
mettirler. Nitekim Hz. Salih @,
peygamberliğini inkâr eden kav-
mine "*İşte size bir âyet (mu'cize)*
olmak üzere Allah'ın dışı deve-
si"⁽⁵⁾ demiştir. Ayet kelimesi
Kur'an-ı Kerim'de değişik mana-
larda kullanılmıştır.

(b) B e y y i n e : İster akli
olsun, ister duyularla hissedilen
olsun; delâleti sarih olan delil ve
şahid demektir.⁽⁶⁾ Kur'an-ı Ke-
rim'de mu'cizeler; peygamberle-
rin nübüvvetlerine delil ve şahid
olduğu için, bu kelime ile ifade
edilmiştir.⁽⁷⁾ Beyyine kelimesinin
çoğulu *beyyinât*dır. Bu kelime;
mevsufu mukadder kılınıp ve
zikrolunmayınca, Kur'an'da mu'-
cizeler manasına kullanılır. Mu'-
cizelerin gayrisinde kullanılması
nâdirdir.

"Meryem'in oğlu İsa'ya da
beyyineler (mu'cizeler) verdik."⁽⁸⁾

"Peygamberleri onlara beyyi-

neler (mu'cizeler) getirmişti. ⁽⁹⁾

(c) **Burhan** : Kur'an-ı Kerim'de mu'cizeye burhan da denilmiştir. Nitekim "Elini yakanın içine sok. Afetsiz, bembeyaz olarak çıkacaktır o. Korkudan (kanad gibi açılan) ellerini kendine (birbirlerine) kavuştur. İşte bu ikisi (asâ ile yed-i beyzâ mu'cizesi) Fir'avn'a ve cemaatına iki burhandır. ⁽¹⁰⁾ âyetinde, mu'cize manasında kullanılmıştır.

Mu'cizeler, peygamberlerin sıdkını göstermek hususunda Allah'ın şهادeti hükmündedir. Çünkü mu'cizeler, câri olan adete (sünnetullah) muhalif olarak yaratılmış ve benzerlerini de başkaları gösterememiştir. Rasûl-i Ekrem @ her peygambere, insanların inanacakları kadar mu'cize verilmiş olduğunu beyan buyurmuştur. ⁽¹¹⁾

Bir peygamber insanlara nübüvvetini ilân edince, ondan doğruluğuna dair delil ve şahid istenir. Hz. Salih @ kavmini imana davet edince, ondan derhal mu'cize istemişlerdir:

"..Bununla beraber eğer (peygamberlik davasında) söylediklerden isen haydi bir âyet (mu'cize) getir. . . dediler. Hz.

Salih @ de onlara: "İşte bu dışı deve (naka) . Su içme hakkı (bir gün) onundur. Belli bir günün içme hakkı da sizindir. Ona bir kötülükle ilişmeyin. Sonra sizi büyük bir günün azabı yakalar. Derken onu kestiler. Fakat pişman oldular. Çünkü kendilerini o azab yakalayiverdi. Şüphesiz bunda mutlak bir âyet (mu'cize) vardır. Böyle iken onların çoğu iman ediciler değildiler. ⁽¹²⁾

Rasûl-i Ekrem @'in elinde, birçok mu'cize zühur ettiği halde, müşrikler daha fazlasını istemişlerdir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de bu husus açıkça belirtilmiştir:

"Dediler ki; 'O'na (Muhammed'e) başka mu'cizeler de indirilmeli değil miydi? De ki: 'O mu'cizeler ve âyetler Allah katındadır. Ben ancak (şirkin ve zulmün başınıza getireceği felâketi) apaşıkâr haber verdim. Sana indirdiğimiz bu Kur'-an, o mu'cize isteyenlerin karşısında okunup dururken (hâlâ) onlara kâfi gelmedi mi? Şüphesiz ki bu Kur'an'da, iman edecek bir kavim için büyük bir rahmet ve bir öğüt vardır. ⁽¹³⁾

Rasûl-i Ekrem @'in vefatından sonra nübüvvet sona ermiş.

tir. Kur'an-ı Kerim, hem bir mu'cize, hem mu'cizelerin şahidi olarak, insanların ellerindedir.

KAYNAKLAR

(1) Nahl Sûresi: 36.

(2) Saadeddin Mes'ud b. Ömer et-Taftazani, *Şerhü'l Makasid*, İst. 1305, Mtb. el-Bosnevi, c.II, sh. 175-176. Ayrıca, Ragıp el-İsfahani, *Müfredat*, ist. 1986, Kahraman Yay., sh. 484.

(3) Geniş bilgi için bkz:/ Saadeddin Mes'ud b. Ömer et-Taftazani, a.g.e., c.II, sh.176. Ayrıca Nureddin es-Sabuni, *Matûridiyye Akaidi*, Ank.1978, sh. 111, Seyyid Şerif Cürcani, *Şerhi'l Meva-*

kıf, İst. 1311, c. III, sh. 177.

(4) İsmail b. Hammad el-Cevheri, *es-Sihah*, Kahire. 1956, c. VI, sh. 2275, Ayrıca M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İst. 1935, c. I, sh. 23

(5) A'raf Sûresi: 73, ayrıca Şuara Sûresi: 155.

(6) Ragıp el-İsfahani, a.g.e., sh. 88-89, ayrıca Zemahşeri, *Keşşaf an Hakaik-i Kavamidi't-Tenzil*, Kahire 1953 bsk. ofset., c. I, sh.162.

(7) Zemahşeri, a.g.e., c. I, sh. 162.

(8) Bakara Sûresi: 87.

(9) Tevbe Sûresi: 70.

(10) Kasas Sûresi: 32.

(11) *Sahih-i Buhari*, İst.1401, c. VI, sh. 97, c. VIII, sh. 139, *Sahih-i Müslim*.

(12) Şuara Sûresi: 154-158.

(13) Ankebût Sûresi: 50-51.

İslâm toplumunu felç eden ve mü'minlerin amansız düşmanı olan *münafıkların* vasıfları iyi bilinmelidir. Nifak hareketi; Medine'de, İslâm devleti kurulduktan sonra başlamıştır. İslâm'ın Mekke döneminde münafık yoktur. Zira o dönemde; Rasûl-i Ekrem @'in tebliğini "işittik ve iman ettik" diyerek kabul edenleri, büyük tehlikeler bekliyordu. Müşrik rejimin ileri gelenleri, işkence ve zulümle, İslâm'ı durdurmayı planlamışlardı. Medine'de İslâm devleti kurulunca, güç dengeleri değişti. Hicret'ten önce "Yesrib" diye anılan belde de Evs ve Hazrec kabileleri vardı. Ayrıca bir kısım Yahudiler ikamet ediyordu. Hazrec kabilesi; hem nüfus, hem maddî güç olarak Evs kabilesinden daha kuvvetliydi. Hz. Peygamber @ Mekke'den Yesrib'e (Medine'ye) hicret etmesinden az önce; Hazrec'liler ve Evsiler, Hazrec'in lideri olan Abdullah İbn-i Übey İbn Selûl'e taç giydirip onu kral

yapma hazırlığı içindeydiler.⁽¹⁾ Hz. Peygamber @ hicret ettikten sonra; Hazrec ve Evs kabilesine mensup müslümanlar, daha önceki kararlarını değiştirdiler. Hiç kimse Abdullah İbn-i Übey İbn Selûl'e yüz vermiyordu. Ancak çevresinde belli bir topluluk vardı. Abdullah İbn-i Übey İbn Selûl; Bedir savaşına kadar bekledi... Bedir'den sonra müslümanların iyice güçlendiğini görünce, müslüman oldu... Fakat kalbinde Rasûl-i Ekrem @'e ve İslâm'a karşı belli bir kin vardı. Zira Hz. Peygamber @'e kendisinin krallığını elinden almış gözüyle bakıyor ve fırsat kolluyordu. Kendisi önemli bir kişi olduğu için onun hareketleri, zaman zaman müslümanlar için tehlikeli durumlar arzemiştir. Münafıkların büyük bir kısmı, onun emri altında ve çizdiği planlarla hareket ediyorlardı. Bu girişten sonra; *nifak* ve *münafık* kavramlarını izaha gayret edelim.

Nifak kelimesi "Ne-Fe-Ka"

fiil kökünden gelir. Bu fiilin çeşitli anlamları vardır. İbn-i Sîde'nin beyanına göre nifak; bir vecihten İslâm'a girip, bir vecihten çıkmaktır. Bu kelime "nâfikaaü'l yerbû" (ova sıçanının deliği) tabirinden alınmıştır. Bazıları "nefak" dan alındığını söylemişlerdir. Nefak; yer altında bulunan ve bir ucundan girilip diğer ucundan çıkılan işlek yol (tünel) manasına gelir.⁽²⁾ Böyle bir tünelin sahibi; onun içerisinde nasıl gizlenirse, münafık da İslâm'ın perdesi altında öylece gizlenir. İslâmî istilâhta: "Diliyle iman izhar eden, buna mukabil kalbinde küfrü sabit olan kimseye münafık denilir"⁽³⁾ şeklinde tarif edilmiştir. Dolayısıyla kalbî tasdik bulunmadığı için, itikaden kâfir hükmündedir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: *"İnsanlardan mü'min olmadıkları halde, 'Allah'a ve ahiret gününe iman ettik diyenler vardır."*⁽⁴⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. Müfessirler, bu âyetin münafıkların nitelikleri hakkında olduğunda ittifak etmişlerdir.⁽⁵⁾ Kalbinde nifak hastalığını taşıyan kimseler (münafıklar); tıpkı köstebekler gibi, yeraltı faaliyetlerinde bulunmayı meslek edinmişlerdir. İslam üleması "Aslı kâfirin küfrü mü,

yoksa münafığın küfrü mü daha çirkindir?" sualine cevap verirken farklı noktalar üzerinde durmuşlardır. İmam Fahrüddin-i Râzi: "Bir kısmı, aslı kâfirin küfrünün daha çirkin olduğunu söylemişlerdir. Çünkü onlara göre; kâfir olan kimse kalben cahil, lisanen de yalancıdır. Münafık ise kalben cahil, lisanen ise sadıktır. Diğerleri ise "Münafık da lisanen yalancıdır" demişlerdir. Çünkü münafık o inanç üzere olmadığı halde imanının olduğunu söylemiştir. İşte bu sebepten ötürü Kur'an-ı Kerim'de: *"Allah şahadet eder ki, münafıklar muhakkak yalancıdırlar."* (Münafıkûn Suresi:1) buyurulmuştur. Sonra münafık kâfire nisbetle, çirkin bazı şeylerle de muttasıftır. (a) O, insanların düşüncelerini karıştırmaya yeltenmişken, kâfir buna yönelmiştir. (b) Kâfir kendisinin yalan söylemesine râzı olmamış, bundan kaçınmış ve sadece doğruyu söylemeye razı olmuşken, münafık ise yalan söylemeyi tercih etmiştir. (c) Münafık; aslı kâfirin aksine, küfrüne bir de alay etmeyi ilave etmiştir. Küfrünün fazla olmasından dolayı Cenabı Hak: *"Muhakkak ki münafıklar, ateşin en alt tabakasındadırlar."* (Nisa Sû-

resi: 145) buyurmuştur. (d) Kâfir, erkeklik tabiatı üzerinedir. (e) Mücahid; "Cenab-ı Hakk'ın dört âyetle mü'minleri zikrettiğini, sonra iki âyetle kafirlerden bahsettiğini, üçüncü olarak da onuç âyetle münafıklardan sözettiğini; bunun ise münafıkların suçlarının daha büyük olduğuna delâlet ettiğini" söylemiştir. Bu, uzak bir görüştür. Çünkü münafıkların haberlerinin çok anlatılması, onların günahlarının büyük olmasını gerektirmez. Eğer bunların suçları büyükse, bu başka sebeplerden dolayıdır. Bu da onların (münafıkların) küfürlerine başkalarını aldatmak, alay etmek ve buna mümasil başka gailelerin peşinde koşmak gibi günahları eklemeleridir. Buna şu şekilde cevap vermek de mümkündür: Onların (münafıkların) haberlerinin çokça anlatılması, bunların şerlerini savuşturmaya verilen ehemmiyetin, kâfirlerin şerlerini savuşturmaya gösterilen çabadan daha fazla olduğuna delâlet eder. İşte bu onların günahlarının, kâfirlerinkinden daha büyük olduğuna delâlet eder."⁽⁶⁾ diyerek, önemli incelikleri gündeme getirmiştir.

Şimdi münafıkların bazı vasıflarını; kat'i nasları esas alarak

izaha gayret edelim.

1) Münafıklar; hem korkaktırlar, hem yalancıdırlar:

"Hakikat onlar (münafıklar) sizden olduklarına dair Allah'a yemin de ederler. Halbuki onlar sizden değildir. Fakat onlar öyle bir kavim'dir ki daima korkarlar."⁽⁷⁾

"Münafıklar, kalplerinde olanı kendilerine açıkça haber verecek bir sûrenin tepelerine indirilmesinden daima endişe ederler."⁽⁸⁾

2) Münafıklar kötülüğü emrederler:

"Münafık erkekler de, münafık kadınlar da birbirinin (tamamlayıcı) parçasıdırlar. Onlar kötülüğü emrederler, iyilikten vazgeçirmeye uğraşırlar. Ellerini (cimrilikle sımsıkı) yumarlar. Onlar Allah'ı unuttular, O da onları unuttu. Şüphesiz ki münafıklar fâsıkların ta kendileridir."⁽⁹⁾

3) Münafıklar kendilerini akıllı sanırlar ve güzel konuşurlar:

"İki ordu karşılaştığı gün size gelen müsibet Allah'ın emriyle idi. (Bu Allah'ın) mü'minleri ayırdetmesi, münafık olanları da

açığa vurması içindi. Berikilere: 'Gelin, Allah yolunda muharebe edin, yahud (hiç olmazsa düşmanın ailenize saldırmasını) önleyin denildi de: 'Biz muharebe etmeyi bilseydik elbette arkanızdan gelirdik dediler. Onlar o gün imandan ziyade küfre yakındılar. Ağzlarıyla kalplerinde olmayanı söylüyorlardı. Onlar ne gizlerlerse, Allah çok iyi bilicidir. Kendileri (evlerinde) oturarak kardeşlerine: 'Eğer bizi dinleselerdi ölmeyeceklerdi diyen o adamlara de ki: 'Öyle ise kendi nefislerinizden ölümü geri çevirin!..''⁽¹⁰⁾

"İnsanlardan öyle kimseler vardır ki, onun (bu) dünya hayatına aid sözü hoşunuza gider ve o, kalbinde olana Allah'ı şahid getirir. Halbuki o (münafık) düşmanların en yamanıdır. O, yer-yüzünde iş başına geçti mi, orada fesad çıkarmaya, ekini ve nesli kökünden kurutmaya koşar. Allah fesadı sevmez." ⁽¹¹⁾

"Onları gördüğün zaman gövdeleri (görünüşleri, kıyafetleri belki) hoşuna gider. Eğer konuşurlarsa (güzel konuştukları için) sözlerini dinlersin. Sanki giydirilmiş odunlar gibidir onlar. Her gürtlüyü kendi aleyhlerinde sa-

nırlar. (Asıl ve gerçek) düşman onlardır. O halde onlardan (münafıklardan) sakın!'"⁽¹²⁾

4) Münafıklar daima tuzak kurmayı düşünürler:

"Bir de mü'minlere zarar vermek, küfrü kuvvetlendirmek, mü'minler arasına tefrika düşürmek için ve bundan evvel Allahu Teala'ya ve Rasûlüne savaş açan kimseyi beklemek maksadıyla bir mescid yaptılar. Ve; 'Biz bu mescidi ancak iyilik için bina ettik diye yemin edeceklerdir. Allahu Teala şahadet eder ki, onlar yeminlerinde yalancılardır.'"⁽¹³⁾

5) Münafıklar meşakkatten kaçarlar ve ikbâle koşarlar:

"İşte kalplerinde bir (nifak) marazı bulunan kimselerin: 'Felâketin bize (dönüp) çarpmasından korkuyoruz diyerek, aralarında konuştuklarını görüyor-sun. Belki Allah fetih veya kendi katından bir emir getirecek de onlar, yüreklerinde gizledikleri şeye karşı pişman kimseler olacaklardır.'"⁽¹⁴⁾

"(Ey münafıklar) Siz de tıpkı kendinizden evvelkiler gibisiniz. Onlar kuvvetçe sizden daha yamandı. Malları ve evlâtları daha çoktu. (Bu dünyadaki) Nasipleri

kadar (zevkten) faydelenmek istediler. İşte sizden evvelkiler nasıl öyle nasiplerince yaşamak istedilerse, siz de yine kismetinizce (zevkten) faide aradınız. Siz de (o batağa) dalanlar gibi daldınız. ⁽¹⁵⁾

"Allah'ın peygamberine muhalefet için (savaştan) geri kalan (münafıklar) oturmalarıyla sevin-diler. Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad etmeyi çirkin gördüler ve 'bu sıcakta harbe çıkmayın dediler. De ki: 'Cehen-nemin ateşi daha sıcak! İyice bilmiş olsalardı. ⁽¹⁶⁾

Şurası muhakkaktır ki; nifak kalbe ait bir hastalıktır ve münafık akaid açısından kâfirdir. Ancak kalben iman etmediği halde, diliyle kelime-i şehadet-i ikrar ettiği için, dünyevî hükümler açısından müslümanların tâbi olduğu hukuka tâbidirler. Dolayısıyla müslümanların iktidar olduğu toplumlarda, münafıkların sayısı hızla yükselir. Kâfirlerin gâlip, müslümanların mahkûm durumda olduğu cemiyetlerde ise, durum farklıdır. Zira o durumda, dünyaya şehvetle bağlı olan ve keyiflerine göre yaşamak isteyen kimseler (münafıklar) gerçek inançlarını açıklamaktan çekin-

mezler.

Hesap gününü düşünen bir mü'min, Rasûl-i Ekrem @'in nifak âlameti olarak zikrettiği amelleri kendi nefsinde görürse, derhal tedavi yolunu seçmelidir. Nitekim bir Hadis-i Şerif'te:

Dört şey, her kimde bulunursa hâlis münafık olur. Her kimde bunların bir parçası bulunursa, onu bırakuncaya kadar kendisinde münafıklıktan bir haslet kalmış olur. (Bunlar da) Kendisine bir şey emânet edildiği zaman hıyânet etmek, söz söylerken yalan söylemek, ahdettiği zaman ahdini tutmamak, hûsûmet zamanında da hak'dan ayrılmaktır. ⁽¹⁷⁾ buyurulmuştur.

Münafıkların vasıfları ve nifak âlametleri kat'i naslarla sabittir. Ancak herhangi bir şahsın münafık olduğunu söylemek mümkün değildir. Rasûl-i Ekrem @'in münafıkları bilmesi ve sır kâtibi Hz. Huzeyfe'ye söylemesi, vahiyle ilgili bir hâdisedir. Nitekim Hz. Huzeyfe (r.a.): "Nifak ancak Nebi @ zamamında mevcut (belirli) idi. Bugün ise (vahiy kesildiği için) nifak, imandan sonra küfürdür." diyerek bu inceleğe işaret etmiştir. Her müslüman; kalbî bir hastalık olan nifa-

kın mahiyetini ve nifak alâmetlerini iyice öğrenmelidir. Elbette ilim, amel etmek içindir. Nifak alâmetlerini kendi nefsinde gören her mükellef bu hastalıktan kurtulmanın yollarını aramalıdır.

KAYNAKLAR

- (1) İbn-i Kesir, *Tefsirü'l Kur'an'il Aziym*, Beyrut 1969, c.I, sh. 47. Ayrıca Abdü's-Selâm İbn-i Hişam, *Tehzibü Siret-i İbn-i Hişam*, Beyrut 1972, c.II, sh.17.
- (2) Geniş bilgi için bkz./ Ragıp el-İsfahani, *Müfredat*, İst. 1986, Kahraman Yay., sh. 766. Ayrıca, Ahmed Davudoğlu, *Sahih-i Müslim Tercemesi ve Şerhi*, İst.1973, c. I, sh. 312.
- (3) Seyyid Şerif Cürcanî, *et-Ta'rifat*,

İst., ty Kaynak Yay., sh. 245.

- (4) Bakara Sûresi: 8.
- (5) *Mecmuatu't-Tefasir*, İst. 1401, Çağrı yay., c. I, sh. 54-55. Ayrıca *Tefsir-i Mücahid*, Katar 1976, sh. 69, İbn-i Kesir, a.g.e., c. I, sh. 47.
- (6) İmam Fahrüddin-i Razi, *Mefatihü'l Gayb*, Ank. 1988, Akçağ yay., c. II, sh. 26-27.
- (7) Tevbe Sûresi: 56.
- (8) Tevbe Sûresi: 64.
- (9) Tevbe Sûresi: 67
- (10) Al-i İmran Sûresi: 166-168.
- (12) Münafikûn Sûresi: 4.
- (13) Tevbe Sûresi: 107.
- (14) Maide Sûresi: 52.
- (15) Tevbe Sûresi: 69.
- (16) Tevbe Sûresi: 81.
- (17) *Sahih-i Buhari ve Sahih-i Müslim*.

Kur'an-ı Kerim'de: "Yeryüzünü size boyun eğdiren (istifade-niz için itaatli kılan) Allah'dır. O halde yeryüzünün sırtlarında dolaşın da Allah'ın size ihsan ettiği rızıklardan istifade edin."⁽¹⁾ hük-mü beyan buyurulmuştur. Yeryüzünün insana boyun eğmesi; işlenmeye ve verimli kılınmaya müsait oluşudur. Faydalı olan nimetlerin ortaya çıkarılmasını sağlamak ve Allah'ın ihsan ettiği rızıkları temin etmek, insanların önemli faaliyet sahalarıdır.⁽²⁾ Ziraat, ticaret, zanaat ve diğer faaliyetlerin sebebi, yeryüzünde mevcut olan nimetlerin ve rızıkların ortaya çıkarılmasıdır. Dolaşısıyla *rızık* kelimesi ve kavramı insan hayatında önemli bir yere sahiptir. Rızık; dünyada ve ahirette verilen pay ve hisse manasına kullanılmaktadır. Fahrüddin-i Razi: "Arapça'da *rızık* pay ve hisse demektir. Cenab-ı hak: "*Rızıkınıza (rızıkakûm) şükredeceğinize, onu vereni mi yalanlıyorsunuz?*"(Vakıa: 82) buyurur.

Yani bu şeydeki nasibinize; hazz lâfzı kişinin nasibi olup başkasına değil, sadece ona mahsus olan şey demektir. Bazı ülema ise "Rızık, yenilen veya kullanılan şeydir" demişlerdir ki, bu bâtıldır. Çünkü Cenab-ı Hak, bize rızık olarak verdiği şeylerden infakta bulunmamızı emrederek "*Ve size verdiğimiz rızıklardan infak ediniz*"(Münafikûn Sûresi: 10) buyurmuştur. Şayet rızık sadece yenilen şey olsaydı onu harcamak mümkün olmazdı. Diğerleri ise, "Rızık, mâlik olunan şeydir" demişlerdir ki, bu da yanlıştır. Çünkü insan bazen "Allah'ım bana rızık olarak sâlih bir çocuk, sâliha bir zevce ver" diye dua eder de, fakat o ne böyle bir çocuğa, ne de böyle bir hanıma mâlik olamaz. Yine kişi "Ey Allah'ım!.. Bana rızık olarak, kendisiyle yaşayacağım bir akıl ver" der, akıl bir mülk değildir. Ve yine hayvanların rızıkları vardır, fakat mülkleri yoktur. Din istilâhında *rızık*'ın manasına

geline; ülema bunda ihtilâf etmiştir. Ebû'l-Hüseyin el-Basri: "Rızık, Cenab-ı Allah'ın (cc) bir canlıya bir şeyden faydalanma imkânı verip, başkalarının onun o şeyden faydalanmasına mâni olmalarını engellemesidir. Biz "Cenab-ı Allah bize rızık olarak mallar verdi" dediğimiz zaman, bunun manası "O mallardan bize istifade imkânı verdi" demektir. Biz, Cenab-ı Allah (cc)'dan bizi bir mal ile rızıklandırmasını istediğimiz zaman, bununla o malı bize tahsis etmesini; bir hayvanı rızıklandırmasını istediğimiz zaman, bununla o rızık sadece o hayvana tahsis etmesini kastediyoruz. Cenab-ı Hak, o hayvana o rızıktan faydalanma imkânı verip, hiç kimse o hayvanın o rızıktan faydalanmasına mâni olmadığı zaman, ancak o rızık, o hayvana has olmuş olur.

Mu'tezile rızık bu manada anladıkları için, "haram rızık olmaz" demişlerdir. Biz ise (ehl-i sünnet) haram rızık olur diyoruz. Arkadaşlarımız buna iki yönden delil getirdiler. 1) Lûgat itibarıyla *rızık* beyan ettiğimiz gibi, pay ve nasip demektir. Haramdan faydalanan kimse için bu haram onun nasibi ve payıdır. Bu sebeple haramın, onun rızık olması

gerekir. 2) Cenab-ı Hak "Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki, rızık Allah'a ait olmasın." (Hûd Sûresi: 6) buyurmuştur. Adam, ömür boyu yaşar, çalışıp-çırpmasından başka bir şey yemez. Bu sebeple de "ömür boyu kendi rızıkından hiçbir şey yemedi" denilmesi gerekir."⁽³⁾ diyerek, rızığın "pay, nasip ve hisse" manasına geldiğini izah etmiştir.

Dikkat edilirse yeryüzü, rızık temini için müsait bir yapıdadır. Hz. Abdullah b. Mes'ûd (r.a.)'dan rivayet edildiğine göre Rasûl-i Ekrem @ *Rızık temini için çalışmak (kesbi arzu etmek) her müslüman üzerine farzdır.* ⁽⁴⁾ buyurmuştur. Dolayısıyla mü'minler; *helal* ve *haram* hududlarına riayet ederek rızık temini için gayret sarfetmek mecburiyetindedirler. Nitekim diğer bir Hadis-i Şerifte Rasûl-i Ekrem @ *Rızıkı tamamlanuncaya kadar, hiçbir kimsenin ölmeyeceği bana vahyedildi. O halde Allahu Teala (cc)'ya karşı gelmekten sakınınız. Rızıkınızı araştırırken güzel bir yol tutunuz.* ⁽⁵⁾ diyerek, müslümanları uyarmıştır. Muhakkak ki; "Güzel bir yol tutmak"dan maksad, meşrû vasıtalarla helâl kazanç elde etmektir. Hanefî fukahası: "Rızık temin etmede en efdal

olan yol cihad'dır. Zira cihadda; hem İslâm dinini aziz kılma, hem de ganimet elde etme söz konusudur. Bu sebeple kazancın en efdali ganimet olur. Cihaddan sonra ziraatle meşgul olmak ve diğer san'atlar gelir."⁽⁶⁾ hükmünde ittifak etmiştir. Kur'an-ı Kerim'de: *"Arık elde ettiğiniz ganimetlerden helâl ve hoş olarak yeyin."*⁽⁷⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. İmam-ı Muhammed (rh.a.) "Ganimetin daha önceki ümmetlere helâl kılınmadığını, ancak Ümmet-i Muhammed'e helâl kılındığını, bunun nassla sabit olduğunu" izah etmektedir.⁽⁸⁾ Rasûl-i Ekrem @: *Allahu Teala (cc) kıyametin kopmasına yakın bir zamanda beni kılıçla gönderdi. Rızkımı da mızrağımın altında (gölgesinde) kıldı. Bana muhalefet edenleri zelîl ve hakiyr eyledi. Her kim kendisini bir kavme benzetirse, o (kimse de) onlardandır.* ⁽⁹⁾ buyurmuştur.

Şurası kat'iyyen unutulmalıdır ki; rızık temin etme yolları, kat'i nasslarla sabittir. Herhangi birisinin ihmali, mü'minleri zor duruma düşürür. Zira her mü'min kendi rızkını temin ederken, diğer mü'minlerin menfaatine olan hizmetleri de üretmek durumundadır. Ancak en efdal

ve en temiz olan rızık elde etme yolunun cihad olduğu kat'iyyen unutulmamalıdır. Nitekim Rasûl-i Ekrem @: *Faiz yemek için hileli yollara saptığınız, öküzlerin kuyruğuna yapışıp ziraatle geçindiğiniz ve cihadı terk ettiğiniz zaman, Allahu Teala (cc) üzerinize zilleti musallat kılar. Dininize dönmedikçe o zilleti üzerinizden sıyırmaz* ⁽¹⁰⁾ diyerek, cihadın asla terkedilmemesini hassaten tebliğ etmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de: *"Allah gökleri ve yeri yaratandır. Üstten (bulutlardan) su indirip, onunla size rızık olarak türlü mahsüller, meyvalar çıkarandır. Emr ve izni ile gemileri denizden yürümek için size râm edendir. Akarsuları da yine sizin (faidenize) musahhar kılandır. Güneşi, ayı âdetlerinde daim (ve hizmetinizde kaim) olarak size teshiyr eden O'dur. Geceyi, gündüzü sizin (faidenize) tahsis eyleyen O'dur. Aliah size istediğiniz şeylerin hepsinden verdi. Eğer (Allahu Teala'nın) ni'metlerini birer birer saymak isterseniz (ne mümkün?) Siz (ni'metleri) icmâl sûretiyle bile sayamazsınız. Hakiykat insan çok zulümkâr, çok nankördür.* ⁽¹¹⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. Müfessirler ve âid kum

min kulli mâ se'eltumûh (size istediğiniz şeylerin hepsinden verdi) hükmünün mahiyeti üzerinde ısrarla durmuşlardır. Buradaki "Min" harfi cerri'nin teb'iz manası ile ele alınması halinde "Hem size istediğiniz her şeyden verdi" beyanı ile "Hem size istediğiniz şeylerin hepsini verdi." şeklinde ele alınabileceğini izah etmişlerdir.⁽¹²⁾ Dolayısıyla insanın ihtiyaç duyduğu her ni'met ve rızık yaratılmıştır. Nitekim bir başka âyet-i kerime'de "Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki, onun rızkı Allahu Teala (cc)'ya ait olmasın."⁽¹³⁾ buyurulmuştur. İmam-ı Şafii (rh.a.) bu âyeti-i kerime'nin hükmünün umumi olduğunu, yani her canlının rızkının (hissesinin, nasibinin, payının) Allahu Teala (cc) tarafından yaratıldığını zikretmektedir.⁽¹⁴⁾ Sonuç olarak; Allahu Teala (cc) insanların ve canlıların ihtiyaç duyduğu her şeyi yaratarak, yeryüzüne depo etmiştir. İnsana düşen; hem bu dünyadaki, hem ahiretteki rızkı için gayret sarfetmektir.

KAYNAKLAR

- (1) Mülk Sûresi: 15.
- (2) Geniş bilgi için bkz./ *Mecmuatû'l-Tefasir*, İst.1979, c. VI, sh. 317,318.
- (3) İmam Fahrüddin-i Razi, *Me-fatihû'l Gayb*, Ank. 1988, Akçağ Yay., c. I, sh. 461-462.
- (4) Abdullah b. Mahmud el-Mavsili, *el-İhtiyar fî Ta'lîlil Muhtar*, İst. 1980 Çağrı Yay., c. IV, sh. 170. Ayrıca, *Mecmuatû'l-Enhur (Şerhu Damad)*, İst.1316, c. II, sh. 527.
- (5) Aclûni, *Kesfû'l Hafa*, Beyrut 1351, c. I, sh. 231 Had. No: 707. Ayrıca İmam-ı Şafii, *er-Risale*, Kahire 1979, (2.bsm) sh. 94 Madde: 306.
- (6) Abdullah b. Mahmud el-Mavsili, a.g.e., c. IV, sh. 170-172. Ayrıca Şeyh Muhammed b. Süleyman, *Mecmuatû'l Enhur (Şerhu Damad)*, c. II, sh. 527.
- (7) Enfal Sûresi: 69.
- (8) İmamı Muhammed, *Siyer-i Kebir*, İst.1980, Evs Yay., c. I, sh. 40.
- (9) İmam-ı Serahsi, *el-Mebsut*, Beyrut ty, c. X, sh. 3.
- (10) *Sünen-i Ebû Davud*, İst.1401, Çağrı Yay., c. III, sh. 740-741 K, Büyü, Ayrıca İmam-ı Muhammed, a.g.e., c. I, sh. 42-43.
- (11) İbrahim Sûresi: 32-34.
- (12) Ebû's-Sûud Efendi, *İrşadû'l Akli's-Selîm*, Kahire ty, c. V, sh: 48. Ayrıca İmam-ı Kurtubi, *el-Camii li Ahkâmî'l Kur'an*, Kahire 1967, c. IX, sh. 367.
- (13) Hûd Sûresi: 6.
- (14) İmam-ı Şafii, a.g.e. sh: 54, Madde: 180.

Allahu Teala (cc)'nın ilmi, dilemesi ve yaratması sözkonusu olmadan, kainatta hiçbir hadise meydana gelmez. İnsanlardan ve diğer canlılardan zühûr eden fiillerin yaratıcısı Allahu Teala(cc)'dır. Fiil; mümkünü imkan halinden alıp, gerçek varoluşa یرca etmekten ibarettir. Bu noktada karşımıza *halk* (yaratma) ve (Kazanma) kavramları çıkar. Allahu Teala (cc)'nın herhangi bir fiili yaratmasına "halketme" denilir. İnsanın; yaratılmış olan o fiili, kendi ihtiyarî (cüz'i iradesi) ile işlenmesine *kesb* (kazanma) adı verilmiştir. Allame Taftazani: "İnsanların sevâp ve mükâfat almaya, cezâ ve azap görmeye esas teşkil eden ihtiyari fiilleri vardır."⁽¹⁾ diyerek önemli bir inceleğe işaret etmiştir. Dolayısıyla her mükellef; ihtiyarî fiillerinin karşılığı olarak, ya sadıklardan, ya yalancılardan olacaktır. Zira Allahu Teala (cc)'nın tekliflerinin sebebi imtihandır. Nitekim bir âyet-i kerime'de: "*İnsanlar*

(yalnız) inandık demeleriyle bırakılacaklarını, kendülerinin imtihana çekilmeyeceklerini mi sandılar? Andolsun biz onlardan evvelkileri de imtihan etmişizdir."⁽²⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. Tevhid mücadelesine gönül veren her mükellef; sadakat ve ihlâs noktasında, hassasiyet göstermek durumundadır. Şimdi ele alacağımız "Sadaka" kelimesi ve kavramı, bu açıdan oldukça önemlidir.

Arapça mütehassısları *sadaka* kelimesinin aslının "Sa-Da-Ka" (Sad-Dal-Kaf) harfleri olduğunu; bu tertibin sıhhat ve kemâl manasını ifade etmek üzere vaz' olduğunu söylemişlerdir.⁽³⁾ Sadaka; hadiseyi, olduğu gibi ve dosdoğru haber vermektir. Araplar "Sadaka fûlanûn fi haberihî" derler. Sevgi ve dostluğunda samimi olan kimseye *sıddık* denilir. Nitekim Sahabe-i Kiram'dan Ebubekir(r.a.)'ın lâkabı budur. Sâdûk; çok doğru söyleyen, yalanı olmayan kimse

manasınadır. Sadakat; mü'minler arasındaki sevgi ve muhabbet ilişkisi, bağlılık ve vefa duygusunu ifade eder. Sadaka; Allahu Teala (cc)'nın rızasını elde etmek için, samimiyetle ve ihlâsla herhangi birşey vermektir.⁽⁴⁾ Dikkat edilirse; "Sa-Da-Ka" kökünden türeyen kelimelerin tamamında; doğruluk, samimiyet, ihlâs ve bağlılık ön plandadır. Nitekim *sdk* kelimesinin zıddı *kızb* (yalan) olarak ifade edilir. Yeryüzünde; tevhide sadakat gösteren mü'minlerle, tuğyan eden kâziblerin (yalancıların) mücadelesi vardır.

Kur'an-ı Kerim'de *sadaka* kelimesi, farz olan zekâtı ifade için de kullanılmıştır. Fahrüddin-i Razi: "Allahu Teala (cc), mal kendisi ile mükemmel ve Şer'i manada tam mal olduğu için, zekâtı da *sadaka* diye adlandırmıştır. O halde sadaka; ya malın tam olması ve devam etmesi için bir sebeptir veyahut da kulun imanında sadık ve mükemmel olduğunu istidlâl etmeye bir sebeptir."⁽⁵⁾ diyerek, önemli bir mahiyeti gündeme getirmektedir.

İmam-ı Serahsi (rh.a.) zekâtın farziyetini izah ederken, şu nokta üzerinde durmaktadır:

"Allahu Teala (cc): "Onların mallarından sadaka al ki, bununla kendilerini (günahlarından) temizlemiş, bununla onların (hasenatını) bereketlendirmiş olsun."⁽⁶⁾ (Tevbe Sûresi: 103) hükmünü beyan etmektedir. Ayrıca bu konuda sünnet de sabit olmuştur."⁽⁶⁾ Dikkat edilirse; burada *sadaka*, zekât manasına kullanılmıştır.

Kur'an-ı Kerim'de: "Sadakalar Allah'dan bir farz olmak üzere fakirlere, miskinlere, (sadakaların) üzerine memur olanlara (âmillere), kalbleri ısındırılmak isteyenlere (müellefeye), kölelere, gârimine, Allah yolunda (harcamaya) ve yolda kalmışlara mahsustur. Allah, hakkı ile bilendir. Tam bir hüküm ve hikmet sahibidir."⁽⁷⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. İslâm üleması: "Zekât kimlere verilebilir?" sualine cevap verirken, daima bu âyet-i kerime'ye dayanmıştır. Dolayısıyla *sadaka* kavramı; farz olan "Zekât'ı", edâsı vacip olan "Sadaka-i Fitri" ve nafile olan infakı içine alan geniş bir kavramdır. Mükellefin; imanında ve ikrarında, samimi olduğunun delilidir.

Hz. Sa'lebe İbn-i Suayr (r.a.) dan rivayet edildiğine göre

Rasûl-i Ekrem @ ramazan bayramından bir veya iki gün önce irad buyurduğu hutbesinde: *Her hür ve köleden, her küçük ve büyüktten sadaka olarak; buğdaydan yarım sa' veya hurmadan bir sa' veya arpadan bir sa' nisbetinde edâ ediniz.* ⁽⁸⁾ hükmünü beyan etmiştir. Bu hadis-i şerifi esas alan fûkaha: "Sadaka-i fitr vaciptir. Zira haber-i vahidle sabit olmuştur."⁽⁹⁾ hükmünde ittifaq etmiştir. İbn-i Ömer (r.a.)' dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte: *Rasulullah @ sadaka-i fitrı; müslümanlardan köleye, hürre, erkeğe, kadına, küçüğü, büyüğe vacip kıldı. Ve bu sadakanın, bayram namazından çıkamazdan evvel verilmesini emreyledi.* ⁽¹⁰⁾ buyurulmuştur.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz; zekât, sadaka-i fitr ve infak, imtihan için verilmiş olan malın üzerine terettüp eden amellerdir. Nitekim Rasûl-i Ekrem @: *Sadaka vermek, ancak zengin kimseye mahsustur.* ⁽¹¹⁾ diyerek, bu inceliğe işaret etmiştir. İster farz, ister vacip, ister nâfile olsun; mâlî ibadetlerini edâ eden mükellef, imanında sadıktır. Şurası da unutulmamalıdır ki; *sadaka* yı terkeden kimse, dünyevî hırs ve tamah içerisinde mahv-û pe-

rişan olur. Firaset sahibi müminler; *sadaka* ya riayet ederek, şariate sadakat gösterirler.

KAYNAKLAR

- (1) Saadeddin Mes'ûd b. Ömer et-Taftazani, *Şerhi'l Akaid*, İst.1980, Dergâh Yay., sh. 196.
- (2) Ankebût Sûresi: 2-3.
- (3) İmam-ı Fahrüddin-i Razi, *Mefatihü'l Gayb (Tefsir-i Kebir)*, Ankara 1989 Akçağ Yay., c. V, sh. 524.
- (4) Geniş bilgi için bkz./ Ragıp el-İsfahanî, *el-Müfredat fî Garibi'l Kur'an*, İst.1986, sh. 408- 410. Ayrıca, Seyyid Şerif Cürcanî, *et-Ta'rifat*, İst. ty Kaynak Yay., sh. 132
- (5) İmam Fahrüddin-i Razi, a.g.e., c. V, sh. 524.
- (6) İmam-ı Serahsî, *el-Mebsut*, Beyrut. ty, c. II, sh. 149.
- (7) Tevbe Sûresi: 60.
- (8) İbn-i Hümam, *Fethû'l Kadir*, Beyrut.1315, c. II, sh. 30. Ayrıca İmam-ı Serahsî, a.g.e., c. III, sh. 101. Abdî'l Latif Zebidi, *Sahih-i Buhari ve Muhtasarı, Tec*

rid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi, Ank.1972, DİB Yayını, c. V, sh. 369.

- (9) İmam-ı Merginani, *el-Hidaye Şerhü Bidayetu'l Mübtedi*, Kahire1965, c. I, sh: 115. Ayrıca İmam-ı Serahsi, a.g.e., c. III, sh.101. İbn-i Hümam, a.g.e., c.

II, sh. 30.

- (10) Abdi'l Latifi'z Zebidi, a.g.e., c. V, sh: 363. Ayrıca İmam-ı Serahsi, a.g.e., c.III, sh. 1011

- (11) İbn-i Hümam, a.g.e., c. II, sh. 31.

Şehid-Şehadet

Günümüzde en çok kullanılan kelimelerden birisinin *şehid*, diğerinin de *şehadet* olduğunu söyleyebiliriz. Tağutî güçler; birbirleriyle olan silahlı mücadelelerinde, kaybettikleri askerlerine *şehid* ünvanını vermektedirler. Maalesef günümüzde, İslâm'a düşmanlıklarıyla ma'ruf olan ideolojiler, *şehid* kavramını yozlaştırabilmek için ellerinden gelen gayreti sarfetmişlerdir. Mahiyeti küfür olan ideolojilere itikad eden kimseler; kendi ölülerine başka isim veremedikleri için değil, İslâm'ı istismar ederek iktidarlarını sürdürmek için bu yolu seçmektedirler. Halkının ö-

nemli bir bölümü müslüman olan ülkelerde; tağutî iktidarların zulmü bütün şiddetiyle gündemdedir ve sloganlarını yalan üzerine kurmuşlardır. Yazar Joseph Conrad "Batının Gözleri Önünde" (Under Western Eyes) isimli romanında, ihtilâl öncesi Rusya'yı anlatırken, "kelimeler; haki-katin en büyük düşmanlarıdır" diyor. Daha sonra şunları ilave ediyor: "İnsanlar, bu kelimeleri tekrarlayıp duran birer güzel pağan gibidir." Tağutî iktidarların İslâm topraklarında gerçekleştirdikleri fesad, bundan farklı değildir.

Şimdi *şehid* ve *şehadet* kavramlarını açıklamaya gayret edelim. Şehid kelimesi Arapça olup (Ş-H-D) kökünden türetilmiştir. Hem fâil, hem mef'ûl olarak kullanılır. Lûgatta; hazır oldu, huzurda bulundu, şهادette bulundu veya müşahade etti gibi manalara gelir. Bir hadiseyi görmek, bir şeye ulaşmak veya beş duyu organı vasıtasıyla kesin bilgi sahibi olmak, bu fiilin anlamı içerisinde⁽¹⁾ Molla Hüsrev: "Müslüman, temiz ve baliğ olup zulmen öldürülen kimseye şehid denilir."⁽²⁾ tarifini esas almıştır. Alaüddin el-Haskafi; *şehid* kelimesini tahlil ederken: "Şehid, feil vezninde olup, mef'ûl manasındır. Çünkü cennetlik olduğuna şahidlik edilmiştir. Yahud fail manasındır. Zira şehid Rabbi katında diridir. Binaenaleyh kendisi şahiddir."⁽³⁾ hükmünü zikretmektedir. İmam-ı Merginani, farklı bir tarif getirmiştir: "Şehid, müşriklerin katlettiği veya harp meydanında vurulduğuna dair kendisinde bir eser bulunan veya müslümanların zulmen katlettiği kimsedir. Rasûl-i Ekrem @; *Siz onları yaralarıyla, kanlarıyla tekfin edin, yıkamayın.*"⁽⁴⁾ buyurmuştur. Tariflere dikkat ederse-niz; İslâm topraklarının şehidler-

le dolup taşıdığını rahatça görebilirsiniz. Son birkaç asırdır, bir taraftan emperyalist kâfirler, diğer taraftan zulme ve şirke dayanan iktidarlar, mü'min kanı akıtmaktadırlar. Batı'nın "Orta-Doğu Bunalımı" diye nitelendirdiği hâdise, gerçekte bir müslüman katliamıdır.

Şehid; Allahu Teala (cc)'nın rızası için savaştan ve İslâm'ın temel hedeflerini gerçekleştirmek için hayatını feda eden mükelleftir. Cihad ibadetini ihlâsla edâ eden her mükellefin hedefi, şehid olmaktır. Zira Kur'an-ı Kerim'de: "Allah yolunda öldürülenleri sakın 'ölüler' sanmayın. Bilakis onlar Rablerinin katında diridirler. (Öyle ki Allah'ın) Lutfü inayetiyle kendilerine verdiği (şehidlik mertebesi) ile hepsi de şâd olarak (cennet ni'metleriyle) rızıklanurlar. Arkalarından henüz kendilerine katılmayanlar (şehid olmayanlar) hakkında: 'Onlara hiçbir korku yoktur. Onlar da mahzûn olacak değildirler diye müjde vermek isterler.'⁽⁵⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. İhlâsla ahiret gününe inanan her mükellefin arzusu, "şehadet makamına" ulaşmaktır. Yine bir başka âyet-i kerime'de "Allah yolunda öldürülmüş olanlar için 'ölüler'

demeyiniz. Bilakis onlar diridirler. Fakat siz iyice anlayamazsınız."⁽⁶⁾ buyurulmuştur. İslâm'ın hayata hâkim olması için ihlâsla cihad eden ve bu uğurda şehid olanların, *cennet ehli* olduğu kat'i nasslarla sabittir.

Tağutî güçlerin emrinde savaşan kimseler; velev ki müslüman dahi olsalar, asla şehid olmazlar. Zira şehâdet mertebesi; Allahu Teala (cc)'nın kendi rızası için ve meşrû şartlarda savaşanlara ihsan buyurduğu bir ni'mettir.

Şimdi *şehid* kavramıyla birlikte ele alınması gereken ve aynı kökten gelen *şehadet* kelimesi üzerinde duralım. Günlük hayatımızda, beş duyu organımızın vasıtasıyla kavradığımız ve şahid olduğumuz birçok olay vardır. Bazı olaylar toplum hayatını derinden sarsar. Bazen iki kişi arasında cereyan eder. İnsanların haklarını ve hürriyetleri muhafaza etmek, İslâm dininin temel hedeflerindendir. Haklar ve hürriyetler ihtilâf konusu haline gelince, mahkeme hadisesi gündeme girer.

Kur'an-ı Kerim'de: "*Ey iman edenler!.. Allah için hakkı ayakta tutan (hâkimler, insan)*

lar, adaletle şahidlik eden (kimse)ler olun."⁽⁷⁾ emri verilmiştir. Şehadet; başkasına ait bir hakkı, kat'i bilgiye dayanarak, kaza'nın (yargının) sıhhati için ihbar etmektir. Zannetmek veya tahmin etmek şehadet değildir. Zira Rasûl-i Ekrem @: *Eğer güneş gibi gördüysen şehadet et!.. Aksi takdirde yapma.* ⁽⁸⁾ emrini vermiştir. Fûkahâ; şehadet, iyice görüp anlama manasına gelen "müşahede"den türemiştir. Ferd için şüphesiz ve yakinf bilgidir⁽⁹⁾ diyerek, bu inceliğe dikkati çekmiştir. Şehadet; Kur'an-ı Kerim, sünnet ve icma ile sabit olan, kaza (mahkeme) işlerinde delil kabul edilen bir ameldir. Rasûl-i Ekrem @ kendisine bir dava intikal edince, şahid getirmelerini talep etmiştir.⁽¹⁰⁾ Kadı (hâkim) hüküm verirken; şahidlerin beyanına ve diğer delilleri dikkate almak mecburiyetindedir. Hanefî fûkahası: " Bir kimsenin, diğer bir şahısta bulunan hakkını almak için, belirli lâfızlarla ve hâkim (kadı) huzurunda vâki olan doğru ihbara şehadet denilir."⁽¹¹⁾ tarifini benimsemiştir. Böyle bir ihbarda bulunan kimseye *şâhid* denir. Lehide şehadet edilen kimseye "meşhûdün leh", aleyhinde şehadet edilen

şahsa "meşhûdün aleyh" ve şehadet edilen hususa da "meşhûdün bih" denilir.⁽¹²⁾

Rasûl-i Ekrem @'in: *Şahidlere ikramda bulununuz ve hürmet ediniz. Çünkü Allahu Teala onlar vasıtasıyla hakları korur.* ⁽¹³⁾ buyurduğu bilinmektedir. İnsanların hakları ve hukuklarıyla ilgili konularda şahidlikten imtina etmek, büyük bir cürümdür. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: *"Şahidler çağrıldıklarında (şahidlik etmekten) kaçınmasınlar."* ⁽¹⁴⁾ emri verilmiştir. Müşahede ettiğini ikrar etmeyen, insanların haklarını ve hürriyetlerini korumayan (adaletin tahakkukuna engel olan) her mükellef, *fisk-û fücûrun* yayılmasına vesile olur. Elbette bu durum; Allahu Teala (cc)'nın indirdiği hükümlerle amel eden mahkemelerle ilgilidir. İnsanların hevâ ve heveslerinden kaynaklanan kanunlarla hükmeden mahkemeler, İslâmî bir özellik taşımaz.

Kur'an-ı Kerim'de; her mükellefin ferdî veya ictimai planda şahid olabileceği hadiselerden de bahsedilirken "şehide" fiili kullanılmıştır. Mesela: *"(O sayılı günler) Ramazan ayıdır ki, insanlara yol gösterici, hidayeti, doğruyu ve*

yanlışını birbirinden ayırdedip açıklayıcı olarak Kur'an o ayda (levh-i mahfuzdan semâ-i dünyaya) indirilmiştir. İçinizden kim o aya şahid olursa (şehide) oruç tutsun..." ⁽¹⁵⁾ Ramazan ayına şahid olmak; "şehide" fiilinin masdarı olan bir kelime ile ifade olunmuştur. Dolayısıyla o ayda, bilfiil hazır olmak manasındadır. Yine birçok âyette geçen *Ali-mu' l-gaybi ve's-şehadeti* ibaresindeki şehadet âlemi; insanların duyularıyla kavradığı ve hazır olduğu âlemdir.

İnsanların şehadeti, değişik alanlarda da gündeme girebilir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: *"Böylece sizi vasat bir ümmet yapmışızdır. İnsanlara karşı hakkatin şahidleri olasınız, bu peygamber de sizin üzerinize tam bir şahid olsun diye..."* ⁽¹⁶⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. Bu âyette geçen *ümmeden vasata* (vasat ümmet) tâbirinin; âdil ümmet manasına geldiğini, bizzat Rasûl-i Ekrem @ haber vermiştir ⁽¹⁷⁾ İmam-ı Şafii (rh.a.) adalet mefhumunu izah ederken: *"Adalaletten murad; Allahu Teala (cc)'nın emrine uygun şekilde amelde bulunmaktır"* ⁽¹⁸⁾ diyerek, bir inceliğe işaret etmiştir. Dikkat edilirse müslümanlar, insan-

lara karşı hakikatin şahidleridir. Rasûl-i Ekrem @ de, müslümanların üzerine tam bir şâhiddir. Nitekim bir başka âyet-i kerime de: "Ey Peygamber!.. Biz seni hakikaten bir şahid, bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak gönderdik."⁽¹⁹⁾ buyurulmuştur. Allahu Teala'nın (cc) bütün peygamberlerden ve onların ümmetlerinden misak aldığı, onları birbirlerine şahit tuttuğu kat'i nasslarla sabittir. Esasen daha ruhlar âleminde iken şehadet hadisesi gündeme girmiştir. Bu şahitlik hadisesi Kur'an- Kerim'de şu şekilde haber verilmektedir: "Hatırla ki Rabbin, Adem oğullarının sulbünden zürriyetlerini çıkarıp, kendilerini nefislerine şahid tutmuş (ve) 'Ben sizin Rabbiniz değil miyim? (demişti) Onlar da: 'Evet, Rabbimizsin, şahid olduk demişlerdi. (İşte bu şahidlendirmeye) kıyamet günü: 'Bizim bundan haberimiz yoktu dememeniz içindir. Yahud 'Daha evvel atalarımız şirk koşmuştu. Biz de onların ardından gelen (atalarımızın izinden ayrılmayan) bir nesiliz. Şimdi o bânî kuranların işlediği (günahlar) yüzünden bizi helâk edecek misin? dememeniz içindir?"⁽²⁰⁾

Ruhlar âleminde gerçekleşen

misak olayında iki unsur vardır. B i r i n c i s i : Allahu Teala (cc)'nın "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" şeklindeki ikrarı ve tek-lifi. İ k i n c i s i : "İnsanların kendi nefislerine şahid tutulup Evet, Rabbimizsin!.. Şahid olduk şeklindeki tasdikidir. Molla Hüsrev: "Bu hâdisede icap ve kabul teşekkül etmiştir. Bunun tabii sonucu olarak insanların yerine getirmesi gereken vazifeler çıkmıştır. Buna emânet denilir."⁽²¹⁾ hükmünü zikretmektedir. Dikkat edilirse; şahid olma (şehadet) hadisesi ruhlar âleminde başlamıştır. Yeryüzünde mü'minlerin Hakikatin Şahidleri olması ve Peygamber Efendimiz @'ın şâhidliği, derin temellere dayanmaktadır. Bütün bu unsurlar dikkate alındığı zaman; şehit ve şehadet kavramı daha net olarak kavranabilir.

KAYNAKLAR

- (1) Geniş bilgi için bkz./ Ragıp el-İsfahani, *el-Müfredat*, İst.1986, sh. 192-294.
- (2) Molla Hüsrev, *Düreri'l Hükkâm fi Şerhi'l Gururi'l Ahkâm*, İst.1307, c. I, sh.168 (Şehid

bâbı).

- (3) İbn-i Abidin, *Reddül Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar*, İst. 1983, c. III, sh. 513.
- (4) İmam-ı Merginani, *el-Hidaye Şerhü Bidayetü'l Mübtedi*, Kahire 1965, c. I sh: 94 (Şehid babının girişi)
- (5) Al-i İmran Sûresi: 169-170.
- (6) Bakara Sûresi: 154.
- (7) Maide Sûresi: 8.
- (8) İbn-i Hümmam, *Fethû'l Kadir*, Beyrut 1316, c. VI, sh.17.
- (9) Molla Hüsrev, a.g.e., c. III, sh. 371.
- (10) *Sahih-i Buhari*, İst.1401, Çağrı Yay., c. III, sh. 76. Ayrıca, Şeyh Nizamüddin ve Heyet, *Fetevalı Hindiyye*, Beyrut 1400, c.III, sh. 450.
- (12) Şeyh Nizamüddin ve Heyet,
- a.g.e., c.III, sh. 450.
- (13) İmam-ı Serahsi, *el-Mebhut*, Beyrut. ty c. XVI, sh. 87.
- (14) Bakara Sûresi: 282.
- (15) Bakara Sûresi: 185.
- (16) Bakara Sûresi: 143.
- (17) İbn-i Kesir, *Tefsirü'l Kur'an'il Aziym*, Beyrut 1969, c. I, sh.191, Ayrıca İmam-ı Kurtubi, *el-Camii li Ahkâmi'l Kur'an*, c. II, sh.156.
- (18) İmam-ı Şafii, *er-Risale*, Kahire 1979 (2 bsm), sh. 25 Madde: 71.
- (19) Ahzab Sûresi: 45.
- (20) A'raf Sûşesi: 172- 173.
- (21) Molla Hüsrev, *Mir'at el-Usûl fi Şerhi'l Mirkat el-Vüsûl*, İst. 1307-8, c.I, sh. 591.

İnsanları diğer canlı varlıklardan ayıran özelliklerin başında, duygularını ve düşüncelerini ifade edebilme kabiliyeti gelir. Genellikle "anlaşma maksadıyla kullanılan işaretler ve sesler sistemi" şeklinde tarif edilen dil, önemli bir vasıttır. Türkiye'de; son bir asır içerisinde birçok alanda değişiklikler olmuştur. Devletin şekli, kanunları, yazısı ve hatta adı değişmiştir. Değişmeyen husus şudur: "Batı hayranları, ısrarla şeriat düşmanlığını resmî ideoloji haline getirmeye çalışmışlardır" ve bunda muvaffak oldukları sabittir. Bilindiği gibi; "Kurulmuş bir düzenin, kanunlarla yasakladığı fiillere suç denilir" tarifi yaygındır. Bu noktada "Şeriatçı olmak suç mudur?" suali zihnimize takılabilir. Dolayısıyla önce; "Şeriat nedir?" sualine verilecek cevapta anlaşmak mecburiyetindeyiz.

Arapça olan *şeriat* kelimesi "Şe-Ra-A" fiilinden gelir. Lûgatta; insanı bir ırmağa, bir su

kaynağına götüren yol manasıdır.⁽¹⁾ Bu fiilin masdarı olan *şeriat* "geniş su yolu" demektir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de "(Ey Peygamber!) Onlara denizin yakınındaki o kasabayı (onun hâlini ve ahalisinin başına gelenleri) sor. Hani onlar cumartesi gününün hürmetini ihlâl ederek haddi aşmışlardı. Çünkü cumartesi ta'tili yaptıkları gün balıklar akın akın (şürre'an) meydana çıkarak yanlarına geliyorlardı. Diğer günler ise gelmiyorlardı. İşte biz itaatten çıkmakta olduğumuzdan dolayı kendilerini böylece imtihan ediyorduk."⁽²⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. Burada "şürre'an" su yolu manasıdır. Elbette her suyun yolu olduğu gibi, kaynaklandığı bir pınarı da vardır. İşte suyun çıktığı yere "minhac", takip ettiği yola da *şeriat* denilir.

İnsan ve toplum hayatını düzene koyan kuralların, hem bir çıkış kaynağı (esbab-ı mucibesi), hem kaynaktan sonra takip

ettiği bir yolu (usûlü) vardır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: *Her ümmet için bir minhac ve şeriat tayin edildiği*, sarîh olarak beyan edilmiştir.⁽³⁾

İslâm tarihçileri; Hz. Adem @'dan günümüze kadar devam eden mücadeleyi *el-milel ve'n-nihal* temeline dayanarak izah etmişlerdir. "el-Milel" vahye dayanan ve Allahu Teala'nın (cc) tayin ettiği şeriatı esas alan toplumların tarihini, "ve'n-Nihal" ise; hevâlarını esas alan ve akıllarının tayin ettiği şeriata tâbi olan cemiyetlerin tarihini konu almaktadır. *el-Milel ve'n-nihal* terkiibini Türkçe'de şu şekilde ifade etmemiz mümkündür: "Vahye dayanan dinlerin ve akla dayanan ideolojilerin tarihi." Kı-saca; dinlerin ve ideolojilerin tarihi de diyebiliriz.

Bir toplumun bütün ferdlerini bağlayan kurallara (kanunların tamamına) şerait denilir. Kuvvetin esas alındığı ve güçlülerin daima haklı olduğu "Orman Kanunu" deyimi, Arapça'da "şeriatü'l-ğaab" olarak ifadesini bulmuştur.⁽⁴⁾

İslâm'a karşı savaş açan Mekke müşriklerinin; Darû'n-Nedve'de toplanarak, bütün ferd-

leri bağlayıcı kanunlar çıkardıkları malûmdur. Bu kanunların tamamına "Bâtıl Şeriat" demek mümkündür. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: "*Yoksa onların (Mekke müşriklerinin) Allah'ın izin vermediği şeyleri (o fâsid) dinlerinden kendilerine şeriat yapan ortakları mı var? Eğer o fasıl kelimesi olmasaydı aralarında mutlaka (dünyada icra) edilmiş (işleri bitirilmiş)ti bile. Şüphesiz ki o zalimlerin hakkı çetin bir azaptır.*"⁽⁵⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. Dikkat edilirse; Darû'n-Nedve'de karışlaştırılan ve Mekke'de yaşayan insanların tamamına uygulanan kanunlar da "Batıl dinden çıkarılan bir şeriat" olarak isimlendirilmiştir. Dolayısıyla her toplumun (iseter hak, ister bâtil) bir şeriatı vardır. Mustafa Kemal "Nutuk" isimli eserinde: "Şeriat demek; kanun demektir, nizam demektir" cümlesini bu manada kullanmıştır. Kendisi Osmanlı döneminin eğitim müesseselerinde yetiştiği için meseleye vâkıftır. Sonuç olarak şunu söylemek mümkündür: İnsan için iki yol vardır. Ya Şeriatçı (kanun ve nizamdan yana) olacaktır, ya anarşist!.. Bu manada her laik devlet; vahyi esas almayan ve akla dayanan

bir şeriat peşindedir.

Şurası muhakkaktır ki bir müslüman; Allahu Teala (cc)'nın kitabına ve Rasûl-i Ekrem @'in sünnetine, kayıtsız ve şartsız teslim olmuştur. Esasen "Müslüman" kelimesi, teslim olan manasınadır. Her peygamberin görevleri vardır. Şimdi Kur'an-ı Kerim'de, Rasûl-i Ekrem @'e verilen görevleri ana hatlarıyla izaha gayret edelim.

BİRİNCİSİ: *Allahu Teala'nın emirlerini tebliğ etmektedir.* Peygamberler Allahu Teala (cc)'nın emir ve nehiyelerini, insanlar arasında hiçbir ayırım gözetmeksizin tebliğe memurdurlar. Nitekim bir âyet-i kerime'de: *"Ey peygamber!... Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan (Allah'ın) elçiliğini edâ ve ifâ etmiş olmazsın. Allah seni insanlardan koruyacaktır."*⁽⁶⁾ buyurulmuştur. Peygamberlerin vahye ihanet etmeleri veya gizlemeleri asla düşünülemez. Zira murakabe altındadırlar. Rasûl-i Ekrem @: *Allah'ın emretmiş olduğu hiçbir şey yoktur ki, size emretmiş olmayayım. Allah'ın sakındırdığı (nehyettiği) hiçbir şey yoktur ki, sizi ondan menetmiş olmayayım.* ⁽⁷⁾ diye-

rek, görevini hakkı ile edâettiğini belirtmiştir.

İKİNCİSİ: *Şeriatı tâbi olmak ve tâviz vermemektir.* Bütün peygamberler, bir şeriatı tebliğ etmişlerdir. Rasûl-i Ekrem @'in kendisine tebliğ edilen şeriate uymaması veya muhayyer olması düşünülemez. Nitekim bir âyet-i kerime'de *"Sonra seni de bir emr (hususunda) bu şeriatin üstüne me'mur kıldık. O halde sen ona (şeriatı) tâbi ol!.. Bilmezlerin heva (ve heveslerine) sakin uyma!.."*⁽⁸⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. Esasen şeriatı tâbi olmak ve şeriatı taviz vermek sadece peygamberlerin görevi değil, aynı zamanda o peygambere tâbi olan bütün insanların görevidir.

ÜÇÜNCÜSÜ: *İnsanlar arasında şeriatla hükmetmektir.* Bütün peygamberler insanlara Allahu Teala (cc)'ya ibadet ediniz!.. Tağut'a kulluk etmekten kaçınız diye, tebliğatta bulunmuşlardır. Rasûl-i Ekrem @ insanlar arasında, İslâm Şeriatı'nın nasıl tatbik edileceğini, bizzat tatbik ederek göstermiştir. Nitekim bir âyet-i kerimede: *"Allah'ın indirdikleriyle (insanlar arasında) hüküm et!.. Onların*

keyiflerine uyma. Allah'ın sana indirdiği (hükümlerin) bir kısmından seni sapıtacaklar diye kaçın onlardan. Eğer onlar (indirilen hükümleri kabul etmekten) yüz çevirirlerse bil ki Allah günahlarının biri (veya sadece yüz çevirmeleri) sebebiyle kendilerini mutlaka musibete uğratmak istiyordur. İnsanların birçoğu muhakkak ki, Allah'ın emrinden dışarı çıkanlardır. Onlar hâlâ cahiliyet devrinin (o kötü) hükmünü mü arzu ediyorlar. Şüphesiz (salih) bir kanaate (yakîne) sahip bir kavim indinde, hükmü Allah'dan daha güzel kim olabilir?"⁽⁹⁾ hükmü beyan buyurulmuştur.

Dikkat edilirse üç önemli görev, hep emir sigasıyla verilmiştir. Şeriata tâbi olma hususunda muhayyerlik yoktur. Peygambere vâris olan ülemanın bu üç önemli görev hususunda titizlik göstermesi zaruridir.

Herhangi bir şeriata tâbi olma suç ilân edilirse, din ve vicdan hürriyetinden söz edilemez. Kaldı ki sadece müslümanlar değil; TC vatandaşı olan Yahudiler ve Hristiyanlar da bir şeriata tâbi olmuşlardır. Keyiflerini kânun haline getirmek isteyen yo-

bazlar; tağutlarını memnun etmek için, İslâm düşmanlığını "Şeriatçıların başı ezilmelidir" sloganıyla sürdürmektedirler. Halbuki kendileri de bâtil bir şeriatın emrindedirler. Tıpkı Mekte müşrikleri gibi; cahiliyye gayretine kapılmış ve müslümanlara işkence etmeyi marifet zannemişlerdir. Bu hususu açıkça ifade etmekte fayda vardır.

KAYNAKLAR

- (1) Geniş bilgi için bkz./ Ragıp el-İsfahânî, *el-Müfredat fî Garibi'l Kur'an*, İst. 1986, Kahraman Yay., sh. 379-380.
- (2) A'raf Sûresi: 163.
- (3) *Mecmuatât'ü-Tefasir*, İst. 1979, Çağrı Yay., c.II, sh. 296-297 (Maide Sûresi: 48.nci âyetin tefsiri)
- (4) Osman Zeki Soyyiğit, *Şeriat Kavgası*, İst.1987, sh.19 vd.
- (5) Şuara Sûresi: 21.
- (6) Maide Sûresi: 67 (Tebliğle ilgili olarak bkz: Al-i İmran Sûresi: 110, Ra'd Sûresi: 40, Nahl Sûresi: 82.)
- (7) İmam-ı Şafii, *er-Risale*, Kahire 1972, (2. bsm), sh. 87, Madde: 289.
- (8) Casiye Sûresi, 18 (Şu âyetlerde de vahye uyması emredilmiştir: En'am Sûresi: 106, Yunus Sûresi: 109, Ahzab Sûresi: 2 ve 45)
- (9) Maide Sûresi: 49-50.

Yaratılış itibariyle (fizikî ve ruhî açıdan) birbirlerine bağımlı olan insanlar, cemiyet halinde yaşamak durumundadırlar. Hz. Adem @'den itibaren her cemiyette mutlaka bir otorite (iktidar) ve o otoriteye bağılı kitleler vardır. İnsanlığın ilerlemesini veya düşüşünü belirleyen faktörlerin başında; siyasî iktidarların, kendilerine itaat eden insanları yönlendirmeleri gelir. Bir misâl verelim: Tren, sürücüsünün istediği yönde hareket eder. Raylar döşenmiştir. Yolcular ona tâbidir. Eğer başka bir yöne gitmek istiyorlarsa ya treni, ya sürücüyü değiştirmek mecburiyetindedirler. Bu misalden de anlaşılacağı üzere insan medeniyetinin yönünü, siyasî iktidar ve kudret sahipleri belirler. Elbette bütün toplumlarda hem iktidar, hem muhalefet cephesi vardır. Ancak iktidar sahipleri; bütün kaynakları kontrol ettikleri için, insanların düşüncelerini ve davranışlarını bile şekillendirebilirler. Sosyal mücadele içerisinde insanla-

rın birbirleriyle müşaveresi ve ortak hareketleri daima gündemdedir. Dolayısıyla *şûra* veya *müşavere* İslâmî birer kavram değil, sosyal mücadelelerde daima müracaat edilen bir usûldür. Sadece müslümanlar değil, kâfirler de birbirleriyle müşavere etmek ihtiyacını hissederek. Bazı çevreler "Efendim!.. Şûra gibi bir İslâmî kavramı harcamayalım. Bizim şûra üyesi olacak ehliyetimiz yoktur" derken, meseleye vâkîf olmadıklarını ortaya koymaktadırlar. Şimdi önce "Şûra nedir?" sualine cevap arayalım. Daha sonra Kur'an-ı Kerim'de kıssalar yoluyla verilen müşavere örneklerini gözden geçirelim.

Arap lisanında işaret masdârı "ilâ" ile kullanıldığı zaman; "el veya göz yahut da kaş ile imâetmek" anlamına gelir. Aynı kelime "alâ" ile kullanıldığında ise "emretmek ve re'y vermek" manasını ifade eder. Bu anlamda *müşavere* işaret almak demek-

tir. Müşavere, şivar, meşveret, meşûra, meşvûra; aynı kökten türemiş kelimeler olup "danışıp işaret almak, rey almak ve bir mesele hakkındaki görüşünü sormak" manasınadır. Toplanıp meşveret eden cemaate şûra denilir.⁽¹⁾

"Meşûra" kelimesi ise teknik istişare manasınadır. Gelişi güzel herhangi bir kimsenin fikrine müracaat etmeyip bizzat istişareye ehil olan kimseleri seçmek ve ihtisasa hürmet etmek önemlidir. Herhangi bir problemle karşılaşan kimse; o problemini çözecek eğitim düzeyine sahip ve tecrübeli şahıslara öncelik verir. Herhangi bir suç isnadıyla mahkemeye verilen kimse, o sahada mâhir bir avukat bulmaya gayret sarfeder. Meselesini onunla istişare eder. İşte bu fiile "meşûra" (teknik istişare) denilir. Herhangi bir hastalığa tutulan kimse için de aynı usûl geçerlidir. Mutlaka hastalığı konusunda ihtisas yapmış bir doktoru tercih eder. Sosyal mücadelelerde de durum farklı değildir. Allah-u Teala (cc) ihtisas sahibi kimselerden faydalanmanın şeklini anlatmak üzere; Sebe Kraliçesi Belkıs'ın, çevresindeki ileri gelenlerle (Mele topluluğu) nasıl

müşavere ettiğini haber vermiştir. Şimdi Kur'an-ı Kerim'den bu olayı birlikte okuyalım:

"(Süleyman, Hüdühüd kuşuna hitaben) Dedi ki: 'Bakalım doğru mu söyledih, yoksa yalancılarıdan mı oldun? Şu mektubu götür, onu kendilerine bırak. Sonra onlardan ayrıl ve onların verecekleri cevabı bekle. (Sebe Kraliçesi) Dedi ki: 'Ey Mele (ileri gelenler topluluğu), bana çok şerefli bir mektup bırakıldı. O muhakkak Süleyman'dandır ve şöyle (demekte)dir: Rahman ve rahim olanın (Allah'ın) adıyla!.. Bana karşı baş kaldırmayın. Allah'a teslimiyet göstererek bana gelin! (Kraliçe) şöyle devam etti: 'Ey Mele!.. Bana bu meselede akıl (rey) veriniz. Sizin şahid olmadığınız hiçbir emirde (umumla ilgili meselelerde tek başıma) karar vermem. (Onlar -Mele topluluğu- düşünüp, şöyle) Dediler: 'Biz güç ve kuvvet sahipleri, çetin savaş erbabıyız. Emir sana aittir. Bize ne emredeceksen emret! (Kraliçe) Dedi ki: 'Şüphesiz ki hükümdarlar bir memlekete girdiklerinde orasını perişan ederler. Halkından şerefli olanları hor ve hakiyr kılarlar. Bunlar da böyle yapacaklardır. Ben onlara bir hediye göndereyim de, (elçi-

ler) ne ile dönecekler bakayım. Bunun üzerine vaktâki (o gönderilen heyet) Süleyman'a geldi. (Süleyman) Dedi ki: 'Siz bana mal ile mi yardım ediyorsunuz? İşte Allah'ın bana verdiği (ni'metler ki onlar) size verdiğinden daha çok hayırlıdır. Belki siz hediyeyle böbürlenirsiniz. Dön onlara!... Andolsun önüne geçemeyecekleri ordularla gelir, onları hor ve hakiyr oldukları halde, oradan (memleketlerinden) çıkarırım. (Sonra Süleyman) Dedi ki: 'Ey Mele!.. (İleri gelenler topluğu) onun tahtını kendileri (Allah'a) teslimiyet göstererek gelmelerinden evvel, hanginiz bana getirir? Cinnîlerden bir ifrit: 'Sen makamından kalkmadan ben onu (tahtını) sana getiririm. Buna da muktedir ve eminim dedi. Nezdinde kitaptan bir ilim bulunan (zât, Asaf b. Berhiya): 'Onu sana gözün kendine dönmeden (gözünü yumup açmadan) evvel getiririm. Vaktaki (Süleyman) tahtı yanında durur bir halde gördü: 'Bu, dedi, Rabbimizin fazl(u lûtf)ündandır. Şükür mü edeceğim, yoksa nankörlük mü edeceğim, beni imtihan ettiği içindir. Kim şükrederse kendi faidesi-
nedir. Kim de nankörlük ederse, şüphe yok ki Rabbim (onun şük-

ründen) tamamen müstağnidir. (Hem o) Hakkı ile kerem sahibidir. ⁽²⁾

Dikkat edilirse Sebe Kraliçesi'nin çevresinde bir müşavere heyeti (Mele topluluğu) vardır. Güneşe secde eden bu topluluk; siyasî ve sosyal problemlerini "şura yoluyla" çözme gayretindedirler. Ayette geçen "Mele", toplumun seçkin ve mümtaz kesimini ifade içindir. Hz. Süleyman @'ın çevresinde de bir "müşavere heyeti" vardır. Dolayısıyla herhangi bir toplumu ilgilendiren meselelerin müşavere yoluyla çözülmesi faydalı bir usûldür. İman veya küfürle bir ilgisi yoktur. Nitekim Fir'avn'un; Hz. Musa @'ya karşı mücadele verirken, çevresindekilerle sık sık müşavere ettiği sabittir. Fir'avn'un çevresindeki ileri gelenler (Mele topluluğu), Hz. Musa @'ın öldürülmesini, değişik sosyal sebeplerle kabul etmezler. Fir'avn onları ikna etmek için şunları söyler: "Fir'avn: 'Bırakın beni (izin verin), dedi, Musa'yı öldüreyim. (Varsın o) Rabbine yalvar-sın. Çünkü ben onun, dininizi değiştireceğinden yahut yeryüzünde fesad çıkaracağından korkuyorum. "⁽³⁾

Cahiliye döneminde Mekke müşrikleri, karşılaştıkları bütün problemleri, müşavere yoluyla çözüyorlardı. Dar'un Nedve'de şura meclisini yöneten şahıs Yezid b. Zema b. Esved idi. Kureyş'in yönetiminde ona verilen görev, Şura'yı faal hale getirmektir. Nitekim Allame Zemahşeri *İş hususunda onlarla müşavere et* (Al-i İmran Sûresi: 159) mealindeki âyeti tefsir ederken, bu hususa geniş yer vermiştir. Kelime-i Şehadet getirerek "Tevhid Mücadelesi'ne" katılan Kureyş'lilerin, daha önceden müşavere usûlünü bildikleri üzerinde özellikle durmuştur.⁽⁴⁾

Şurası muhakkaktır ki; gerek aileyi, gerek toplumu ilgilendiren konularda müşavere etmek nassla sabittir. İslâm dini, müşavere alanını tayin ve tesbit etmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de: "*Anneler çocuklarını tam iki yıl emzirirler. (Bu) emmeyi tam yaptırmak isteyenler içindir. O (annelerin) maruf şekilde yiyeceği ve giyeceği (nafakası), çocuk kendisinden olan babaya aittir. Kimse güç yetiremeyeceği bir şeyle mükellef tutulamaz. Ne bir anne çocuğu*

yüzünden, ne de çocuğun babası, o çocuğu sebebiyle zarara sokulmasın. Mirasçıya düşen de bunun gibisidir. Eğer (anne ve baba) aralarında anlaşarak ve MÜŞAVERE EDEREK, çocuğu memeden kesmeyi arzu ederlerse, ikisine de günah yoktur."⁽⁵⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. Müfessirler bu âyetin, talak âyetinden sonra gelmesini dikkate alarak, meseleyi izah etmişlerdir. Boşanan erkek ve kadının; çocuklarıyla ilgili hususlarda müşavere etmeleri ve birbirlerini zarara sokmamaları esastır. Fahrüddin-i Razi; bu âyetin tefsirinde: "Bu en doğru olan görüştür. Buna göre, bu sınırlama (tam ikiyıl) dan maksad, karı-koca emzirme müddetinde anlaşmazlığa düştüklerinde, onların bu anlaşmazlıklarını sona erdirmektir (...) Buna göre şayet baba, iki yıl dolmadan çocuğunu süttten kesmeyi ister, annesi de razı olmazsa, babanın isteğine itibar edilmez. Aksi durumda da böyledir. Ancak müşavere eder ve anlaşılırlarsa, mesele yoktur." demiştir. Dikkat edilirse; aile içerisindeki bir meselede, tarafların müşavere etmeleri teşvik edilmiştir.

Bilindiği gibi; Kur'an-ı Ke-

rim'deki sûrelerden birisinin ismi, Şura Sûresi dir. Mü'minler arasındaki velâyetin tabii sonucu olarak müşavere daima gündemde kalmıştır. Hatta işlerini müşavere yoluyla çözmek, mü'minlerin vasfı olarak zikredilmiştir. Nitekim bir âyet-i kerimede: *"Size verilen şey, hep bu dünya hayatının geçici birer faidesidir. Allah'ın katında olan ise daha hayırlıdır, daha sürekli'dir. (Bunlar) iman edip de, ancak Allah'a güvenip dayanmakta, büyük günahlardan ve fahiş kötülüklerden kaçınmakta, öfkelenedikleri zaman derhal (kusurları) örtmekte olanlara, Rabblerinin (tevhide ve ibadete dair) davetine icabet edenlere, namazlarını dosdoğru kılanlara; Kİ BUNLARIN İŞLERİ ARALARINDA MÜŞAVERE İLEDİR kendilerini rızıklandırdığımız şeylerden (İslâm için) harcamakta bulunanlara, kendilerine tegallüp ve zulüm vâki olduğu zaman, hep birlikte mazlûma yardım eyleyenlere mahsustur."*⁽⁶⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. Müfessirlerin cumhuru, bu âyet-i kerimenin Mekke'de inzal buyurulduğunu belirtmişlerdir. Dolayısıyla İslâmî bir devletin; henüz gündemde olmadığı bir zamanda, ki bunların işleri aralarında

müşavere ile denilerek, mü'minler övülmüştür. Alemlere rahmet olarak gönderilen Peygamberimiz Efendimiz @: *Biliniz ki Allah ve Rasûlü müşavere*den muhakkak mustağnidirler. *Fakat Allahu Teala (cc) müşavereyi benim ümmetime bir rahmet kıldı. Mü'minlerden her kim istişare ederse doğrudan mahrum olmaz. Her kim müşavereyi terkederse hatadan kurtulamaz.* ⁽⁷⁾ buyurmuştur.

Şurası unutulmamalıdır ki; mü'minler birbirlerinin velileridir ve meselelerini istişare ederler. Gerek devlet, gerek cemaat planında; mü'minlerin işlerini üzerine alan kimse (emîr), kaba ve katı yürekli olmamak durumundadır. Ayrıca müşavere usûlüne riayet etmek mecburiyetindedir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de Rasûl-i Ekrem @'e hitaben *"(O vakit) Sen Allah'tan bir esirgeme sayesinde ki, onlara mülâyemetle (yumuşak, merhametli) davrandın. Eğer kaba ve katı yürekli olsaydın, onlar etrafından dağılıp gümüşlerdi bile!.. Artık onları bağışla (Allah'dan da) günahlarının affolmasını iste. İş hususunda onlarla istişare et!.. Bir kere de azmettin mi, artık Allah'a dayanıp güven. Çünkü Al-*

lah kendine güvenip, dayananları sever. ⁽⁸⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. Dikkat edilirse; Rasûl-i Ekrem @'e *iş hususunda onlarla istişare etmesi* emir sigasıyla bildirilmiştir. Tefsir-i Taberi'de: "Buradaki istişareden maksad; Rasûl-i Ekrem @'in sahabesinin reyine kıymet verdiğinin anlaşılması ve İslâmî mücadelede onlardan yardım istediğinin bilinmesidir" hükmü yer almaktadır. İbn-i Murdeveyh'in Hz. Ali (r.h.)'dan rivayet ettiğine göre; Peygamberimize @ bu âyette geçen "azm'in" manası sorulmuş, bunun üzerine şu şekilde izah etmiştir: *Azm'den maksad; rey sahipleriyle istişare etmek ve onların görüşlerine uymaktır.* ⁽⁹⁾ Dolayısıyla "müşavere heyetinin vardıgı sonuç, mü'minlerin emirini bağlayıcıdır" diyen fûkaha, bu hadise dayanmıştır. İmam-ı Kurtubî; istişare hususundaki nassları izah ettikten sonra; "istişareyi terkederek zorbalığa meyleden imamın azledilmesi gerektiğini" beyan etmektedir. Müftabih kavi budur. ⁽¹⁰⁾

Mü'minler herhangi bir mesele ile karşılaştıkları zaman; önce o mesele ile ilgili kat'i nass bulunup-bulunmadığını araştırmak mecburiyetindedirler. Eğer

kat'i nass mevcut ise *işittik ve itaat ettik* demeleri farzdır. Eğer kat'i nass mevcut değil ise, ilim ve takva sahibi kardeşleriyle müşavere etmeleri gerekir. Zira Hz. Said b. Müseyyeb (r.a.)'dan rivayet edildiğine göre; Hz. Ali (r.a.)'nın "Kat'i nass bulunmayan meselelerde nasıl hareket edeceklerine" dair suali üzerine Rasûl-i Ekrem @'in: *Mü'minlerden ilim ve takva sahibi olanları toplayıp istişare ediniz. Bir kişinin reyine göre hükmetmeyiniz.* ⁽¹¹⁾ buyurduğu bilinmektedir. Dolayısıyla hakkında kat'i nass bulunmayan meselelerde; ilim, ihtisas ve takva sahibi mü'minlerle müşavere etmek ve şura yoluyla meseleleri çözmek bir vecibedir.

KAYNAKLAR

- (1) Geniş bilgi için bkz./ Dr. Abidin Sönmez, *Şura ve Rasûlullah'ın Müşaveresi*, İst. 1984, İnkılâb Yay., sh. 17-19.
- (2) Neml Sûresi: 27-40.
- (3) Mü'min Sûresi: 26.
- (4) Geniş bilgi için bkz./ Dr. Abidin

Sönmez, a.g.e., sh. 26.

(5) Bakara Sûresi: 233.

(6) Şura Sûresi: 36-39.

(7) Şihabüddin Ebû's-Senâ Mahmud b. Abdullah el-Alûsi, *Rûhu'l Meâni fi Tefsiri'l Kur'an*, Kahire 1301, c. I, sh. 706.

(8) Al-i İmran Sûresi: 159.

(9) İbn-i Kesir, *Tefsirü'l Kur'an'ül Azîm*, Beyrut 1969, c. I, sh. 420.

(10) İmam-ı Kurtubi, *el-Camii li Ahkâmî'l Kur'an*, Kahire 1967, c. IV, sh. 249 vd.

(11) İbn-i Abdîlber, *Camiü'l Beya-ni'l İlm*, Kahire 1346, c. II, sh. 59. Ayrıca el-Alûsi, a.g.e., c. VII, sh: 530. *Sîret Ansikopedisi*, İst. 1988, İnkılâb Yay., c.I, sh: 384.

(X) İstişare kavramı ile ilgili bilgi; İnkılâb Yayınları arasında yer alan *Sîret Ansiklopedisi*'nin birinci cildinde (sh: 384-391) vardır.

Suur

İnsanlar doğuştan herhangi bir ilme sahip değildirler. Dolayısıyla insan için asıl olan bilgi-sizlik ve cehalettir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de "Allah sizi annelerinizin karnunda, kendiniz hiçbir şey bilmiyorken çıkardı. Size şükredesiniz diye kulaklar, gözler ve gönüller verdi."⁽¹⁾ hük-mü beyan buyurulmuştur. İnsanın fıtrî yapısı, diğer canlılardan farklıdır. Beş duyu organı vasıtasıyla; isteyerek veya istemeyerek önemli bilgiler elde edebilir. Akıl

yürütme (istidlâl) yoluyla; tez ve anti-tezlerden faydalananarak, değişik tercihlerde bulunabilir. Çevre ve aile kültürü, duyularına (sevgi, nefret, kin, hased vs.) şekil ve yön verebilir.

Günümüzde geniş bir kitle: "Şuurlu müslümanlara ihtiyaç vardır" hükmünü, bir slogan olarak kullanmaktadır. Ancak "şuurlu müslümanlardan neyin kasdedildiği" araştırılırsa, ferdlerin eğilimlerine göre değişiklik ar-

zettği görülür. Şimdi meselenin kavranabilmesi için "şuur nedir?" sualine cevap arayalım.

Şuur; Arapça bir kelime olup "Şe-A-Ra" fiil kökünden gelir. Görünen ve bilinen manasınadır. İnsanın ve hayvanın bedenindeki kıllara "şa'r" denilir, çoğulu "eş'ar"dır. İnce duyu, anlayış ve bilgi sahibi olduklarından dolayı, insanlardan bazılarına *şair* denilmiştir. Şair; "şuur sahibi" manasınadır. Bundan dolayı şiire "ince duyu ve ilim" adı verilir. Daha sonra vezinli söyleyişler için isim olmuştur.⁽²⁾ Dikkat edilirse *şuur*, beş duyu organı vasıtasıyla elde edilen sezgileri ifade için de kullanıl-bilmektedir. Duyguların sürekli değişebileceği ve hislerin insanı yanıltabileceği dikkate alınır, şuurun kıymeti kavranabilir. Dolayısıyla mücerred şuur, duyguların tecellisi ve idrakin ilk merhalesidir. Şuurlu müslüman; bazı hakikatlerin bulunduğunu sezen, fakat mahiyetini bilmeyen kimsedir. İlim ve salih amelle desteklenmeyen şuurun faydası yoktur. Çünkü irade haline gelememiş, duyu ve sezgi safhasında kalmıştır.

Teklife muhatap olan insan;

herhangi bir fiil işlerken, aklını şer'i delillere teslim etmek mecburiyetindedir. Vahye teslim olan akıl, beş duyu vasıtasıyla elde ettiği bütün bilgileri analiz ederek hakikati tesbit edebilir. Tefekkür ve tezekkürün önemi, bu noktadadır.

Bazı hallerde, farklı duyguların yoğunlaşması sonucunda, şurun felce uğraması mümkündür. İnsanın "şok haline girmesi" ve ne yaptığına farkına varmaması, şuurun felce uğramasındandır. Şimdi Hz. Ömer (r.a.)'in başından geçen bir hâdiseyi naklederek, şuurun felce uğramasını izaha gayret edelim. "Rasûl-i Ekrem @'in vefat ettiğine dair haber dilden dile dolaşmaktadır. Hz. Ömer (r.a.) ne yapacağını şaşırmış bir vaziyettedir ve kılıcını çekerek; 'Kim Muhammed aleyhisselâm öldü' derse, derhal başını uçururum.' tehdidiyle etrafa korku salmaktadır. Hiç kimse sesini çıkaramaz ve üzüntüsünü kalbine gömer. Bu sırada metânetini kaybetmeyen Hz. Ebû Bekir (r.a.) müslümanlara hitaben şunları söyler: 'Kim Hz. Muhammed @'e tapıyorsa, bilmelidir ki o ölmüştür. Kim Allahu Teala (cc)'ya kulluk ediyorsa, bilmelidir ki Allah (cc) di-

ridir ve asla ölmez!" Kısa bir sükûttan sonra; şu âyet-i kerime'yi okuyarak, meseleyi izah eder: "*Muhammed sadece bir peygamberdir. Ondan evvel daha nice peygamberler gelip geçmiştir. Şimdi o ölür veya öldürülürse, ökçelerinizin üstünde (gerisin geri) mi döneceksiniz? Kim ökçesi üzerinde geriye dönerse (İslâmdan vazgeçerse) elbette Allah'a hiçbir şeyle zarar-ziyan veremez. Allah, şükür (ve sebat) edenlere mükâfat verecektir.*"⁽³⁾ Bu âyet sahabe-i kiram üzerinde öyle etkili olmuştur ki, hepsi o âyeti daha önce hiç duymadıklarını zannetmişlerdir."⁽⁴⁾ ifade edilemeyecek derecede müthiş teessür duygusunun ve elemin, şuuru nasıl felce uğrattığının en güzel misali budur.

Duyguların tecellisi ve idra-kin ilk merhalesi olan şuur; Türkiye'de yaşayan müslümanlar arasında, geniş bir kitlede mevcuttur. Hatta olayı bütün dünya genelinde ele alabiliriz. Şuurlu müslümanların yönlendirdiği İslâmî hareketlerin büyük bir bölümü, fıkha ve ilme dayanmaktadır. Duyguların ve şahsî kanaatlerin ön planda olması, İslâmî hareketleri param-parça etmiştir. Mısır'da "İhvan-i Müsli-

miyn'den" ayrılan hizipleri saymak bile mümkün değildir. Türkiye'de "Risale-i Nur" hareketi, param-parça olmuştur. Afganistan'da silahlı mücadele veren müminler bile, tek bir cemaat haline (uzun süre) gelememişlerdir. Pakistan'da; Ebû'l-A'la Mevdûdî'nin vefatından sonra, Cemaat-ı İslâmî dört gruba ayrılmıştır. Bütün bunlar şuurlu müslümanların yönlendirdiği İslâmî hareketlerdir. Dolayısıyla bir İslâmî hareketi değerlendirirken; o hareketin, fıkıhla ilgisine dikkat etmeliyiz. Eğer fıkha dayalı ise (ister muvaffık olsun, ister olmasın) o hareket meşrûdur. Saf ve mücerred manada şuura dayanan (ve fikhî hafife alan) hareketler; velev ki muvaffak olsalar bile, tehlike ile karşı karşıyadırlar. Zira şuurda, duygu ve hisler ön plandadır, sürekli değişim vardır.

Sihhatli bir İslâmî hareket için şuurlu müslümanlar değil, *muttaki* mü'minlere ihtiyaç vardır. Her amelinde ihlâsı esas alan, İslâm fikhına harfiyyen riayet eden ve *velâyet-i fakih* meselesinde hassasiyet gösteren mü'minler; velev ki muvaffak olmasalar bile, (tıpkı Ashab-ı Kehf gibi) imtihanı kazanırlar.

KAYNAKLAR

(1) Nahl Sûresi: 78.

(2) Geniş bilgi için bkz./ Ragıp el-İsfahani, *el-Müfredat fi Garibi'l Kur'an*, İst. 1986, Kahraman Yay., sh. 374- 375.

(3) Al-i İmran Sûresi: 144.

(4) Geniş bilgi için bkz./ İbn-i Kesir, *Tefsirü'l Kur'an'il Aziym*, Beyrut 1969, c. I, sh. 409.

Vahy

Peygamberler tarafından tebliğ edilmeyen ve vahye dayanmayan hiçbir kitap "İlâhî Kitap" vasfını taşımaz. Kur'an-ı Kerim, Rasûl-i Ekrem @'e vahy yoluyla nâzil olmuştur. Dolayısıyla *vahy* kelimesini ve kavramını iyi bilmek durumundayız.

Vahy kelimesi (V-H-Y) fiilinin masdarı olup, lûgatta; gizli konuşmak, emretmek, ilham etmek, süratli ve gizli telkinde bulunmak, imâ ve işaret etmek, yazı ile bildirmek ve fısıldamak gibi manalara gelir. Genel olarak "Bir şeyi gizli ve hızlı bir şekilde bildirmek" şeklinde tarif edilmiştir.⁽¹⁾

İslâmî istilâhta: Allahu Teala (cc)'nın; Rasûllerine ve nebilerine, dilediği hükümleri kelâm ve mana olarak, kesin ve yakın bilgi ifade edecek şekilde bildirmesidir. *Vahy*, peygamberlerin hepsi için, Allahu Teala (cc)'dan hüküm ve haberleri alma vasıtasıdır.⁽²⁾ Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: "Ya vahy ile, ya bir perde arkasından, yahud bir elçi gönderip de kendi izniyle dileyeceğini vahyetmesi olmadıkça, Allah'ın hiçbir beşere kelâm söylemesi (vâki) olmamıştır. Şüphesiz ki O, çok yücedir, mutlak bir hüküm ve hikmet sahibidir."⁽³⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. Dikkat edilirse vahiy üç kısımda mü-

talâa edilebilir. (a) Allahu Teala (cc)'nın doğrudan doğruya vahyetmesi!.. Buna *vahy-i gayr-i metlûv* veya *ilham* denilir. Meselâ: Rasûl-i Ekrem @'in: *Rızkı tamamlanuncaya kadar hiç kimsenin ölmeyeceği bana vahyedildi. O halde Allahu Teala (cc)'ya karşı gelmekten sakınınız. Rızkınızı araştırırken güzel bir yol tutunuz.* ⁽⁴⁾ hadisi, bu vahye delildir. Bunun dışında, bir çok misal vermek mümkündür. (b) Bir perde arkasından duyulan sözler.. Meselâ: Hz. Musa @'ın Cebel-i Tur'da ağaç arkasından işittiği ilâhî nidâ gibi. Nitekim bu hâdise Kur'an-ı Kerim'de belirtilmiştir: *"Artık Musa müddetini bitirince ailesiyle yola çıktı. Tûr'un yanında bir ateş hissetti. Ailesine dedi ki: 'Siz (burada) durun. Çünkü ben bir ateş gördüm. Olur ki size ondan bir haber, yahut (ocak yakap) ısınmanız için bir ateş parçası (ateş kuru) getiririm. Derken oraya gelince feyizli (ve mümtaz) bir yerdeki vâdinin sağ kıyısından, ağaçtan 'Ya Musa!.. Muhakkak ben âlemlerin Rabbi olan Allah'ım!...(Şimdi) asânı yere bırak diye nidâ olundu."* ⁽⁵⁾ Perde arkasından nidâ şeklindeki vahy nâdirdir. (c) Vahiy meleği olan

Cebraîl @'ın vasıtasıyla kelimeler halinde, peygambere ulaştırılan vahy. Buna *vahy-i metlûv* adı verilir. Kur'an-ı Kerim, Rasûl-i Ekrem @'e bu şekilde inzâl buyurulmuştur.

Vahy kelimesi, Kur'an-ı Kerim'de hem lûgat manasında, hem istilâhî mahiyette kullanılmıştır. Bu inceliği kavrayamayan ve tahlil edemeyen bazı müsteşrikler, garip teoriler ortaya koymuşlardır. Şimdi meselenin kavranması için, bu nokta üzerinde duralım

Vahyin lûgat manasında kullanıldığı âyetlerden bazıları şunlardır:

1. *"Derken (Zekeriya) mih-raptan kavminin karşısına çıktı ve onlara sabah akşam Allah'ı tesbih etmeyi vahyetti."* ⁽⁶⁾ Buradaki vahy kelimesi, imâ ve işaret etmek manasınadır.

2. *"Biz (sana yaptığımız gibi) her peygambere de insan ve cin şeytanlarını böylece düşman yaptık. Bunlar birbirlerini aldatmak maksadıyla, yaldızlı bir takım söz(ler ve vesveseler) vahyediler. Eğer Rabbin dileseydi bunu yapamazlardı. Öyle ise onları düzmekte oldukları yalanlarıyla*

beraber (başbaşa) bırak"⁽⁷⁾ İnsan ve cin şeytanlarının yaptıkları vahyin manası; fısıldamak ve gizlice söylemektir.

3. "Üzerlerine Allah'ın ismi anılmayanlardan yemeyin. Çünkü bu muhakkak ki bir fısıktır. Bununla beraber şeytanlar, sizinle mücadele etmeleri için, kendi dostlarına (velilerine) mutlaka vahyederler. Eğer onlara itaat ederseniz, şüphesiz ki siz müşriklerden olursunuz."⁽⁸⁾ Buradaki vahy kelimesi süretli ve gizli telkinde bulunmak, fısıldamak manasınadır.

Allahu Teala (cc)'nın; peygamberlerin dışında, canlı-cansız bazı varlıklara vahyettiği de kat'i nasslarla sabittir. Bu âyetlerde de (daha ziyade) kelime manaları ön plandadır. Şimdi bir kısmını birlikte gözden geçirelim.

(a) Cansız arza ve semaya hitaben vaki olan vahyeler:

"O gün (yeryüzü) bütün haberleri anlatacaktır. Çünkü Rabbi kendisine (o vech ile) vahyetmiştir. ⁽⁹⁾ Buradaki vahy kelimesi, emretti manasınadır.

(b) Canlılardan bal arısına vâki olan vahy:

"Rabbin bal arısına: 'Dağlardan, ağaçlardan ve (insanların senin için yapacakları) çardaklardan evler (kovanlar) edin. Sonra meyva ve çiçeklerin her birinden yeyin. Rabbinin (bal imalinde öğrettiği ve) kolaylıklar gösterdiği yaylım yollarına gidin' diye vahyetti. Onların karınlarından (ağızlarından) renkleri çeşitli şerbet (bal) çıkar ki, onda insanlar için şifa vardır. İşte bunda da tefekkür edecek bir zümre için elbette bir âyet (alâmet) vardır. ⁽¹⁰⁾ buradaki vahy kelimesi, *ilhâm* manasındadır. Günümüzde buna *sevki tabi* denilmektedir.

(c) Meleklerle hitaben vâki olan vahy:

"Hani Rabbin meleklere: 'Şüphesiz ki ben sizinle beraberim. Haydi iman eden (o mücahid)lere sebat ilham edin' diye vahyedyordu. 'Ben kâfirlerin yüreklerine korku salacağım. (Ey mü'minler) hemen vurun boyunlarının üstüne, vurun onların her parmağına!' (diyordu). Bunun sebebi şudur: Çünkü onlar Allah'a ve Rasûlüne karşı geldiler. Kim Allah'a ve Rasûlüne karşı gelirse, Allah'ın cezası cidden çetindir. ⁽¹¹⁾ Buradaki meleklere

yapılan vahyin manası, *emir vermektir*. Allahu Teala (cc)'nin gaybî yardımının ve ihsanının bilinmesi içindir.

(d) *İnsanlardan Hz. Musa @'ın annesine hitaben vâki olan vahy:*

"Musa'nın anasına: 'Onu emzir. Ona aid bir tehlike gelince, kendisini denize (nil nehrine) bırak, (bozulacağından) korkma, ayrılıktan kederlenmel.. Çünkü biz onu yine sana geri döndüreceğiz. Hem onu peygamberlerden biri yapacağız' diye vahyettik. ⁽¹²⁾ Burada ise vahy kelimesi; Kadı Beyzâvi'nin belirttiği gibi, *ilham* ve *sâdık rüya* karşılığı kullanılmıştır.

Dikkat edilirse; yukarıda zikrettiğimiz bütün âyetlerde, vahy kelimesi lûgat manasında kullanılmıştır. Istilâhî manada vahy; Allahu Teala (cc) ile rasûlleri ve nebileri arasında cereyan eden bir hâdisedir. Rasûl-i Ekrem @, vahiyle insanların karşısına çıkan ve hitap eden ilk şahsiyet değildir. İlâhî vahye mazhar olan bazı peygamberlerin isimleri Kur'an-ı Kerim'de birçok vesilelerle zikredilmektedir. Meselâ: "Nuh'a ve ondan sonraki peygamberlere vahyettiğimiz gibi

sana da vahyettik. İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a, Yakub'un torunlarına, İsa'ya, Eyyub'e, Yunus'a, Harun'a ve Süleyman'a da vahyettik. Davud'a da Zebur'u verdik. ⁽¹³⁾ âyetinde, bir çok peygamberin ismi zikredilmektedir.

Daima kendisinin bir insan olduğunu ifade eden Rasûl-i Ekrem @ vahye muhatap olmadan önce, okuma- yazma bilmiyor ve "iman nedir? Kitap nedir?" gibi meselelerle zihnini yormuyordu. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de "*İşte biz sana da (ey Muhammed) böylece emrimizden bir ruh vahyettik. Halbuki (vahiyyden evvel) kitap nedir? İman nedir? sen bilmezdin. Fakat onu biz bir nûr yaptık. Bununla kullarımızdan kimi dilersek ona hidayet veririz. Şühpesiz ki sen, doğru bir yolun rehberliğini yapıyorsun.*"⁽¹⁴⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz; Hesap gününü düşünen her mükellef, vahyin hem lugat, hem islahî manasını iyi bilmelidir. Ayrıca unutulmamalıdır ki, vahye tâbi olmayan insan, hevâ ve hevesinin kurbanı olur, imtihanı kaybeder.

KAYNAKLAR

- (1) Geniş bilgi için/ Ragıp el-İsfahani, *el-Müfredat fi Garib'il Kur'an*, İst. 1986, sh. 809-811. Ayrıca, *Lisanû'l Arap*, Beyrut.1955, c. XXV, sh. 379-382.
- (2) Meydanî, *el-Akidetü'l İslâm*, Şam 1966, c. II, sh. 244.
- (3) Şûra Sûresi: 51.
- (4) Aclûnî, *Kesfû'l Hefa*, Beyrut 1351, c. II, sh. 231 Had. No: 707. Ayrıca İmam-ı Şafii, *er-Risale*, Kahire 1979, sh. 94 Madde: 306.
- (5) Kasas Sûresi: 29- 30.
- (6) Meryem Sûresi: 10.
- (7) En'am Sûresi: 112
- (8) En'am Sûresi: 121.
- (9) Zilzal Sûresi: 4-5.
- (10) Nahl Sûresi: 68-69.
- (11) Enfal Sûresi: 12-13.
- (12) Kasas Sûresi: 7.
- (13) Nisa Sûresi: 162. Bu hususla ilgili diğer âyetler: A'raf: 117, 160, Ta-Ha: 77.
- (14) Şûra Sûresi: 52.

Velâyet

Kelime-i Şehadeti ikrar ve tasdik eden bir kimsenin hedefi; Allahu Teala (cc)'nın rızasını elde etmek ve imtihanı kazanmaktır. İslâmî mücadelenin zaferi; ihlâsla ibadet eden ve sadece hesap gününü düşünen, muttaki insanların gayretleriyle gündeme girebilir. İbadet ve velâyet şuuru; her müslümanın hassasiyetle koruması gereken, kardeşlik hukukunun temelini teşkil eder. Bu-

nun için her mükellef, hevâ ve heveslerini bir kenara bırakmak ve hakikate teslim olmak mecburiyetindedir. Nitekim Seyyid Şerif Cürcanî, bu mahiyeti dikkate alarak: "Hevâ ve heveslerine muhalefet edip, Allahu Teala (cc)'ya teslim olan mükellefin davranışlarına ibadet denilir."⁽¹⁾ tarifini esas almıştır. Dolayısıyla velâyet anlayışı ile ibadet arasında ince bir bağ vardır.

İslâm dini, bütün mü'minleri birbirlerinin kardeşi ilan etmiştir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: "Muhakkak ki mü'minler kardeşler. O halde iki kardeşinizin arasını (bulup) barıştırın. Allah'dan korkun. Tâ ki esirgenesiniz. ⁽²⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. Bu âyette geçen "ihve" kelimesi üzerinde kısaca durmakta fayda vardır. Zira kardeş anlamındaki "eh" kelimesi; dostluk ve sadakat anlamını ifade edeceği zaman "ihvan" şeklinde çoğul olur. Nesep yönünden kardeş anlamına geldiği zaman; âyette olduğu gibi, "ihve" gelir. Dolayısıyla müslümanlar arasında; inanç sebebiyle oluşan bağı, belîğ bir teşbihle öz kardeşliğe bağlamıştır. İman sebebiyle gerçekleşen kardeşlik, nesep sebebiyle gerçekleşen kardeşliğe denk, hatta ondan üstün tutulmuştur. Bu inceliği asla unutmamak ve "velâyet şuurunu" bu temele bağlamak durumundayız. Şimdi *veli* ve *velâyet* kavramları üzerinde duralım

Velâ kelimesi Arapça olup, lûgatta; bir şeyi meydana getirmek veya iki şey arasında kendilerinden olmayanın bulunmaması, sahip, sevgi, dostluk ve yardımlaşma gibi manalara gelir.⁽³⁾

Örfen *veli* ; Allahu Teala (cc)'ya tahkikî imanla bağlanan kimse demektir.⁽⁴⁾ İbn-i Abidin: Velâyet; başkası üzerine ister-istemez sözünü geçirmektir. Bu söz, velâyetin fikhî tarifidir. Nitekim Bahır'da da böyle denilmiştir. Yoksa lûgat itibariyle manası sevgi ve yardımdır. Nitekim Muğrib'te beyan edilmiştir.⁽⁵⁾ diyerek meseleyi izah etmiştir. Velâyet hakkı, bazı sebeplerle gündeme girer. Genel olarak, aile içerisinde karabet (akrabalık) ve ümmet içerisinde imamet sebebi zikredilmiştir.

İslâm fikhında velâyet; başkasının üzerine ister-istemez sözünü geçirmeyi ve itaat edenle emri veren arasındaki ilişkileri konu alır. Aile içerisinde baba, velâyet hakkına haizdir. Çocuklarının velisi durumundadır. Günümüzde kullanılan "Vâli" kavramı; "aynı şehirde oturan bütün insanların meşrû haklarını koruyan veli" manasınadır. İster seçimle, ister tayinle gelsin; o şehirdeki insanlara (muktedir olduğu müddetçe) velâyetin gerektirdiği hizmetleri yapmak durumundadır. Müslümanların irade beyanına (bey'atına) dayanarak; siyasî ve ictimâî bütün ihtiyaçlarını karşılayan kimseye *velîyyü'l*

emr denilmiştir. Bunu İslâmî devletin başkanı şeklinde ifade etmek mümkündür. Hilâfet, İmammet-i Kübra, Sultan ve Ulu'lemlr gibi kavramlarla da aynı mahiyet gündeme getirilmiştir.

İslâm fıkıhındaki velâyeti izah edebilmek için iki suale cevap bulmak mecburiyetindeyiz. Birincisi: "Bir müslüman; kime, nasıl ve hangi şartlarda itaat etmek zorundadır? Dolayısıyla itaat hangi hâllerde farz, vâcip veya müstehaptır?" İkinci: "Bir müslüman, kimlerin velâyetini reddetmek mecburiyetindedir?"

(a) Mü'minler birbirlerinin velileridir: Kelime-i Şهادeti ikrar ve tasdik eden her mü'min (ister erkek, ister kadın olsun) birbirlerinin velisidir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: "Mü'min erkekler ve mü'min kadınlar birbirlerinin velileridir. Bunlar (insanlara) iyiliği emrederler, (onları) kötülükten vazgeçirmeye çalışırlar, namazı dosdoğru kılarlar, zekât verirler, Allah'a ve Rasûlüne itaat ederler. İşte bunları (mü'min erkek ve kadınları) rahmetiyle yarlıgayacaktır. Çünkü Allah Aziz'dir ve Hakim'dir."⁽⁶⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. Bi-

lindiği gibi İslâmî siyasetin temeli, iyiliklerin hâkim kılınması ve kötülüklerin ortadan kaldırılmasıdır. Fûkaha "İnsanları dünya ve ahirette kurtulacakları yola irşad etmekle, onların salah ve menfaatleri için çalışmaya siyaset denilir."⁽⁷⁾ tarifini getirmiştir. İbn-i Abidin: "Siyaset-i âdile: Halkın (insanların) haklarını zalimlerin elinden kurtaran, zulüm ve fenalıkları defeden, fitne ve fesad ehlini men eden siyasettir ki, şeriattan sayılır" diyerek meselenin önemine işaret etmiştir.

Mü'min erkek ve kadınlar birbirlerinin velisidir. Bu velâyet; Allahu Teala (cc)'ya ve Rasûlüne itaatin ortaya çıkardığı, dostluk ve yardımlaşmayı beraberinde getirir. Yine bir başka âyet-i kerime'de: "Allah iman edenlerin velisidir. Onları karanlıklardan (zulûmattan) kurtarıp, nûra çıkarır. Küfredenlerin velisi ise tağuttur. O da kendilerini nurdan (ayırıp) karanlıklara çıkarır. Onlar cehennemden arkadışlarıdır. Onlar orada, bir daha çıkmamak üzere ebedî kalıcıdır- lar."⁽⁸⁾ hükmü beyan buyurulmuştur.

Siyasî velâyetin tabii sonucu

olarak müslümanların kendi içlerinden bir emîr seçmeleri ve emaneti ehline teslim etmeleri farzdır. İbn Hümam, "Mü'minlerin kendi içlerinden bir imam (emîr) seçmelerinin sebebi; İslâm'ın emirlerini (ibadetlerini ve hükümlerini) hakkı ile edâ etmektir."⁽⁹⁾ diyerek, sebebi izah etmiştir. Sünen-i Darimi'nin mukaddemesinde, Hz. Ömer (r.a.)'ın bir tesbitine yer verilmiştir. Hz. Ömer (r.a.) diyor ki: "Muhakkak ki İslâm İslâm olmaz, cemaat olmadıkça. Cemaat cemaat olamaz, emîri olmadıkça!. Emîr emîr olamaz, ona itaat olmadıkça."⁽¹⁰⁾ Bu tesbit, hesap gününü düşünen her mükellefin üzerinde hassasiyet göstermesi zaruri olan bir noktaya işaret etmektedir.

Bilindiği gibi velâyet; insanlar arasındaki ilişkileri (Hak ve adalet ölçüleri içerisinde) düzenlemeyi beraberinde getirir. Esasen Allahu Teala (cc)'nin tekliflerinin tamamı "emanet" hükmündedir. Mü'minler bu emâneti korumak ve imtihanı kazanmak için bütün gayretlerini sarfetmek mecburiyetindedirler. Kur'an-ı Kerim'de: "Şüphesiz ki Allah size emanetleri ehline vermenizi, insanlar arasında hükmettiğiniz za-

man adâletle hükmetmenizi emreder. Allah bununla size hakikati ne güzel öğüt veriyor. Şüphe yok ki Allah hakkı ile iştirici, (bütün yaptıklarınızı) hakkı ile görücüdür. Ey iman edenler!.. Allah'a itaat edin. Eğer birşey hakkında çekişerseniz (ihtilâfa düşerseniz) onu Allah'a ve Peygambere döndürün. Eğer Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız (mutlaka böyle yapınız). Bu hem hayırlı, hem netice itibariyle daha güzeldir."⁽¹¹⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. Velâyetin temel noktaları gündeme getirilmiştir.

Sonuç olarak: Bir müslümanın; kime nasıl ve hangi şartlarda itaat edeceği, kat'i nasslarla belirtilmiştir. Mü'minler, Allahu Teala (cc)'ya, Rasûlü @'e ve kendi içlerinden seçtikleri ulûl-emre itaat etmekle yükümlüdürler.

(b) Tagutî güçlerin mü'minler üzerinde velayet hakkı yoktur: Müslümanların; Yahudileri, Hristiyanları ve müşrikleri veli edinmeleri kesinlikle haramdır. Zira kâfirlerin mü'minler üzerinde velâyet hakları yoktur.⁽¹²⁾ Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: "Ey iman edenler!.. Yahudileri de, Nasranîleri de kendinize veli

edinmeyin. Onlar ancak birbirlerinin velileridir. İçinizden kim onları veli edinirse, o da onlardan-
dur. Şüphesiz ki Allah o zâlimler gürûhuna muvaffakiyet vermez.⁽¹²⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. Buradaki "veli edinme"; karşılıklı (şahsî) ilişki değildir. Yahudileri ve Hristiyanları; siyasî iktidar haline getirmek haram kılınmıştır. İslâmî bir devlette; zimmîlerle (gayr-i müslimlerle) karşılıklı ilişkiler elbette olacaktır. Hatta zimmet ehlinin haysiyet ve haklarının korunması esastır. Nitekim Rasûl-i Ekrem @: *Her kim bir zimmîye kazfîe (iftirada) bulunursa, kıyamet gününde kendisine ateşten kamçılarla had vurulur.*⁽¹³⁾ buyurulmuştur.

Sadece Yahudiler ve Hristiyanlar değil, bütün kâfirler (hasaten küfürleri sebebiyle) mü'minler üzerinde velâyet hakkına haiz değildirler. Zira onların velisi tağût'tur. Nitekim bir başka âyet-ikerime'de: *"Üzerlerine Allah'ın ismi anılmayanlardan yemeyiniz. Çünkü bu muhakkak ki bir fisktır. Filhakiyke şeytanlar sizinle mücadele etmeleri için kendi dostlarına (velilerine) mülaka telkinde bulunurlar. Eğer onlara itaat ederseniz, şüphesiz ki*

siz de müşriklerden olursunuz."⁽¹⁴⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. Dolayısıyla mü'minler, ve in eta'tümûhum innekûm le müşrikûn hükmünün mahiyetini iyi tefekkür etmek mecburiyetindedirler. İmam-ı Kurtubî, bu âyetin tefsirinde müşriklerin demogojileri üzerinde durmuştur. İbn-i Arabî "Bir mü'min, herhangi bir müşrike itikadda (iman esaslarında) itaat ettiği takdirde, müşrik olur. Şayet fiilen (amelî olarak) itaat eder, ancak akidesi selim tevhid ve tasdik üzere olursa, bu kimse haram işlemektedir ve âsidir."⁽¹⁵⁾ diyerek, önemli bir inceliğe işaret etmiştir.

Kat'i nasslarla sabittir ki; mü'minlerin, kâfirleri veli edinmeleri haramdır. Mü'minler, sadece ve sadece kendi kardeşlerini veli edinmek durumundadırlar. Nitekim bir âyet-i kerime'de: *"Ey iman edenler!.. Kendi kardeşlerinizden başkasını veli edinmeyiniz. (Çünkü) Onlar (küfredenler) size şer ve fesad yapmakta hiç kusur etmezler, size sıkıntı verecek şeyleri arzu ederler. Hakikat onların (kin ve) buğzları ağızlarından (taşıp) meydana vurmuştur. Göğüslerinde gizlemekte oldukları (düşmanlık) ise*

daha büyüktür. Size âyetlerimizi açıkladık, eğer düşünürseniz!.."⁽¹⁶⁾ hükmü beyan buyurulmuştur.

Hız. Adem @ ile başlayan insanlık tarihinde, değişmeyen bazı hususlar vardır. Her kavme; kendi içlerinden ve kendi dilleriyle konuşan peygamberler gönderilmiştir. Yaptıkları tebliğin mahiyeti aynıdır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: "Andolsun ki biz her kavme: 'Allah'a ibadet edin. Tağut'a kulluk etmekten kaçınun diye (tebliğat yapması için) bir peygamber göndermişizdir."⁽¹⁷⁾ buyurulmuştur. Tağut'a iman eden ve O'nun (tağutun) siyasî iktidarını meşrû sayan bir kimse, velev ki alnını secdeden kaldırmasa bile, ibadet etmiş sayılmaz. Zira itikadı sahîh değildir. Velâyet, İslâm dininin temel rûkûnlerinden birisidir. Velâyet noktasında hassasiyet göstermeyen ve tağut'un velâyetini tasdik eden bir kimse, cahiliye ölümü ile ölü. Bu mahiyet asla unutulmamalıdır.

KAYNAKLAR

- (1) Seyyid Şerif Cürcanî, *et-Ta'rifat*, İst. ty Kaynak Yay., sh. 146.
- (2) Hucurat Sûresi: 10.
- (3) Ragıp el-İsfahani, *el-Müfredat fî Garibi'l Kur'an*, İst. 1986, Kahraman Yay., sh. 837.
- (4) İbn-i Hümam, *Fethû'l Kadir*, Beyrut 1315 c. 2, sh. 391.
- (5) İbn-i Abidin, *Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar*, İst. 1983 c.V, sh. 358.
- (6) Tevbe Sûresi: 71.
- (7) İbn-i Abidin, a.g.e., c. VIII, sh. 186.
- (8) Bakara Sûresi: 257.
- (9) İbn-i Hümam, *Kıtabû'l Müsâyere*, İst. 1979, Çağrı Yay., sh. 265.
- (10) Sünen-i Darimi, İst. 1401, Çağrı Yay., sh. 79 Mukaddeme: 26.
- (11) Nisa Sûresi: 58-59.
- (12) Maide Sûresi: 51.
- (13) İbn-i Abidin, a.g.e., c. VIII, sh. 246.
- (14) En'am Sûresi: 121.
- (15) İmam-ı Kurtubî, *el-Camî li Ahkâmî'l Kur'an*, Kahire 1967, c. VII, sh: 77- 78.
- (16) Al-i İmran Sûresi: 118.
- (17) Nahl Sûresi: 36.

İnsan fiillerinin mahiyetini, insan-eşya ilişkilerini ve insanların birbirleriyle münasebetlerini izah edebilmek için "zulüm nedir?"sualine, doğru cevap vermek mecburiyetindeyiz. Zira Kur'an-ı Kerim'de ve sünnette en çok kullanılan kavramlardan birisi de *zulüm* ve türevleridir. Günlük hayatımızda da değişik sebeplerle *zulüm* kelimesini kullanırız. Arapça olan ve "Za-Le-Me" kökünden gelen bu kelimenin lûgat manası; nûr'un yok olması (karanlık)tır. Arapça müte-hassısları *zulüm* terimini; bir şeyi kendisine ait olan yerin dışına koymak, gerek eksiltmek, gerek çoğaltmak ve gerekse zaman ve yer bakımından saptırmak olarak tarif etmişlerdir.⁽¹⁾

Nitekim Asım Efendi: "Vaz'ı mezkûr, ya ziyade ile, yahud noksan ile, veyahut vaktinden ve mekânından üdul ile olur"⁽²⁾ diyerek, aynı hususa işaret etmiştir. Tayin edilen sınırın dışına taşmak zulümdür. Bazı lûgat

âlimleri *zulüm* terimini "haddi tecavüz ve cevri etmekle" açıklamışlardır. İslâmî ıstılâhta: "Bir eşyayı veya hadiseyi, şer'i hük-münden başka bir şekilde değerlendirmeye *zulüm* denilir." şeklinde tarif edilmiştir. Yaygın olan tarif budur.

Rasûl-i Ekrem @'in: *Zulüm üç türlüdür. Bir zulüm vardır ki, Allah onu affetmez. Bir zulüm vardır ki, Allah onu affeder. Bir zulüm vardır ki, Allah onun mutlaka hesabını sorar. Allahu Teala (cc)'nın affetmediği zulüm şirktir. Çünkü Allah 'Şirk büyük bir zulümdür' (Lokman Sûresi: 13) buyurmuştur. Allahu Teala (cc)'nın affedeceği zulüm; kullanın kendi nefislerine karşı işlediği zulümdür. Rableri ile kendi aralarındaki işlerde (emre' itaat ve nehiyden kaçınmak noktasında) yaptıkları hatalardır. Allah'ın hiç bırakmayıp, mutlaka hesabını soracağı zulüm ise, kulların birbirlerine karşı hayâsızlıklarıdır.. Allah bunların hesabını sorar ve*

zâlimleri cezalandırır. ⁽³⁾ buyurduğu bilinmektedir. İslâm üleması zulmü tasnif ederken bu üç esas üzerinde durmuştur. ⁽⁴⁾ Biz de aynı usûle riayet edelim.

(a) Kur'an-ı Kerim'de: "Allah iman edenlerin velisidir. Onları karanlıklardan (zulûmattan) nura çıkarır. Küfredenlerin velisi ise tağuttur. O (tağut) de kendilerini nurdan ayırıp, karanlıklara (zulûmata) çıkarır. Onlar (tağut'u veli edinen tevağüt zümresi) cehennemden arkadaşlarıdır. Onlar orada, bir daha çıkmamak üzere ebedî kalıcıdır." ⁽⁵⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. Fahrüddin-i Razi, bütün müfessirlerin "nûr ile zulûmattan maksadın, iman ve küfür olduğunda ittifak ettiklerini" açıklamıştır. ⁽⁶⁾ İbn-i Kesir, önemli bir inceliğe işaret ederek şöyle demektedir: "Allahu Teala (cc) bu âyette nûr'u tekil, zulûmatı ise çoğul olarak zikretmiştir. Şüphesiz ki hak (nur) tektir. Küfrün çeşitleri ise çoktur. Hepsi de bâtıldır." ⁽⁷⁾ Dikkat edilirse burada; nûr ile zulûm, birbirinin zıddıdır. Küfrün ve şirkin; en büyük zulûm olmasındaki hikmet, kolaylıkla kavranabilir.

Zulm kelimesinin; küfür ve şirk manasında kullanıldığı baş-

ka âyetler de vardır. Meselâ: "İman edenler, bununla beraber imanlarını zulümle de bulaştırmayanlar!.. İşte ancak onlardır ki, emin olmak hakkı kendileridir. Onlar doğru yolu bulmuş kimselerdir." ⁽⁸⁾ âyet-i kerimesi inince, Sahabe-i Kiram: "İçimizde nefesine zulmetmeyen kim olabilir?" diyerek, üzüntüye kapıldı. Zira buradaki zulm kelimesini; hata ve günah olarak değerlendirmişlerdi. Bunun üzerine Rasûl-i Ekrem @: Zannettiğiniz gibi değil!.. Buradaki zulüm Lokman @'ın oğluna dediğidir: 'Evlâdım!.. Sakın Allah'a şirk koşma. Çünkü şirk elbette büyük bir zulümdür.' ⁽⁹⁾ diyerek, meseleyi kavramalarını kolaylaştırmıştır. Dikkat edilirse; her iki âyetle de, şirk koşmanın zulm olduğu sarihdir.

b) İhlâsla kelime-i tevhid'i ikrar eden bir mükellef; İslâmın emir ve nehiyelerine riayet ederek, kendi nefesine zulm edebilir. Kat'i nasslarda, bu mahiyetleki zulûme yer verilmiştir.

"Biz hiç bir peygamberi, Allah'ın izniyle kendisine itaat edilmesinden başka bir hikmetle göndermedik. Onlar kendilerine zulm ettikleri vakit; sana gelip de Allah'dan mağfiret dileselerdi,

onlara (sen) peygamber de mağ-firet isteyiverseydin, elbette Allah'ı tevbeleri hakkı ile kabul edici, çok esirgeyici bulacaklardı. ⁽¹⁰⁾“Kim (nefsine) zulm ettikten sonra tevbe eder ve hâlini düzeltirse, Allah da tevbesini kabul eder.” ⁽¹¹⁾“Ve onlar çirkin bir günah (fahşa) işledikleri, yahud nefislerine zulm ettikleri vakit; Allah'ı hatırlayarak hemen günahlarının bağışlanmasını isteyenlerdir. Günahları, Allah'dan başka kim bağışlayabilir. Bir de onlar işledikleri (günah) üzerinde, bilip dururken ısrar etmeyenlerdir.” ⁽¹²⁾

Dolayısıyla “farzları terk ve haramları irtikap eden” her mükellef, önce kendi nefsine zulmetmektedir. Emânete riayet etmeyerek işlediği bu cürümler, başlı-başına birer faciadır. Bazı haramları irtikap ederken; hem kendi nefsine, hem çevresinde bulunan insanlara zulmetmesi mümkündür. Meselâ: faiz alıp-vermek, tefecilik yapmak, gıybet ve iftira gibi melânetleri işlemek vs.

c) Zulüm ferdî planda olabilir gibi, siyasî iktidar ve toplum planında da olabilir. Allahu Teala (cc)'nın indirdiği hükümlerle hükmetmeyen siyasî bir iktidar; bütün müntesiplerine ve çevre-

sinde yer alan diğer toplumlara zulmü esas almıştır. İnsanlara ve topluma, kaba kuvvetle gâlip gelen zorbalara boyun eğmek büyük bir zillettir. Nitekim Ad kavmi, zorbaların peşinden gittiği için lânetlenmiştir. Kur'an-ı Kerim'de “İşte Ad kavmi!.. Onlar Allahın âyetlerini bilerek inkâr ettiler. Peygamberlerine isyan ettiler. Böylece başları (liderleri) olan her zorbanın emrine uyup güttiler. Onlar bu dünyada da, kıyamet gününde de lânet cezasına tâbi tutuldular.” ⁽¹³⁾ buyurulmuştur. Lânetten kurtulmak için; hem zorbalara, hem onların zulümlerine karşı direnmek vâciptir. Aksi takdirde, Ad kavmi'ne mensup olanlarla birlikte haşrolma tehlikesi gündeme girer. Türkçe'de kullanılan “Adî” kelimesi de buradan gelmektedir. Elbette mü'minler, “Adî'ler” (Ad kavmine mensup olanlar) gibi, zorbaların peşine takılıp gidemezler. Emirü'l Mü'minin Hz. Ali (r.a.); “Zulmün iki temel unsuru vardır. Birisi zâlim, diğeri de mazlumdur. Zâlim zulmettiği için, mazlum da zulme rıza gösterdiği için hesaba çekilir. diyerek, önemli bir inceliğe işaret etmiştir. Tağutî iktidarların; hem Allahu Teala (cc)'nın hukukuna, hem insanların haklarına teca-

vüz ettikleri sabittir. Dolayısıyla tağutî iktidarlara karşı elleriyle, dilleriyle ve kalpleriyle mücadele vermeyen kimselere zâlim demek mümkündür. Allahu Teala(cc)'nın zâlimleri sevmediği kat'i nasslarla sabittir.

Rasûl-i Ekrem @'in: *Ben-den sonra bir takım emirler olacaktır. Kim onların yalanlarını tasdik eder ve yaptıkları zulümde kendilerine yardımcı olursa ben-den değildir. Ben de onlardan değilim. O kimse benim havzımın etrafına yaklaşamayacaktır. Kim onların yalanlarını tasdik etmez ve onlara zulümlerinde yardımcı olmazsa, o bendendir. Ben de onunla beraberim. Ve o kimse havzımın kenarında bana ulaşacaktır.* ⁽¹⁴⁾ buyurduğu sabittir. Peygamberimizin @ bu ihtar ve *Benden değildir. Ben de onlardan değilim.* hükmü; zâlimlerin yalanlarını tasdik eden kimseleri istisnasız içine alır. Tağutî yönetimlerden (onların velâyetini kabul ederek veya etmeyerek) görev alanlar, Rasûl-i Ekrem @'in bu ihtarını iyi düşünmelidirler. Esasen zâlimlere; zihnen ve kalben meyletmek dahi büyük bir tehlikedir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: *"Bir de zulmedenlere meyletmeyin. Sonra size ateş do-*

kunur. Zaten sizin Alah'dan başka yardımcınız yoktur. Sonra (zâlimlere meylettığınız için) Alah'dan da yardım görmezsiniz. ⁽¹⁵⁾ hükmü beyan buyurulmuştur. Zâlimlere kalben meyletmek ve zulümleri karşısında sessiz kalmak, başlı-başına bir faciadır. Onlarla işbirliği yapmak ise, cinayet hükmündedir. Firaset sahibi mü'minler, bu inceliği kolayca kavrayabilirler.

KAYNAKLAR

- (1) Ragıp el-İsfahani, *el-Müfredat*, İst. 1986, Kahraman Yay., sh. 470.
- (2) Zebidi, *Sahih-i Buhari Muhtasarı, Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*, Ank.1974 (3.bsm), c.VII, sh. 351.
- (3) İbn-i Kesir, *Tefsiri'l Kur'an'il Aziym*, Beyrut1969, c. I, sh. 508.
- (4) Zebidi, a.g.e., c. VII, sh. 351.
- (5) Bakara Sûresi: 257.
- (6) Fahrüddin Razi, *Mefatihû'l Gayb*, İst. 1308, c. II, sh. 231.
- (7) İbn-i Kesir, a.g.e., c. I, sh.312.
- (8) En'am Sûresi: 82.
- (9) *Sahih-i Buhari*, İst. 1401, Çağrı Yay., c. VI, sh: 20 K. Tefsirü'l Kur'an: 31.
- (10) Nisa Sûresi: 64.
- (11) Maide Sûresi: 39.
- (12) Al-i İmran Sûresi:135.
- (13) Hûd Sûresi:59- 60.
- (14) Mansur Ali Nasif, *Tac Tercemesi*, İst. 1973, Eser Yay., c. 3 sh: 106 Had. No:168 (*Sünen-i Tirmizi ve Sünen-i Nesâi*)
- (15) Hûd Sûresi:113.

KELİMELER

KAVRAMLAR (2)

Yusuf Kerimoğlu

Büyük Fransız İhtilâline kadar her kavim kendi dilini hiçbir siyasi baskıya uğramadan konuşur ve öğrenirdi. Ancak İhtilâl'den sonra filozoflar, Fransız halkına tek bir ulusal dili kabul ettirmeyi “mukaddes görev” olarak nitelendirince yer yerinden oynadı. Her kavim kendi dilini korumayı ve geliştirmeyi ibadet gibi kabul edince mücadele hızlandı. Dil problemi, her devlet içerisinde “azınlıklar” problemini de beraberinde getirdi. Devlete hâkim olan kavim, dilinin dışındaki hiçbir dile hayat hakkı tanımıyordu. Sosyologlar “millet” olabilmenin şartlarının başına dil birliği maddesini yerleştirmişlerdi. Böylece *millet* kelimesi de *ümmet* manasından sıyrılıyor, *kavim* manasına sokuluyordu. Fransız İhtilâli, yepyeni ideoloji ve ilimleri ihraç etmeyi esas alınca bütün dünyada “dil meselesi” savaş konusu haline geldi.

Çağdaş uygarlık karşısında aşağılık duygusuna kapılanlar, batılı kavramların ateşli taraftarları olmuşlardır. Batıda demokrasi ve cumhuriyet hızla yayılırken, batı hayranları “en iyi demokrasi İslâm'dadır” veya “tek cumhuriyet sistemi İslâmî olabilir” gibi cümlelerle sentezlere gitmeyi esas almışlardır. Bu mantıkla; Ebu Bekr'in halife seçilişi ve yönetimini “demokrasi”, Mevlânâ ve Yunus Emre'yi “hümanist”, Hacı Bektaş Veli'yi “demokrat” ve Şeyh Bedreddin'i “komünist” ilân etmişlerdir.

Kelime ve kavramlardaki bu karmaşa bizleri günlük hayatımızda kullanılan bir çok istilâhın mahiyetini ortaya koymaya yöneltti.

Bu kitabımızdaki kelime ve kavramlar birinci kitabımızdakilerin devamı niteliğindedir.

3. Baskı